

323.5415

สงวน

33

การศึกษาภูมิปัญญาชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาลง
อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช

บทคัดย่อ

ของ

นางสาวสิริพรรณ ทองปัสโน

5 ก.ย. 2548

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการมัธยมศึกษา
พฤษภาคม 2548

11/2/2008

สิริพรรณ ทองปัสโน. (2548). การศึกษาภูมิปัญญาชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาหลวง อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช. สารนิพนธ์ กศ.ม. (การมัธยมศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ : รองศาสตราจารย์วินัย วีระวัฒนานนท์.

การศึกษาในครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาภูมิปัญญาในการจำแนกป่า การอนุรักษ์ระบบนิเวศของป่า การใช้ประโยชน์ของพืชจากป่าสำหรับสุขภาพอนามัย ความเชื่อและพิธีกรรมในการดูแลรักษาป่า และการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาหลวง อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช กลุ่มตัวอย่างเป็นหัวหน้าครอบครัวตำบลทอนหงส์และตำบลพรหมโลก จำนวน 50 ครอบครัว เครื่องมือที่ใช้ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาหลวง วิเคราะห์ข้อมูลนำเสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนา ผลการวิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้

ตำบลทอนหงส์ และตำบลพรหมโลก มีพื้นที่เชื่อมต่อกับแนวเขตอุทยานแห่งชาติเขาหลวงชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในแนวเชื่อมต่อของเขตอุทยานมีภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ไม่ก่อให้เกิดการทำลายป่าไม้ ใช้ภูมิปัญญาในการจำแนกแบ่งเขตพื้นที่ป่าออกเป็นสวนๆ ในพื้นที่ที่เป็นเชิงเขาชาวบ้านจะปลูกไม้ผล ได้แก่ ทุเรียน มังคุด เงาะ ขนุน ลางสาด จำปาตะ สะดอ ฯลฯ ผสมกับไม้ป่า เรียกว่าสวนสมรม บริเวณที่ลาดเขา หรือบริเวณกลางเขา ชาวบ้านจะไม่เข้าไปทำการเพาะปลูก แต่จะเข้าไปหาของป่า พวกหน่อไม้ กลอย เห็ด เหือก หรือสมุนไพรเพื่อนำมาทำยา บริเวณยอดเขาชาวบ้านจะเก็บไว้เป็นแหล่งต้นน้ำเป็นที่อยู่ของเจ้าป่าเจ้าเขา ห้ามใช้ประโยชน์ใดๆโดยเด็ดขาด นอกจากการร่อนน้ำมาใช้ มีภูมิปัญญาในการอนุรักษ์ระบบนิเวศของป่าโดยปลูกพืชพันธุ์พื้นเมืองร่วมกับพันธุ์ใหม่ๆ บริเวณเชิงเขาแซมสลับกับพืชป่า ทำให้มีความหลากหลายทางสายพันธุ์สูง ทนทานต่อโรคและแมลง ไม่ต้องใช้ปุ๋ยหรือสารเคมีฆ่าแมลง เพียงแต่ดูแลโดยการसान " กลน " ซึ่งเป็นภาชนะที่ทำจากใบมะพร้าวไปครอบผลที่กำลังโตเพื่อป้องกันแมลงวันทอง บริเวณกลางเขาหรือยอดเขาชาวบ้านจะไม่นำพืชใหม่ๆ เข้าไปปลูก ในขณะเดียวกันก็ไม่เก็บพืชนั้นลงมาปลูกข้างล่างด้วย ในส่วนของการกำจัดวัชพืชใช้การถาง โดยใช้มีดพร้า หรือจอบ วัชพืชที่ถางแล้วจะกลบพื้นไว้ไม่เผาโดยเด็ดขาด ส่วนการให้น้ำแก่พืชนั้นจะใช้เฉพาะหน้าแล้งเท่านั้น โดยต่อน้ำประปาภูเขาลงมา มีภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์ของพืชจากป่าเพื่อสุขภาพ ชาวบ้านใช้พืชสมุนไพรมากกว่ายาสามัญ โดยมีการถ่ายทอดความรู้เรื่องพืชสมุนไพรจากพ่อแม่สู่ลูกหลาน ปัจจุบันมีชมรมพืชสมุนไพร จัดอบรม ให้ความรู้แก่บุคคลที่สนใจ มีเทคนิคในการเลือกเก็บสมุนไพรในช่วงเวลาต่างๆ ที่เชื่อว่าจะให้คุณประโยชน์สูงสุด การเก็บรักษาใช้การตากแห้ง การดองเหล้า แต่บางชนิดต้องกินสดๆ หรือนำมาต้มน้ำกิน มีภูมิปัญญาเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมในการดูแลรักษาป่า มีการบนบานศาลกล่าวเพื่อขอใช้ป่า โดยทำพิธีบริเวณเชิงเขาก่อนเข้าหาของป่า ตั้งพิธีจุดธูปเทียน หมากพลู ของเซ่นไหว้ เชื่อว่า

ในต้นไม้ใหญ่มีผีป่าอาศัยอยู่ ถ้าต้องค้างแรมในป่าจะต้องทำพิธีเรียกเจ้าป่าเจ้าเขาให้มากินข้าวที่ตนหุงกินด้วย โดยนำข้าวใส่ใบไม้วางแล้วออกชื่อเรียกให้มากิน มีภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ โดยการตัดไม้ นั้นจะตัดเพื่อนำมาปลูกบ้านเท่านั้น ก่อนตัดจะแจ้งกำนันหรือผู้ใหญ่บ้านให้รับทราบ เมื่อตัดแล้วจะปลูกทดแทนตามชนิดที่ตัดไป แต่ถ้าหาพืชชนิดเดียวกันไม่ได้ก็จะปล่อยให้มีการทดแทนกันเองตามธรรมชาติ ชาวบ้านจะไม่เผาป่าเพื่อเพิ่มพื้นที่เพาะปลูก จึงไม่เคยเกิดไฟป่า อีกทั้งเขตอุทยานแห่งชาติเขาลงมีความชื้นของป่าค่อนข้างสูง การเกิดไฟป่าจึงไม่มีให้เห็น นอกจากนี้ชาวบ้านแนวเขตอุทยานได้เผยแพร่ความรู้ และสร้างความตระหนักในสำคัญของป่าให้แก่นักท่องเที่ยว โดยจัดทัวร์อนุรักษ์ป่าบอกเล่าเรื่องราวของผืนป่าที่พวกเขาคุ้นเคยมาชั่วชีวิต

จากการศึกษาภูมิปัญญาชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ครั้งนี้ ผู้วิจัยพบว่าการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมใดๆ ก็ตาม ควรให้คนในชุมชนเป็นผู้มีส่วนร่วมในการจัดการให้มากขึ้น เพราะภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่ชุมชนมีนั้นเกิดจากการเรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์มาตั้งแต่รุ่นปู่ ย่า ตา ยาย และสืบทอดต่อๆ กันมา เป็นความรู้ที่ยั่งยืนและให้ประสิทธิภาพในการจัดการทรัพยากรสูงสุด

A STUDY OF THE LOCAL WISDOM IN FOREST RESOURCE MANAGEMENT
AT KHAO LUANG NATIONAL PARK , PHROMKIRI DISTRICT ,
NAKONSRIHAMMARAT PROVINCE

AN ABSTRACT
BY
MISS SIRIPAN THONGPASSANO

Presented in partial fulfillment of the requirements
for the Master of Education degree in Secondary Education
at Srinakharinwirot University
May 2005

Siripan Thongpassano.(2005). *A Study of The Local Wisdom in Forest Resource Management at Khao Luang National Park , Phromkiri District , Nakonsrithammarat Province*. Master Project M.Ed. (Secondary Education). Bangkok : Graduate School , Srinakharinwirot University. Project Advisor : Assoc. Prof. Dr. Vinai Veeravatnanond.

This is the study of the local wisdom in forest classification, eco-system conservation, forested plant for health utilization, belief and ceremonial of forest maintenance and forest resource management at Khao Luang National Park , Phromkiri District, Nakonsrithammarat Province. A sample group are 50 family leaders from Tambon Tonhong and Tambon Phromloak. Data were collected by interview the samples groups. Descriptive analysis was performed to analyze the data. The results of this study can conclude as follow:

The area of Tambon Tonhong and Tambon Promloak is closed to the border of Khao Luang National Park. A people who live in the boundary area of National Park have managed a forest resources without destroying the forest by using a local wisdom to separate a forest area into a section. They cultivate a forested plant mix with an orchard plant such as durian, mangosteen, rambutan, jackfruit, lansat, jumpada and satoe etc. at a down hill called Suan-som-rom (multi culture garden). On the other hand, they will not cultivate at a slope and a middle of a hill but they will go to gather a good from forest such as a bamboo, a yam-like plant, a mushroom, a taro root or a herb. They save a water reservoir at a top of a hill for a forest spiritual only and not use this area for any utility except use a water for daily life. They have a local wisdom to conserve an ecosystem of forest by cultivate a local plants with a new plants and forest plant at a down hill to increase a diversity of plant species that can resist against diseases and insects without using a fertilizer or insecticidal chemical. They weave a "Klon" it a product made from a coconut leaves, to cover a growing fruit for protecting an insect. They will not grow another new plant on a middle or a top of the hill and will not move it to cultivate at down hill neither. They get rid of an undesirable plants by cutting with a long knives and cover up a ground without burning it. In case of a drought, they use a water from a mountain for agricultural plants. They prefer to use a herbs for health than a new drugs. They pass on knowledge from parent to children. Now, there is a herbal club to publicize this knowledge to a public. They have their own techniques

to select and pick up the herb in a right time that believe to get a high quality herbs. The herbs were preserved by exposing to the sun, pickling, boiling or eating fresh. There is a local wisdom of belief and ceremony to conserve a forest, pledge for a forest. The ceremony located at a down hill before going into the forest with a set of joss sticks, candle, areca palm, bettel leaves, propitiate goods. They believe that there are a forest spirits inside a big tree and have to invite them to have a meal together when staying overnight in a forest. They will inform a leader of the community before cutting trees and only use its to build a house and will culture a same tree after that. If there is not a same tree, they will let it succession grown. That is a local wisdom in forest resource management. There has never be a fire because the people will not fire to spread a culture area. Moreover, the forest in an area at Khao Luang National Park has quite high humidity. Beside that people in this area have propagate the knowledge and recognition of a forest important to tourists by manage an ecotourisum that can tell all story of forest they have used to all of their life.

From this study of local wisdom in forest resource management, found that the people in the community should involve in management of natural resource and environmental conservation, because of their learning and receiving of a local wisdom from a passed generation. That is a sustainable knowledge and highest efficiency for resources management.

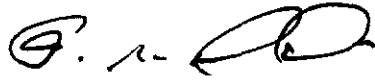
การศึกษามิปัญญาชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาสลวง
อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช

สารนิพนธ์
ของ
นางสาวสิริพรรณ ทองปัสโน

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการมัธยมศึกษา
พฤษภาคม 2548
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

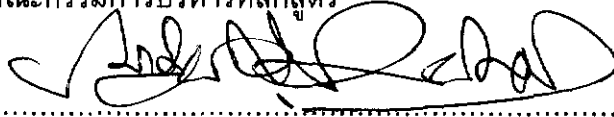
อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตร และคณะกรรมการสอบ
ได้พิจารณาสารนิพนธ์ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการมัธยมศึกษา ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์

(รองศาสตราจารย์ ดร.วินัย วีระวัฒนานนท์)

ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตร

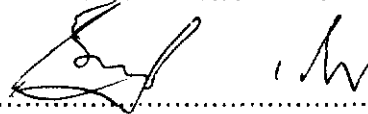

(รองศาสตราจารย์ ดร.ณัฐพงษ์ เจริญพิทย)

คณะกรรมการสอบ

(รองศาสตราจารย์ ดร.วินัย วีระวัฒนานนท์)

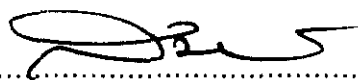

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไพโรจน์ เบาใจ)

(อาจารย์ ณัลลิกา โตจินดา)

อนุมัติให้รับสารนิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการมัธยมศึกษา ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมชาย ชูชาติ)

วันที่...20...เดือน...พฤษภาคม...พ.ศ. ...2548.....

ประกาศคุณูปการ

สารนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณาและช่วยเหลือของบุคคลหลายฝ่าย ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.วินัย วีระพัฒนานนท์ อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ไพโรจน์ เบาใจ และอาจารย์ณลลิกา โตจินดา กรรมการสอบสารนิพนธ์ ที่ให้คำปรึกษา แนะนำให้ข้อชี้แนะที่เป็นประโยชน์ และแก้ไขจนสารนิพนธ์เล่มนี้เสร็จสมบูรณ์

ขอกราบขอบพระคุณผู้เชี่ยวชาญทุกท่านที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ในการตรวจแก้ไขข้อบกพร่องของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย และปรับแก้จนสมบูรณ์

ขอขอบคุณคุณณิษฐ สีสมอ่อน เจ้าพนักงานป่าไม้ กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพรรณพืช คุณวิชิต คีรีเพชร อดีตกำนันตำบลพรหมโลก คุณมาโนช จุลหัตถ์ ผู้ให้ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพร คุณทวีศักดิ์ ผกากรอง ผู้นำกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านปลายอวนที่ช่วยสนับสนุนและอนุเคราะห์ข้อมูล รวมทั้งอำนวยความสะดวกในการรวบรวมข้อมูลในการทำวิจัยเป็นอย่างดี

ขอขอบคุณชาวชุมชนตำบลทอนหงส์ และตำบลพรหมโลกที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสัมภาษณ์และให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการศึกษาครั้งนี้จนเสร็จสมบูรณ์ ขอขอบคุณเพื่อนๆ ทุกคนที่ช่วยกระตุ้นเตือน และให้กำลังใจตลอดเวลาในการทำสารนิพนธ์

สุดท้ายคุณค่าของงานวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยขอมอบเป็นของขวัญแทนคุณค่าทั้งหมดทั้งมวลแก่บิดา มารดา ครู - อาจารย์ พี่ - น้อง และผู้มีพระคุณทุกท่านที่ให้กำลังใจ ช่วยหาข้อมูล เมตตา อบรม สั่งสอนและเอื้ออาทรแก่ผู้วิจัยเสมอมา

สิริพรรณ ทองปัสโน

สารบัญ

บทที่		หน้า
1	บทนำ.....	1
	ภูมิหลัง.....	1
	ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	4
	ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า.....	4
	ขอบเขตของการวิจัย.....	5
	นิยามศัพท์เฉพาะ.....	6
2	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	7
	ความหมายและทฤษฎี.....	8
	ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้าน.....	8
	ลักษณะของภูมิปัญญาชาวบ้าน.....	10
	ความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้าน.....	13
	กลุ่มเป้าหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	14
	สาขาของภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	14
	วิวัฒนาการของภูมิปัญญาชาวบ้าน.....	16
	ประเภทของป่าไม้และความสำคัญของป่าไม้.....	19
	นิยามและความหมาย.....	19
	ชนิดของป่าไม้ในประเทศไทย.....	19
	ความสำคัญของป่าไม้ในประเทศไทย.....	21
	ปัญหาสิ่งแวดล้อมอันเกิดจากการลดลงอย่างรวดเร็วของพื้นที่ป่าไม้.....	22
	แนวคิดในการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน.....	23
	แนวคิดเชิงการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนเป็นฐาน.....	23
	ชุมชนและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน.....	23
	สิทธิชุมชนในการพัฒนา.....	25
	ภูมิปัญญาของชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรป่าไม้.....	26
	ภูมิปัญญาในการจำแนกป่า.....	27
	ภูมิปัญญาในการอนุรักษ์ระบบนิเวศของป่า.....	27
	ภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์ของพืชจากป่าเพื่อสุขภาพอนามัย.....	28
	ภูมิปัญญาเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมในการดูแลรักษาป่า.....	28

สารบัญ (ต่อ)

บทที่		หน้า
	ภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรป่าไม้.....	28
	อุทยานแห่งชาติเขาหลวง อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช.....	28
	ลักษณะพื้นที่ของอำเภอพรหมคีรี.....	28
	ลักษณะทางกายภาพของอุทยานแห่งชาติเขาหลวง.....	29
	พรรณไม้ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาหลวง.....	30
	งานวิจัยเกี่ยวข้อง.....	31
	งานวิจัยในประเทศ.....	31
	งานวิจัยในต่างประเทศ.....	34
3	วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า.....	36
	รูปแบบของการวิจัย.....	36
	ประชากร / กลุ่มตัวอย่าง / กลุ่มที่ใช้ศึกษา.....	36
	เครื่องมือและการสร้างเครื่องมือ.....	37
	วิธีดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	38
	สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล.....	38
4	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	39
	ข้อมูลทั่วไปของอุทยานแห่งชาติเขาหลวง.....	39
	ข้อมูลทั่วไปของอำเภอพรหมคีรี.....	40
	ข้อมูลทั่วไปของประชากรกลุ่มตัวอย่าง.....	41
	ภูมิปัญญาในการจำแนกป่า.....	44
	ภูมิปัญญาในการอนุรักษ์ระบบนิเวศของป่า.....	45
	ภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์ของพืชจากป่าเพื่อสุขภาพอนามัย.....	46
	ภูมิปัญญาเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมในการดูแลรักษาป่า.....	47
	ภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรป่าไม้.....	47

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	49
สรุปผล.....	49
อภิปรายผล.....	51
ข้อเสนอแนะ.....	52
ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป.....	52
บรรณานุกรม.....	53
ภาคผนวก.....	58
ภาคผนวก ก.....	59
ภาคผนวก ข.....	61
ภาคผนวก ค.....	64
ภาคผนวก ง.....	76
ภาคผนวก จ.....	82
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	83

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 ข้อมูลจำนวนครัวเรือนในเขตอุทยานแห่งชาติเขาหลวง.....	36
2 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามเพศ.....	41
3 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามอายุ.....	42
4 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามระดับการศึกษา.....	42
5 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามอาชีพ.....	43
6 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามรายได้เฉลี่ยต่อเดือน.....	43
7 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามระยะเวลาการตั้งถิ่นฐาน.....	44

บทที่ 1

บทนำ

1. ภูมิหลัง

วิถีชีวิตของมนุษย์เกิดจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม มนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ มีการเรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์เป็นระยะเวลาอันยาวนาน โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่ปรับตัวและแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตต่างๆ จนเหมาะสมกับบริบททางสังคม วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของตน (คำฉนวน นวลสนอง.2541: 1) เห็นได้จากวิถีชีวิตของคนไทยในอดีตที่ผ่านมา มีการใช้ชีวิตอย่างเรียบง่ายภายใต้ความสมดุลของธรรมชาติ การผลิตเพียงเพื่อยังชีพ พอยุ่พอกิน เพียงพอต่อการดำรงชีวิต และปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินชีวิตต่อมาอย่างต่อเนื่อง

การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญเกิดขึ้นในช่วงที่ไทยมีการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งเป็นการปรับเปลี่ยนรูปแบบวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมไปสู่รูปแบบใหม่ เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในระดับมหภาค เปลี่ยนแปลงโครงสร้างของระบบการผลิตจากเกษตรกรรมมาเป็นภาคอุตสาหกรรม โดยยึดแนวทางการพัฒนาตามแบบตะวันตกไม่ปรับเปลี่ยนให้เข้ากับบริบทของสังคมไทย ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมาเช่นปัญหาการ เสน่ห์ จามริกและคณะ (2536 : 125-134) กล่าวว่า ปัญหาสำคัญ 3 ประการที่เกิดจากการพัฒนาประเทศ คือ ปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำระหว่างเมืองกับชนบท ปัญหาความครอบงำจากศูนย์กลางและการพึ่งพิง ภายนอก และปัญหาสุดท้าย คือ ปัญหาการทำลายสภาพแวดล้อม

นโยบายและแผนพัฒนาประเทศที่ใช้ต่อเนื่องกันมาหลายทศวรรษหลายฉบับ ได้นำพาความทุกข์ยากมาสู่ประชาชนอย่างกว้างขวาง สังคมไทยมีแนวโน้มสูญเสียความเป็นตัวของตัวเองลงไป มุ่งเน้นวัตถุและพยายามที่จะพัฒนาวัตถุเพื่อทำให้ชีวิตของตนสะดวกสบายขึ้น มองข้ามความคิดที่ว่าชีวิตอยู่อย่างมีความสุขได้ก็คือ การมีปัจจัยขั้นพื้นฐานที่พอเพียงในการดำรงชีวิต คือ มีอาหารกิน มีน้ำดื่ม มีอากาศที่หายใจ ซึ่งการที่จะมีอาหารกิน มีน้ำดื่ม และมีอากาศหายใจอย่างพอเพียงนั้น จำเป็นจะต้องมีป่าไม้เป็นทรัพยากรหลักที่สำคัญ เพราะ 3 อย่างดังกล่าวนี้ ล้วนแล้วแต่เป็นผลผลิตจากป่าทั้งสิ้น

จากการที่ป่าไม้มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิต เป็นดัชนีแห่งชีวิต เป็นแหล่งรวบรวมความหลากหลายทางชีวภาพ และเป็นที่มาของปัจจัยสี่ที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์ อันได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค จึงจำเป็นต้องมีการอนุรักษ์และการจัดการป่าที่ดี เพื่อคงความอุดมสมบูรณ์ของป่าทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ถือเป็นภาระหน้าที่ของคนไทยทั้งมวล แต่จากทิศทางในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ของไทยในอดีต มุ่งเน้นผลประโยชน์ในรูปรายได้ของประเทศเป็นหลัก โดยการอนุญาตให้สัมปทาน

แก่หน่วยงานเอกชนและของรัฐเองเข้ามาเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ในพื้นที่ป่า ประกอบกับการพัฒนาประเทศในยุคนั้นให้ความสำคัญกับการพัฒนาอุตสาหกรรม การขยายเส้นทางคมนาคม การพัฒนาระบบสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน เช่น การสร้างถนน เขื่อนเก็บกักน้ำขนาดใหญ่ ฯลฯ และการส่งเสริมด้านการเกษตรที่สนับสนุนการปลูกพืชเกษตรเชิงเดี่ยวเป็นหลัก ส่งผลให้พื้นที่ป่าไม้ของประเทศลดลงอย่างต่อเนื่องอยู่ตลอดเวลา จากการสำรวจของกรมป่าไม้ พบว่าในระยะ 40 ปี ที่ผ่านมามีพื้นที่ป่าไม้เมืองไทยได้ลดลงไปกว่าครึ่ง จากปี 2504 เมืองไทยมีพื้นที่ป่าไม้ 171 ล้านไร่ (ร้อยละ 53 ของพื้นที่ประเทศ) ปี พ.ศ. 2536 พื้นที่ป่าไม้ของประเทศเหลืออยู่เพียง 83.45 ล้านไร่ หรือประมาณร้อยละ 26.03 ของพื้นที่ประเทศ และข้อมูลล่าสุดปี 2541 พื้นที่ป่าลดลงเหลือเพียง 81 ล้านไร่ (ร้อยละ 25 ของพื้นที่ประเทศ) หรือลดลงเฉลี่ยปีละ 2.3 ล้านไร่ (สถิติการป่าไม้ . 2541 : 3) จากการทำลายของมนุษย์ เพื่อใช้ประโยชน์ทั้งด้านเกษตรกรรม และเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยของประชากรในเขตพื้นที่ใกล้เคียงป่า และกลุ่มนายทุนที่เข้าไปแสวงหาผลกำไร ก่อให้เกิดปัญหาและผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม ระบบนิเวศและคุณภาพชีวิตของประชากรทั้งประเทศ

นอกจากนั้นผลประโยชน์จากการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ดังกล่าวมิได้ตกอยู่กับประชาชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นเจ้าของทรัพยากรป่าไม้ร่วมกัน ประชาชนจึงขาดความรู้สึกเป็นเจ้าของป่าไม้เป็นเหตุให้เกิดปัญหาการบุกรุกใช้พื้นที่และประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ในแนวทางที่ขัดต่อพระราชบัญญัติป่าไม้ นำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชน

การลดลงของพื้นที่ป่า และการเพิ่มขึ้นของพื้นที่การเกษตรจาก 64 ล้านไร่ (ร้อยละ 20 ของพื้นที่ประเทศ) เป็น 133 ล้านไร่ (ร้อยละ 41 ของพื้นที่ประเทศ) หรือเพิ่มขึ้นเฉลี่ยปีละ 1.8 ล้านไร่ ได้กลายเป็นที่มาของปัญหาความขัดแย้งระหว่างเกษตรกรและรัฐ เพราะพบว่าที่ดินที่เกษตรกรทำกินหรืออยู่อาศัยนั้นเป็นพื้นที่ที่รัฐประกาศเป็นพื้นที่ป่า จากการสำรวจของกระทรวงมหาดไทยเมื่อปี 2533 ประมาณการเบื้องต้นว่า มีผู้เข้าทำกินและอยู่อาศัยในเขตป่าไม้ จำนวน 1 ล้านครอบครัว พื้นที่รวม 30 ล้านไร่ (รวมทั้งพื้นที่ของรัฐประเภทอื่นๆ เช่น ที่ราชพัสดุ ที่สาธารณะประโยชน์ พื้นที่ในเขตทหาร) เนื่องจากราษฎรในชนบทจะมีถิ่นฐานและดำเนินชีวิตเกี่ยวข้องกับป่าไม้มทั้งในที่ราบและที่สูง โดยมีได้แยกหรือจำกัดเขตให้อยู่อาศัยเฉพาะนอกเขตป่าอนุรักษ์เท่านั้น เช่น ชุมชนชาวไทยภูเขาต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าต่างๆ แต่รัฐบาลได้กำหนดมาตรการและพยายามที่จะแยกหรืออพยพราษฎรดังกล่าวออกจากเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ออกให้หมด การดำเนินการดังกล่าวได้กลายเป็นปัญหาความขัดแย้งเรื่องที่ดินทำกินของเกษตรกรที่ทับซ้อนกับเขตพื้นที่ป่าที่ได้ทวีความรุนแรงมากขึ้นทุกที และอาจกลายเป็นชนวนของปัญหาสังคมที่ลุกลามขึ้นไปอีก

ดังนั้นทิศทางการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ในปัจจุบัน เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งของชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าที่ดีที่สุด คือ การปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์ให้ประชาชนและองค์กรท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดมาตรการแนวทางการแก้ไขปัญหา และการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ร่วมกับภาครัฐ เพื่อให้ประชาชนท้องถิ่นได้เกิดความรู้สึกหวงแหน เป็นเจ้าของ และให้ความร่วมมือในการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ ดังเช่นพระราชดำริสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ สำนักงานเกษตรภาคเหนือ จังหวัดเชียงใหม่ วันพฤหัสบดี ที่ 26 กุมภาพันธ์ 2524 ความว่า " ประชาชนนั้นฉลาด ประชาชนมีความรู้ ทั้งคนที่อยู่บนภูเขา และคนที่อยู่ในที่ราบ เขามีความรู้ เขาทำงานมาหลายชั่วคนแล้ว เขาก็ทำมาอย่างดี เขามีความเฉลียวฉลาด เขารู้ว่าตรงไหนควรจะทำการสิกรรม เขารู้ว่าที่ไหนควรจะเก็บไม้ไว้ " หรือแนวทางการแก้ปัญหาป่าไม้ - ที่ดินป่าไม้ ภายใต้นโยบาย " คนกับป่า " ของอดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (นายประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์) ที่เน้นที่กระบวนการมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา การค้นหาทางออกร่วมกัน เพื่อกำหนดเป็นมาตรการและแนวทางการแก้ไขปัญหา โดยมีเป้าหมายว่า พื้นที่ป่าจะต้องไม่ลดลงอีก พร้อมกับที่ประชาชนที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาที่ยังคงดำเนินชีวิตอยู่ได้ โดยใช้ภูมิปัญญาที่เป็นความเชื่อผสมกับวิถีชีวิต แล้วสร้างเป็นระบบขึ้นมา เช่น รูปแบบการปลูกไม้หลายชั้นเรือนยอด โดยการปลูกเป็นแถบสลับกับพืชเกษตรตามแนวขวางทางลาดขอบเขาเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำ การทำแนวกันไฟ การบวชป่า ฯลฯ

จากการวิจัยของ ศ.เสนห์ จามริก (2536 : 37) ภายใต้การสนับสนุนของสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา ซึ่งให้เห็นว่าการจัดการป่าไม้ในประเทศไทย จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องกระทำผ่านการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนที่อยู่ใกล้ป่ามากที่สุด เพราะพวกเขาเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องของป่าอย่างรอบด้าน ละเอียด ลึกซึ้ง เนื่องจากเป็นความรู้ที่เป็นประสบการณ์จริง ผ่านการทดลองใช้และได้รับการถ่ายทอดจากคนช่วงอายุหนึ่งไปยังอีกคนช่วงอายุหนึ่ง ทำให้ป่าที่เขาใช้ประโยชน์และดูแลอยู่สามารถดำรงอยู่ได้จริง และยังสามารถเพิ่มพื้นที่ป่าชุมชนออกไปได้ อีกทั้งยังสามารถขยายเครือข่ายการรักษาป่าออกไปสู่พื้นที่อื่นได้อย่างเป็นจริงเป็นจัง

ดังนั้นการศึกษาภูมิปัญญาชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาหลวงของอำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช จึงเป็นการศึกษาเรียนรู้ เพื่อนำคุณค่าของภูมิปัญญาความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ เป็นแนวทางในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในเขตอุทยานแห่งชาติอื่นๆ อีกทั้งเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างและปรับระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ปรับเปลี่ยนสภาพ

ทรัพยากรและองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมให้เพิ่มคุณค่าขึ้นอย่างสอดคล้องประสาณและเหมาะสมกับสภาพสังคมหรือชุมชนของตนให้เกิดประโยชน์สูงสุดและยั่งยืน

2. ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาในการจำแนกป่าของชาวบ้านในเขตอุทยานแห่งชาติเขาหลวง
2. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาในการอนุรักษ์ระบบนิเวศของป่าในเขตอุทยานแห่งชาติเขาหลวง
3. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์ของพืชจากป่าสำหรับสุขภาพอนามัยในเขตอุทยานแห่งชาติเขาหลวง
4. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมในการดูแลรักษาป่าในเขตอุทยานแห่งชาติเขาหลวง
5. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาหลวง

3. ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้นำผลการศึกษาไปใช้ในการบริหารจัดการพื้นที่ป่าโดยใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมของวิถีชีวิตคนในชุมชน
2. เพื่อนำผลจากการศึกษามาใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน
3. เพื่อเป็นข้อมูลให้นักวิชาการพิจารณาวางแผนเพื่อส่งเสริมการใช้ภูมิปัญญาในท้องถิ่นของคนในชุมชนเพื่อการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในเขตอุทยานแห่งชาติอื่นๆ ต่อไป

4. ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ในแนวเขตอุทยานแห่งชาติเขาหลวง ตำบลทอนหงส์ ตำบลพรหมโลก อำเภอพรมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ทำการเก็บข้อมูลภูมิปัญญาของชาวบ้านในเขตอุทยานแห่งชาติเขาหลวงในส่วนของการจัดการทรัพยากรป่าไม้ โดยแบ่งภูมิปัญญาออกเป็นส่วนๆ ดังนี้

1. ภูมิปัญญาในการจำแนกป่า
2. ภูมิปัญญาในการอนุรักษ์ระบบนิเวศของป่า
3. ภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์ของพืชจากป่าสำหรับสุขภาพอนามัย
4. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมในการดูแลรักษาป่า
5. ภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรป่าไม้

3. ขอบเขตด้านเวลา

ระยะเวลาในการศึกษา ใช้เวลาในการศึกษาวิจัย 3 เดือน เริ่มตั้งแต่เดือนกันยายน - เดือนพฤศจิกายน

4. ขอบเขตด้านประชากร

ประชากร เป็นชาวบ้านตำบลทอนหงส์ และตำบลพรหมโลก อำเภอพรมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งอาศัยอยู่ในแนวเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาหลวง

5. นิยามศัพท์เฉพาะ

1. ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจนที่ได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ เป็นความรู้ที่เกิดจากการปรับตัวเพื่อดำรงชีพในระบบนิเวศ หรือเป็นความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สภาพแวดล้อมทางสังคม และวัฒนธรรมที่ได้มีการพัฒนาสืบสานกันมา

2. การจัดการทรัพยากร หมายถึง การวางแผนการใช้ทรัพยากร ให้ใช้ได้อย่างคุ้มค่า เกิดประโยชน์มากที่สุด และส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด

3. ป่าไม้ หมายถึง หมายถึง ผืนแผ่นดินของเขตอุทยานแห่งชาติเขาหลวงทั้งหมด ที่มีพฤษชาติขึ้นรวมกันอยู่ โดยมีไม้ยืนต้นทุกขนาดเป็นส่วนประกอบสำคัญ ไม่ว่าในทีนั้นจะมีการทำไม้หรือไม่ สามารถทำการผลิตไม้ได้ หรือไม่มีอิทธิพลต่อลมฟ้าอากาศในท้องถิ่น หรือในการควบคุมรักษาดันน้ำลำธาร

4. อุทยานแห่งชาติ หมายถึง พื้นที่ของเขตอุทยานแห่งชาติเขาหลวง ที่มีทรัพยากรธรรมชาติสวยงามแปลกประหลาดเป็นที่อัศจรรย์ เหมาะสำหรับการพักผ่อน มีคุณค่าทางการศึกษาหาความรู้ เช่น เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของพืช สัตว์หายาก หรือมีสิ่งที่น่าสนใจเป็นพิเศษทางด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะหรือวัฒนธรรม อุทยานแห่งชาติที่ได้มาตรฐาน นอกจากจะมีคุณสมบัติดังกล่าวแล้วจะต้องมีขนาดพื้นที่อย่างน้อย 10 ตารางกิโลเมตร บริหารงานโดยรัฐบาลกลาง (มีใช้รัฐหรือระดับจังหวัด) มีเจ้าหน้าที่ดูแลอย่างเพียงพอที่จะสามารถป้องกันการบุกรุกได้อย่างเด็ดขาด ข้อสำคัญจะต้องอนุญาตให้ไปท่องเที่ยวได้ และจะต้องรักษาธรรมชาติให้คงสภาพดั้งเดิมอย่างมากที่สุด

5. หัวหน้าครอบครัว หมายถึง คนที่ทำรายได้หลัก และรับผิดชอบความเป็นอยู่ของคนในครอบครัวให้สามารถดำรงชีพได้

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และนำเสนอ โดยแบ่งออกเป็น 6 หัวข้อ ดังนี้

1. ความหมายและทฤษฎีเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้าน
 - 1.1 ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้าน
 - 1.2 ลักษณะของภูมิปัญญาชาวบ้าน
 - 1.3 ความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้าน
 - 1.4 กลุ่มเป้าหมายของภูมิปัญญาชาวบ้าน
 - 1.5 สาขาของภูมิปัญญาชาวบ้าน
 - 1.6 วิวัฒนาการของภูมิปัญญาชาวบ้าน
2. ประเภทของป่าไม้และความสำคัญของป่าไม้
 - 2.1 นิยามและความหมาย
 - 2.2 ชนิดของป่าไม้ในประเทศไทย
 - 2.3 ความสำคัญของป่าไม้ในประเทศไทย
 - 2.4 ปัญหาสิ่งแวดล้อมอันเกิดจากการลดลงอย่างรวดเร็วของพื้นที่ป่าไม้
3. แนวคิดในการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน
 - 3.1 แนวคิดเชิงการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนเป็นฐาน
 - 3.2 ชุมชนและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน
 - 3.3 สิทธิชุมชนในการพัฒนา
4. ภูมิปัญญาของชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรป่าไม้
 - 4.1 ภูมิปัญญาในการจำแนกป่า
 - 4.2 ภูมิปัญญาในการอนุรักษ์ระบบนิเวศของป่า
 - 4.3 ภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์ของพืชจากป่าเพื่อสุxonามัย
 - 4.4 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมในการดูแลรักษาป่า
 - 4.5 ภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรป่าไม้
5. อุทยานแห่งชาติเขาลอง อำเภอพรมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช
 - 5.1 ลักษณะพื้นที่ของอำเภอพรมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช
 - 5.2 ลักษณะทางกายภาพของอุทยานแห่งชาติเขาลอง
 - 5.3 พรรณไม้ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาลอง

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

6.1 งานวิจัยในประเทศ

6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

1. ความหมายและทฤษฎีเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้าน

1.1 ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้าน

คำว่า " ภูมิปัญญาชาวบ้าน " (Popular Wisdom) จะใช้เรียกทดแทนกันได้กับคำว่า " ภูมิปัญญาท้องถิ่น " (Local Wisdom) หรือคำว่า ภูมิปัญญา (Wisdom) นักวิชาการที่สนใจศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้ให้ความหมายไว้หลายลักษณะ ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน (2542 : 826) กล่าวว่า ภูมิปัญญา หมายถึง พื้นความรู้ความสามารถ

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2544 : 42) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ว่า หมายถึง ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจน ที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ใน การปรับตัว และ ดำรงชีพในระบบนิเวศ หรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรม ที่ได้มีการพัฒนาสืบสานกันมา ภูมิปัญญาเป็นความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจนที่เป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัวกับสภาวะต่างๆ ในพื้นที่ที่กลุ่มชนนั้นตั้งหลักแหล่งถิ่นฐานอยู่ และได้แลกเปลี่ยนสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชนอื่นจากพื้นที่สิ่งแวดล้อมอื่นที่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กัน แล้วรับเอาหรือปรับเปลี่ยนนำมาสร้างประโยชน์ หรือแก้ปัญหาได้ในสิ่งแวดล้อม และบริบททางสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น

สามารถ จันทรสุริย์ (2536 : 146) ให้ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ว่า หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เอง ที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ทั้งกว้าง ทั้งลึก ที่ชาวบ้านสามารถคิดเอง ทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินวิถีชีวิตได้ในท้องถิ่นอย่างสมสมัย

สารานุกรมสำหรับเยาวชนไทย (2538 : 245-263) โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่มที่ 19 ได้ให้ความหมายของคำว่าภูมิปัญญาชาวบ้าน ดังนี้ ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ของชาวบ้าน ซึ่งเรียนรู้มาจากพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย ญาติพี่น้องหรือผู้มีความรู้ในหมู่บ้านในท้องถิ่นต่างๆ ความรู้เหล่านี้สอนให้เด็กเคารพผู้ใหญ่ มีความกตัญญูรู้คุณพ่อแม่ และผู้มีพระคุณ มีความเอื้ออาทรต่อคนอื่น รู้จักช่วยเหลือแบ่งปันข้าวของของตนให้แก่ผู้อื่น ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่มีคุณธรรม สอนให้คนเป็นคนดี สอนให้คนเคารพธรรมชาติ รู้จักพึ่งพาอาศัยธรรมชาติโดยไม่ทำลาย ให้เคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์และคนที่ล่วงลับไปแล้ว ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นความรู้เรื่องการทำมาหากิน เช่น การจับปลา การปลูกพืช

การเลี้ยงสัตว์ การทอผ้า ทอเสื่อ การสานตะกร้าและเครื่องใช้ด้วยไม้ไผ่ หวาย การทำเครื่องปั้นดินเผา การทำเครื่องมือทางการเกษตร นอกจากนั้นยังมีศิลปดนตรี การฟ้อนรำ และการละเล่นต่างๆ การรักษาโรคด้วยวิธีต่างๆ เช่น การใช้ยาสมุนไพร การนวด เป็นต้น

ยศ สันตสมบัติ (2542 : 53) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนและชุมชนกับธรรมชาติแวดล้อม ปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นทั้งพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และพัฒนาการทางวัฒนธรรม

กรมวิชาการ (2539 : 2) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ว่า คือ ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนเรา ผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิดวิเคราะห์ จนเกิดปัญญา และตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกันขึ้นมาจากความรู้เฉพาะหลายๆ เรื่อง ความรู้อย่างกล่าวไม่ได้แยกย่อยออกมาให้เห็นเป็นศาสตร์เฉพาะสาขาวิชาต่างๆ อาจกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้การแก้ปัญหา การจัดการและการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนเรา ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคม ชุมชน และในตัวของผู้รู้เอง หากมีการสืบค้นหาเพื่อศึกษา และนำมาใช้ก็จะเกิดเป็นที่ยู่งักกัน เกิดการยอมรับ ถ่ายทอด และพัฒนาไปสู่คนรุ่นใหม่ตามยุคตามสมัยได้

ธวัช ปุณโณทก (2540 : 41) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ว่า หมายถึง ความรอบรู้ที่ชาวบ้านเรียนรู้ และมีประสบการณ์สืบทอดกันมาทั้งทางตรง คือ ประสบด้วยตนเองหรือทางอ้อมซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่ เรื่องความรอบรู้สะสมเหล่านี้รวมเรียกว่าภูมิปัญญานั้น ไม่ได้หมายถึงเพียงการศึกษาอดีตอย่างหยุดนิ่ง แต่หมายถึงศักยภาพในการประสานความรู้ใหม่ๆ และทางเลือกใหม่ๆ นั่นคือภูมิปัญญายุคหนึ่ง สมัยหนึ่ง ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามการพัฒนาความรู้ของสังคม

คำณวน นวลสนอง (2541 : 5) กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ของชาวบ้าน หรือทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดขึ้น ทำขึ้นจากสติปัญญา ความสามารถ และประสบการณ์ของชาวบ้านเองที่สั่งสมไว้ใน การปรับตัวและดำรงชีพในระบบนิเวศ หรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรม เพื่อใช้ในการแก้ปัญหา หรือดำรงชีวิตอย่างสมสมัย โดยมีกระบวนการกลั่นกรอง สั่งสม สืบทอด และมีการประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับการพัฒนาทางสังคม

ประเวศ วะสี (2530 : 72)กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน ในความหมายของวัฒนธรรมชุมชน มีลักษณะของการสะสม เรียนรู้ สืบสาน สืบทอดมาอย่างยาวนาน และต่อเนื่องจากอดีตถึงปัจจุบัน

อบเชย แก้วสุข (2543 : 4) ได้ให้ความหมายของคำว่าภูมิปัญญาไว้ว่า ภูมิ มีความหมายว่า พื้น ชั้น พื้นปัญญา หมายความว่า ความรอบรู้ ความรู้ทั่ว ความฉลาดเกิดแต่ การเรียนและคิด ภูมิปัญญา หมายถึง พื้นความรู้ ความสามารถ ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความสามารถในการใช้พื้นความรู้ สร้างสรรค์งานเพื่อพัฒนาและดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น

จากทฤษฎีของนักวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้าน สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ การสั่งสมความรู้ หรือการถ่ายทอดความรู้สืบทอดกันมา โดยที่ความรู้ นั้น เป็นความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้จากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติรอบตัว สภาพทางสังคม วัฒนธรรม ผสมผสานกับวิถีชีวิต แล้วสร้างเป็นระบบขึ้นมา

1.2 ลักษณะของภูมิปัญญาชาวบ้าน

จากการศึกษาลักษณะของภูมิปัญญาชาวบ้านตามแนวคิดของนักวิชาการ และ ผู้ที่สนใจศึกษา พบว่ามุมมองของนักวิชาการและผู้สนใจมีความคล้ายคลึงกัน กล่าวได้ดังนี้

ประเวศ วะสี (2534 : 82-83) ได้กล่าวถึงลักษณะของภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ว่า ภูมิปัญญาเกิดจากการสะสมการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน มีลักษณะเชื่อมโยงกันไป หมดทุกสาขาวิชา ไม่แยกเป็นวิชาต่างๆ แบบที่เราเรียน ฉะนั้นวิชาเกี่ยวกับเศรษฐกิจ อาชีพ ความเป็นอยู่ เกี่ยวกับการศึกษาวัฒนธรรมมักจะผสมผสานกลมกลืนเชื่อมโยงกันหมด มี ลักษณะสำคัญบางประการ คือ มีความเชื่อมโยงไปสู่นามธรรม และเน้นความสำคัญของ จริยธรรมมากกว่าวัตถุธรรม

เสรี พงศ์พิศ (2529 : 145-146) ได้กล่าวถึง ลักษณะของภูมิปัญญาชาวบ้าน สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านมี 2 ลักษณะ ดังนี้

1. ลักษณะที่เป็นนามธรรม เป็นโลกทัศน์ ชีวทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนิน ชีวิต เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่า และความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน
2. ลักษณะที่เป็นรูปธรรม เป็นเรื่องเกี่ยวกับเฉพาะด้านต่างๆ เช่น การทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปดนตรี และอื่นๆ

ภูมิปัญญาชาวบ้านทั้ง 2 ลักษณะเป็นสภาวะความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ที่ สะท้อนออกมาในลักษณะที่สัมพันธ์กันระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อมต่างๆ และสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ในสังคม ตลอดจนสัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ

สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2546 : 16) กล่าวถึงลักษณะเฉพาะของภูมิปัญญาไทย ว่ามีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

1. ภูมิปัญญาไทยส่วนใหญ่อยู่บนฐานของพุทธศาสนา มีความศรัทธาภูมิปัญญาประเภทจิตนิยมมากกว่าวัตถุนิยม จึงมักปลูกฝังให้ตระหนักถึงคุณค่ามากกว่าการเพิ่ม มูลค่าจุดอ่อนขององค์ความรู้จากฐานของภูมิปัญญาไทย คือ ไม่เอื้อต่อการดำรงชีวิตแบบทุนนิยมและพาณิชย์นิยม เพราะไม่เอื้อต่อระบบการแข่งขัน และระบบการจัดการ

2. ภูมิปัญญาไทยส่วนใหญ่ของกองงานและพัฒนาจากวัฒนธรรมการเรียนรู้แบบจดจำทำตาม และลัทธิเอาอย่าง มักเกิดขึ้นตามจารีตประเพณีของความอ่อนน้อมถ่อมตนอยู่ในรีดในรอย ไม่ตีตนเสมอท่าน องค์ความรู้ส่วนใหญ่จึงสนับสนุนให้ผู้เรียนมีบุคลิกภาพเป็นคนว่านอนสอนง่าย มีคารวธรรมสูง ไม่กระตุ้นการคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และต้องไม่เข้าทำนอง " วัตรอยตีน " วัฒนธรรมการเรียนรู้ของคนไทยจึงมีลักษณะการจำได้หมายรู้ (รู้จักจำและเอาอย่างครู) มากกว่าการกำหนดได้หมายรู้ (ใช้สติปัญญาเป็นเครื่องกำหนดรู้) องค์ความรู้แบบไทยจึงถูกมองว่าอ่อนทั้งวิถีพลัง แข่งขันกับใครไม่ได้

3. ภูมิปัญญาไทยส่วนใหญ่เป็นธรรมเนียม ฐานคิดของคนไทยในอดีตพยายามเข้าถึงจิตวิญญาณของธรรมชาติ พยายามสร้างสัมพันธ์ภาพ และดุลยภาพระหว่างสังขารธรรมหรือกายภาพกับนามธรรมหรือจิตวิญญาณให้อยู่ในพื้นที่เดียวกันและเกื้อหนุนต่อกัน

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2539 : 236-238) กล่าวถึงลักษณะของภูมิปัญญาชาวบ้านสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านประกอบด้วย 4 อย่าง คือ

1. ความรู้ และระบบความรู้ มีความสำคัญตรงที่ว่า สิ่งต่างๆ ในโลกมีความสัมพันธ์กัน ไม่ใช่ดูจากความรู้เพียงอย่างเดียว แต่ดูที่ระบบความรู้ด้วย

2. ความรู้ของชาวบ้านไม่ได้เกิดจากบุคคลหนึ่งบุคคลใด แต่เกิดจากการสั่งสมการกระจายความรู้

3. การถ่ายทอดความรู้ และระบบความรู้ เป็นกระบวนการที่ซับซ้อน ไม่มีสถาบันที่จะถ่ายทอดการศึกษาให้เห็นอย่างชัดๆ ถ้าจะให้เข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่น ก็ต้องเข้าใจกระบวนการถ่ายทอดความรู้จากชั่วอายุหนึ่ง ไปยังอีกรุ่นหนึ่ง

4. การสร้างสรรค์และการปรับปรุงภูมิปัญญาความรู้ หรือระบบความรู้ของชาวบ้านไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่แต่มีการปรับเปลี่ยนตลอดมาโดยอาศัยประสบการณ์ของชาวบ้านเอง

คำานวณ นวลสนอง (2541 : 12-13) สรุปไว้ว่า ภูมิปัญญาของชาวบ้านมีลักษณะขององค์ความรู้ที่มีการสะสมการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน ทั้งที่เป็นนามธรรม เช่น ปรัชญาในการดำเนินชีวิต การให้คุณค่าและความหมายของสิ่งต่างๆ ในชีวิตประจำวัน เป็นต้น และที่เป็นรูปธรรม เช่น เกษตรกรรม หัตถกรรม ศิลปะและดนตรี เป็นต้นสะท้อนออกมาในลักษณะที่สัมพันธ์กันระหว่างคนกับคน คนกับสังคม คนกับสิ่งแวดล้อมและคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ มีความจำเพาะกับท้องถิ่น มีความบูรณาการสูง มีความเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่

ลึกซึ้ง สูงส่ง มีวัฒนธรรมเป็นฐาน เน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตถุธรรม มีการถ่ายทอดความรู้และระบบความรู้ เป็นกระบวนการถ่ายทอดที่ซับซ้อน มีการสร้างสรรค์ ปรับปรุง และมีการปรับเปลี่ยนตลอดเวลา โดยอาศัยประสบการณ์ของชาวบ้านเอง

อบเชย แก้วสุข (2543 : 84) กล่าวว่า ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ การถ่ายทอดความรู้ นั่นคือ เป็นการบอกวิชาความรู้ให้ผู้เรียนเข้าใจและนำไปปฏิบัติได้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นมักจะถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้เรียน หรือกลุ่มเป้าหมายไปโดยอัตโนมัติ ไม่ได้เรียนวิชาการสอนจากสถาบันใดๆ แต่จะใช้สามัญสำนึกแบบสังคมปะกิต คือ การเรียนการสอน ที่เกิดขึ้นจากการเลียนแบบและจดจำสืบทอดกันมาในครอบครัว และใช้การถ่ายทอดโดย

1. ใช้วิธีสาธิต คือ ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง อธิบายทุกขั้นตอน ให้ผู้เรียนทำให้เข้าใจแล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม

2. ใช้วิธีปฏิบัติจริง คือ ฟังคำบรรยาย อธิบาย สาธิตแล้วนำไปปฏิบัติจริงและปฏิบัติซ้ำๆ จนเกิดความชำนาญ เพราะผลงานที่จะใช้ดำรงชีวิตได้ ต้องเป็นผลงานที่เกิดขึ้นจริง นำเอาไปใช้ประโยชน์ได้ ไม่ใช่ผลงานที่กล่าวอ้างไว้ในตำราเท่านั้น

สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2544 : 74) กล่าวถึงโครงสร้างภูมิปัญญาชาวบ้าน ภาควิชาได้ว่า มี 6 กลุ่มที่มา คือ

1. ภูมิปัญญาชาวบ้านที่เกิดจากคนในชุมชนโดยตรง
2. ภูมิปัญญาอันสืบเนื่องจากคำสอนในศาสนาพุทธ พราหมณ์ และอิสลาม
3. ภูมิปัญญาที่ได้มาจากชาวจีนอพยพ โดยเฉพาะภูมิปัญญาด้านวิธีการจัดการปรัชาที่พลวัตมาจากลัทธิขงจื้อ และลัทธิเต๋า
4. ภูมิปัญญาที่รับมาจากตะวันตกและยุโรปที่เข้ามาค้าขาย และมาสร้างอาณานิคมในเอเชียอาคเนย์
5. ภูมิปัญญาที่รับมาจากชาว - มลายู ซึ่งปรากฏชัดในภาคใต้ตอนล่าง
6. ภูมิปัญญาที่สืบทอดมาจากเมืองหลวง ซึ่งถ่ายทอดผ่านระบบการศึกษาและระบบการปกครอง

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ลักษณะของภูมิปัญญาชาวบ้าน การเกิดภูมิปัญญา และระบบการสืบทอดภูมิปัญญา คล้ายคลึงกับระบบความเชื่อ แต่ภูมิปัญญาเป็นการเชื่อมโยงระบบความรู้ที่ได้จากการสังสมประสบการณ์เข้าด้วยกันโดยไม่แยกส่วน มีการบูรณาการ มีการสร้างสรรค์ ปรับตัวและปรับเปลี่ยนตลอดเวลา โดยการมองความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับสภาพแวดล้อม

1.3 ความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้าน

เนื่องจากภูมิปัญญาชาวบ้านมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน จึงมีนักวิชาการหลายคนกล่าวถึงความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้าน ไว้ดังนี้

เสรี พงศ์พิศ (2533 : 24) ได้กล่าวถึงความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ว่า การเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ สิ่งแรกที่ก่อให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง เคารพบรรพบุรุษ พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย คนเฒ่าคนแก่ ผู้นำในสังคม ประเพณี และวิถีปฏิบัติต่างๆ ซึ่งก็หมายถึงการเคารพตัวเองมากขึ้น มีเอกลักษณ์และเป็นไทแก่ตัว กล้าคิดพิจารณาด้วยวิจารณญาณ กล้าตัดสินใจ และรับผิดชอบต่อตัวเอง และสังคมมากขึ้น

สามารถ จันทสุรย์ (2536 : 145-146) ได้กล่าวถึงความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ว่า ภูมิปัญญาเป็นเรื่องของการสืบทอดประสบการณ์จากอดีตถึงปัจจุบัน ที่เป็นไปอย่างต่อเนื่อง อย่างไม่ขาดสาย เป็นธรรมชาติของชาวบ้านที่เชื่อมโยงประวัติศาสตร์ต่อกันมามิได้ขาด เป็นลักษณะของความสัมพันธ์ภายในโดยชาวบ้านเอง หรือเรียกว่าคนใน โดยคนนอกไม่เข้าไปบงการครอบงำมากนัก ทำให้สังคมชาวบ้านเป็นปึกแผ่นมั่นคง ไม่แตกสลาย

พินิตนาฏ ลัคนาโฆษิก (2534 : 136) ได้กล่าวถึงความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้าน สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นต้นเค้าของภูมิปัญญาของสังคม การศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านให้เข้าใจและถูกต้องตามหลักวิชาการ ย่อมเป็นผลให้เข้าใจภูมิปัญญาของชาติได้ถูกต้องชัดเจนยิ่งขึ้น ทั้งยังสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และทรัพยากรวัฒนธรรมของสังคม และประเทศชาติอีกด้วย เนื่องจากภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นวัฒนธรรมเพราะเกิดจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์เพื่อให้มนุษย์เกิดปัญญาที่จะเข้าถึงความจริงที่พึงรู้และสิ่งดีงามที่พึงกระทำ

คำนวน นวลสนอง (2541 : 13-14)สรุปไว้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นสิ่งที่มีคุณค่า ทำให้บุคคลมีความเชื่อมั่นในตนเอง กล้าคิดพิจารณา กล้าตัดสินใจในอันที่จะกระทำในสิ่งที่ดีงาม ก่อให้เกิดความรับผิดชอบอันพึงมีต่อสังคม ทำให้สังคมมีปึกแผ่นมั่นคง ไม่แตกสลาย และเนื่องจากภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นการสืบทอดประสบการณ์จากอดีตถึงปัจจุบันอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นภูมิปัญญาชาวบ้านจึงเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าในการที่จะนำไปใช้พัฒนาทรัพยากรมนุษย์และพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้านในแต่ละท้องถิ่นเป็นอย่างมากเพราะภูมิปัญญาเป็นรากฐานของการดำรงอยู่อย่างเหมาะสมภายใต้สภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น การศึกษาภูมิปัญญาจึงเป็นการศึกษาข้อมูลสำคัญที่จะสามารถนำมาปรับใช้ เพื่อพัฒนาท้องถิ่นต่อไป

จากทรรศนะของนักวิชาการดังกล่าว พอจะสรุปได้ว่า ภูมิปัญญามีความสำคัญต่อชาวบ้านในด้านของการสร้างจิตสำนึกให้บุคคลในท้องถิ่นนั้นเข้าใจ รู้ และปฏิบัติหรือกระทำในสิ่งที่ดีงาม ก่อให้เกิดการสร้างสรรค์สังคม ทำให้สังคมนั้นมีความเป็นปึกแผ่นมั่นคง ไม่แตกสลายด้วยวัฒนธรรมจากภายนอก

1.4 กลุ่มเป้าหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผู้เรียนหรือกลุ่มเป้าหมายที่ได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากผู้รู้ในท้องถิ่น ส่วนมากจะเป็นคนในครอบครัว เป็นญาติโดยสายเลือด เนื่องจากความรู้บางอย่าง ผู้รู้ทั้งหลายมักหวงแหนมาก จะไม่แพร่พรายให้คนอื่น ๆ รู้ ที่เป็นอย่างนี้เพราะสาเหตุหลายประการคือ

1. กลัวการแก่งแย่งการทำมาหากิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ที่จะต้องทำผลผลิตเพื่อค้าขาย

2. กลัวเรื่องชื่อเสียง เกียรติภูมิ และกลัวคนอื่นขโมยภูมิปัญญา ถ้าถ่ายทอดความรู้ให้กับคนอื่นแล้วเขาทำดีกว่า เจ้าดำรับก็จะมีชื่อเสียง

3. มีความเชื่อและถือสัจจะจากปู่ ย่า ตา ทวด ที่ต้องการปกปิดเคล็ดลับหรือกลวิธีการผลิตสื่อและเทคโนโลยียังไม่พัฒนาเท่าที่ควร

ปัจจุบันนี้ กลุ่มเป้าหมายของการถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ขยายไปสู่สาธารณชนทั่วไปบ้างแล้ว อาจเนื่องจากสาเหตุต่าง ๆ ต่อไปนี้

1. ได้รับการกระตุ้นและสร้างความตระหนักจากหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน เช่น หน่วยงาน พัฒนาชุมชน กรมการศึกษานอกโรงเรียน สำนักงานเกษตร ฯลฯ

2. การถ่ายทอดความรู้ได้รับค่าตอบแทน ภูมิปัญญาท้องถิ่นบางคนจะตั้งราคาวิชาไว้มากน้อยขึ้นอยู่กับความต้องการของตลาดสำหรับวิชาอาชีพนั้นๆ

3. สื่อต่างๆ ในปัจจุบันมีมากมายหลายประเภท ภูมิปัญญาสามารถถ่ายทอดความรู้โดยใช้สื่อต่างๆ ได้อย่างสะดวก หน่วยงานต่างๆ ที่ให้การสนับสนุนภูมิปัญญา ก็สามารถถ่ายทอดสืบทอดความรู้ได้อย่างกว้างขวาง

4. ความจำเป็นในการผลิต ทำให้ภูมิปัญญาต้องถ่ายทอดความรู้สู่บุคคลอื่นๆ นอกเหนือจากคนในครอบครัวหรือผู้สืบสายเลือด เพื่อต้องการเพิ่มผลผลิตสู่ตลาด

1.5 สาขาของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ บุคคลผู้มีความรู้ ความสามารถ มีประสบการณ์ในการทำงานนั้นๆ มาอย่างมากมาย ความรู้ดังกล่าวเป็นความรู้ที่นำมาปฏิบัติ มีผลผลิตที่เป็นรูปธรรม เป็นความรู้ที่มีความสำคัญในการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น ความรู้ความสามารถดังกล่าว เป็นสิ่งที่สะสมมานาน เป็นโครงสร้างความรู้ที่มีหลักการ มีเหตุผลในตัวเองที่น่าศึกษา ควรอนุรักษ์และสืบทอด

ผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น นั้นมีอยู่มากมายในท้องถิ่น แต่ละคนต่างมีความรู้ ความสามารถ มีประสบการณ์ มีผลงานเพื่อ การดำรงชีวิตที่แตกต่างออกไปหลายด้าน หลายสาขา ดังนี้

1. สาขาเกษตรกรรม คือผู้ที่มีความรู้ความสามารถ มีประสบการณ์ และมีผลงานด้านการทำไร่ ทำนา เลี้ยงสัตว์ ประมง ทำไร่นาสวนผสม ฯลฯ โดดเด่น เลี้ยงตัวเองและครอบครัวได้อย่างพอเพียง มีรายได้จากผลผลิตด้านนี้ มีแนวคิดที่ดี แปลงใหม่ที่เป็นประโยชน์ และช่วยพัฒนาอาชีพด้านนี้ได้อย่างน่าสนใจ เช่น เป็นผู้คิดริเริ่มการทำเกษตรแบบผสมผสาน เกษตรแบบพอเพียง ที่เอื้อประโยชน์ต่อชีวิตและสิ่งแวดล้อม

2. สาขาคหกรรม คือผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์และมีผลงานโดดเด่นในเรื่องต่อไปนี้

- ด้านอาหาร เป็นคนตำรับการปรุงอาหารที่มีรสชาติอร่อย ให้คุณค่าด้านโภชนาการ ใช้วัสดุที่มีราคาไม่แพง วัสดุที่หาง่ายในท้องถิ่น รู้จักคิด ดัดแปลงสูตรอาหารได้ แปลงใหม่ หรือเป็นผู้ที่สืบสานตำรับตำราที่มีอาหารรสเลิศ สามารถผลิตเป็นสินค้าจำหน่ายได้ เช่น การทำปลาร้า การทำส้มหรือแหนม ขนมต่างๆ ฯลฯ

- ด้านงานประดิษฐ์เครื่องนุ่งห่ม สามารถทำเป็นอาชีพจำหน่ายได้ สามารถทำเลี้ยงตัวเองและครอบครัวได้ เช่น การทำผ้านวม การดัดเย็บเสื้อผ้า ฯลฯ

- ด้านที่อยู่อาศัย สามารถจัดบ้านเรือน บริเวณได้น่าอยู่ น่าอาศัยตามอัตภาพ ทำให้มีสุขภาพอนามัยในการอยู่อาศัย

3. สาขาศิลปกรรม คือ ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ มีผลงานโดดเด่นในเรื่องต่อไปนี้

- ด้านจิตรกรรม คือ การวาดภาพฝาผนัง การเขียนภาพลงบนผ้า หน้าผา การสักลาย ฯลฯ

- ด้านประติมากรรม คือ ผู้มีความรู้ ความสามารถ มีประสบการณ์และมีฝีมือในการปั้น แกะสลัก การหล่อ เช่น หล่อพระพุทธรูป ปั้นโอ่ง สลักลวดลาย ประดับต้นเทียน สิ่งก่อสร้าง ฯลฯ

- ด้านสถาปัตยกรรม คือ ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์เรื่อง การก่อสร้างอาคารบ้านเรือน โบสถ์ ศาลา ศาลพระภูมิ ฯลฯ

- ด้านหัตถกรรม (งานช่างฝีมือ) คือผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ มีผลงานในสิ่งที่ทำมือ เช่น เครื่องจักสานต่างๆ

- ด้านงานประดิษฐ์ คือ ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ มีประสบการณ์ด้านการจัดทำผลงานเลียนแบบธรรมชาติ เช่น การประดิษฐ์ดอกไม้ บายศรี การแต่งลวดลายบนแผ่นผ้า ฯลฯ

- ด้านดนตรี นาฏศิลป์และการเล่นพื้นบ้าน คือผู้ที่มีความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ด้านการเล่นดนตรี การขับลำ การฟ้อนรำ การคิดวิธีการเล่นพื้นบ้าน หมอลำ การเล่นหนังปราโมทัย ลิเก เพลง กันตรึม เจริญ ฯลฯ

4. สาขาสาธารณสุข คือ ผู้มีความรู้ ความสามารถ มีประสบการณ์ด้านการใช้ยาสมุนไพร การรักษาโรคแผนโบราณ การรักษาสุขภาพอนามัยร่างกาย การสืบสานตำราสมุนไพร หมอนวดแผนโบราณ หมอดำแย ฯลฯ

5. สาขาภาษาและวรรณกรรม คือ ผู้มีความรู้ ความสามารถ มีประสบการณ์ในการแต่งวรรณกรรมพื้นบ้าน การคิดประดิษฐ์อักษรภาษาถิ่น การสืบสานอักษรโบราณ วรรณกรรมท้องถิ่น ฯลฯ

6. สาขาอื่นๆ ภูมิปัญญาด้านอื่นๆ นอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้ว ได้แก่ ภูมิปัญญาหรือผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ มีประสบการณ์ในด้านต่อไปนี้

- ด้านพิธีกรรมต่างๆ ได้แก่ผู้มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ มีผลงานเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมต่างๆ เช่น หมอสูตรขวัญ

- ด้านโหราศาสตร์ ได้แก่ ผู้มีความรู้ความสามารถ มีประสบการณ์ และมีผลงานด้านโหราศาสตร์หรือหมอดู ฯลฯ

- ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ได้แก่ ผู้มีความรู้ความสามารถ ประสบการณ์ ในการปฏิบัติตามขนบประเพณีของท้องถิ่นนั้นๆ

1.6 วิวัฒนาการของภูมิปัญญาชาวบ้าน

คำว่าภูมิปัญญาชาวบ้าน เริ่มแพร่หลายในเวลาไม่นานนัก ประมาณ 10 – 20 ปี โดยเริ่มมีการผลักดันคำ " ภูมิปัญญาชาวบ้าน " เพื่อใช้งานจากกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนขึ้นมา ก่อน จากนั้นจึงมีการปรับเปลี่ยนแพร่หลายประยุกต์ใช้เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น และกลายเป็นภูมิปัญญาไทยในที่สุด

จุดเริ่มต้นของการเกิดการนำ " ภูมิปัญญาชาวบ้าน " มาใช้นั้น เนื่องมาจากกระแสพัฒนาของการปฏิวัติอุตสาหกรรมในประเทศไทย เมื่อประมาณ 40 ปีที่ผ่านมา รัฐได้ผลักดันอุตสาหกรรมภายในประเทศอย่างหนักหน่วง ทำให้ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงทางวิถีชีวิตเหมือนกับประเทศอุตสาหกรรมทั้งหลายเคยเป็น นั่นคือการไหลของแรงงานภาคเกษตรไปสู่ภาคอุตสาหกรรมที่มีทิศทางจากชนบทเข้าสู่เมืองทำให้ชนบททั้งหลายเกิดสภาพ"ว่างเปล่า"

เพราะหนุ่มสาวเมื่อเรียนจบก็หนีไปทำงานในเมืองกันหมด เหลือแต่คนเฒ่าคนแก่อยู่ในหมู่บ้าน ซึ่งทำให้กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนได้เริ่มมีการตั้งคำถามว่าจะแก้ปัญหาเหล่านี้ได้อย่างไร

การคงอยู่ของสังคมในชนบทนั้นจะต้องสามารถดึงคนหนุ่มสาวให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข มีอาชีพ มีงานทำ แต่นโยบายของรัฐในช่วงนั้นผลักดันให้เกิดค่านิยมที่ทำงานอุตสาหกรรมดีกว่าภาคเกษตร ทำให้อาชีพดั้งเดิมและทุนความรู้ดั้งเดิมที่มีการสืบทอดและเป็นปัจจัยสำคัญของการคงอยู่ทางสังคมชนบทมาเนิ่นนาน แต่ไม่ได้ถูกยกเป็นศาสตร์ในห้องเรียนถูกละเลยไม่ให้ความสำคัญ คนหนุ่มสาวไม่ได้ให้ความสำคัญและสืบทอดความรู้ดั้งเดิมเหล่านี้ เป็นเหตุให้จำเป็นต้องละทิ้งถิ่นฐานเพื่อประกอบอาชีพในลักษณะของแรงงานหาเช้ากินค่ำ ทางออกของปัญหานี้จึงเป็นการยกระดับความรู้ดั้งเดิมให้ตระหนักถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีในทุนความรู้ท้องถิ่นที่มีอยู่เดิมเพิ่มขึ้น กลายเป็นคำว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่มีเป้าหมายเพื่อให้คนหนุ่มสาวได้ตระหนักถึงนวัตกรรมและจิตสำนึกที่จะปักหลักพัฒนาอยู่ในท้องถิ่น ดังนั้นคำว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” จึงมีลักษณะที่ผสมกลมกลืนไปกับ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” โดยเราจะพบเห็นอยู่บ่อยครั้งที่มีการอ้างในลักษณะที่คู่กันไปหรือแทนกันไป โดยคำว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความยืดหยุ่นกว่าอยู่บ้างที่เมื่อพูดถึงนวัตกรรมความรู้ท้องถิ่นที่มีได้ใช้โดยชาวบ้าน เช่น ความรู้ในการตีกลองหรือวัฒนธรรมชั้นสูงที่มีมาแต่โบราณ เป็นต้น

สำหรับคำ “ภูมิปัญญาไทย” กล่าวได้ว่าเพิ่งมีวิวัฒนาการเกิดขึ้นประมาณไม่เกิน 10 ปีมานี้ โดยเกิดขึ้นมาจากความต้องการปักหลักปักฐานสืบทอดความรู้ของไทยที่มีสืบทอดกันมาในลักษณะของความเป็นศาสตร์ เป็นการสร้างเอกลักษณ์เฉพาะของไทยในการสร้างตัวตนและจิตสำนึกรวมหมู่ของคนไทย คำว่า “ภูมิปัญญาไทย” นี้จึงเป็นงานที่ริเริ่มมาจากสถาบันการศึกษาหรือสถาบันความรู้ชั้นสูงของไทยที่ต้องการรวบรวมความรู้ต่างๆ ทั่วแผ่นดินไทยที่มีมาแต่โบราณในลักษณะที่เป็นศาสตร์ความรู้ส่วนกลางที่เป็นความภูมิใจของคนไทยร่วมกัน โดยพัฒนาการล่าสุดมีการใช้คำ “ภูมิปัญญาไทย” เพื่อใช้ต่อสู้ในระดับ ยุทธศาสตร์การค้าโลกอย่างสำคัญ

เมื่อประเทศไทยประสบวิกฤตทางเศรษฐกิจอย่างหนักเมื่อปี 2540 นั้น กล่าวได้ว่าประเทศไทยหมดสิ้นความหวังในการพัฒนาตามแบบอย่างกระบวนการ Modernization ที่พัฒนาตามประเทศพัฒนาแล้ว มีการตระหนักและกลับไปค้นหารากฐานความรู้เพื่อปรับใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจที่ยืนด้วยลำแข้งของตนเอง ตัวอย่างที่สำคัญในกรณีนี้ก็คือ “เศรษฐกิจพอเพียง” ที่ปัจจุบันถือเป็นความรู้ที่สำคัญอย่างหนึ่งและบัญญัติรวมลงไปใน “ภูมิปัญญาไทย” ในสารานุกรมสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่มที่ 23 พิมพ์ปี พ.ศ. 2541

ประเทศไทยแปลงมาจากคำว่าสยาม มีสถานะเป็นประชาชาติเมื่อรัชกาลที่ 4 ตรงกับยุคล่าอาณานิคมของฝรั่งเศสตะวันตกที่มาพร้อมกับกระบวนการทันสมัย ก่อให้เกิดปฏิกิริยาตอบโต้ในลักษณะชาตินิยมเกิดขึ้นไปทั่วโลก หลังยุคล่าอาณานิคมและชาตินิยม การล่าอาณานิคมกระทำในลักษณะแอบแฝงมาในรูปของระบบการค้า ทั้งนี้เพราะพลังของกลุ่มกระแสวิทยาศาสตร์ – เทคโนโลยี – ทุนนิยม ก็ยังคงเป็นของทุนขนาดใหญ่เดิม ซึ่งได้วิวัฒนาการกฎระเบียบการค้าเสรีจนสามารถใช้วัตถุดิบที่เป็นทรัพยากรจากที่ใดใดในโลกก็ได้ นำไปขายยังที่ใดใดในโลกก็ได้ เห็นได้จากทิศทางการนำเข้าไหลออกของวัตถุดิบและสินค้า รวมทั้งการไหลเข้าออกของแรงงานต่างๆ ทั้งนี้เพราะปัจจัยที่เป็นทรัพยากรการผลิตที่สำคัญที่สุดก็คือ " ทุนความรู้ – วิทยาศาสตร์ทุนนิยม " ที่ต้นทุนการผลิตโดยตรงยังคงถูกครอบครองโดยเจ้าของทุน ผ่านการควบคุมระบบด้วยกฎกติกาสากลนั้นคือ ระบบทรัพย์สินทางปัญญา ความหลากหลายทางชีวภาพ และการค้าเสรี ที่เอื้อต่อการเป็นเจ้าของทรัพยากรของกลุ่มทุนนิยมเดิม ไม่ว่าทรัพยากรนั้นจะอยู่ที่ใดในโลก

ในช่วงเวลา 3 - 4 ทศวรรษที่ผ่านมาของการปฏิวัติเขียว การเอาใจใส่ดูแลในเรื่องของความหลากหลายทางชีวภาพและทรัพยากรทางพันธุกรรมทั้งในด้านการเกษตร เช่น เมล็ดพันธุ์พืชพื้นบ้าน และยาสมุนไพรต่างๆ ได้ถูกทำให้ด้อยค่าลง และเริ่มถูกแทนที่ด้วยพันธุ์พืชใหม่ๆ การเพาะปลูกเชิงเดี่ยว และยาสมัยใหม่ การพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารและยาบนพื้นฐานของการเพาะปลูกเชิงเดี่ยวและวิธีคิดเชิงเดี่ยว จึงเป็นการลดทอน และทำลายองค์ความรู้ และศักยภาพของเกษตรกรโดยสิ้นเชิง (ยศ สันตสมบัติ.2542:7) หลังวิกฤติเศรษฐกิจ พ.ศ.2540 ประเทศที่พัฒนาแล้วพยายามต้องการบีบให้ไทยเซ็นสัญญาทาส และสัญญาขายชาติหลายฉบับด้วยกัน หนึ่งในจำนวนนั้นก็คืออนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งนักวิชาการหลายฝ่ายวิตกกังวลว่าจะเกิดเหตุการณ์ซ้ำรอยกรณีของกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา ที่ไทยต้องสูญเสีย " เป็ดน้อย " ทรัพยากรของชาติที่สำคัญไป ซึ่งเมื่อผ่านกระบวนการวิจัยและพัฒนาตามกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา ความรู้ของไทยในด้านเกษตรและแพทย์แผนไทยเหล่านี้ เดิมมิได้ถูกนับรวมให้เป็นศาสตร์ที่มีราคาหรือมีเจ้าของ ก็มีความเป็นไปได้ว่าจะถูกดูดไปเป็นความรู้ที่มีเจ้าของโดยกลุ่มทุนขนาดใหญ่หรือต่างชาติทั้งหมด

ด้วยเหตุดังกล่าว การก่อกำเนิดของ "ภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาชาวบ้าน และภูมิปัญญาท้องถิ่น" กลายเป็นภาพต่อเดียวกัน เป็นพลังกลุ่มกระแสรองที่เป็นปฏิกิริยาตอบโต้ต่อพลังกลุ่มกระแสหลัก นั่นคือการแย่งชิง "ทุนความรู้" ที่สามารถเอื้อและใช้อ้างอิงต่อสู้ถึงสิทธิการผลิตในระบบเศรษฐกิจท้องถิ่นไทย เพียงแต่ "ภูมิปัญญาไทย" มีบริบทที่ใหญ่กว่า และมีพลังมากกว่าในการเข้าไปต่อรองในเวทีระดับโลก

ปัจจุบันภูมิปัญญาไทยได้รับการยกฐานะในระดับศาสตร์ประกอบด้วย 10 สาขาด้วยกัน คือ สาขาเกษตรกรรม, สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม , สาขาการแพทย์แผนไทย , สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม , สาขาการจัดการองค์กร , สาขาสวัสดิการ, สาขาศิลปกรรม, สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน , สาขาภาษาและวรรณกรรม , และสาขาศาสนาและประเพณี

2. ประเภทของป่าไม้และความสำคัญของป่าไม้

2.1 นิยามและความหมาย

พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ.2484 ให้นิยามป่าไม้ ไว้ว่า ป่าไม้ หมายถึง ที่ดินที่มีได้มีบุคคลได้มาตามกฎหมายที่ดิน

องค์การอาหาร และเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) กล่าวว่า ป่าไม้ หมายถึง ผืนแผ่นดินทั้งหมดที่พืชมหาชาติขึ้นรวมกันอยู่ โดยมีไม้ยืนต้นทุกขนาดเป็นส่วนประกอบสำคัญ ไม่ว่าในทีนั้นจะมีการทำไม้หรือไม่ พื้นที่เช่นนี้สามารถทำการผลิตไม้ได้ หรือไม่มีอิทธิพลต่อลมฟ้าอากาศในท้องถิ่น หรือในการควบคุมรักษาดันน้ำลำธาร

กล่าวโดยสรุปก็คือ ป่าไม้ เป็นสังคมของต้นไม้และสิ่งมีชีวิตอื่นๆ อันมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ซึ่งปกคลุมเนื้อที่กว้างใหญ่และใช้ประโยชน์จากอากาศ น้ำ วัตถุต่างๆ ในดิน เพื่อเติบโตจนถึงอายุขัยและเพื่อสัมพันธ์ของตนเอง ทั้งให้ผลผลิตและบริการที่จำเป็นอันจะขาดเสียมิได้ต่อมนุษย์ ป่าไม้จึงมีความสำคัญและมีประโยชน์ต่อมนุษย์นานัปการ

2.2 ชนิดของป่าไม้ในประเทศไทย

ป่าไม้ในประเทศไทย แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

1. ป่าดงดิบหรือป่าไม้ผลัดใบ (Evergreen forest) เป็นระบบนิเวศของป่าไม้ชนิดที่ประกอบด้วยพันธุ์ไม้ชนิดไม่ผลัดใบคือมีใบเขียวตลอดเวลา แบ่งออกเป็น 4 ชนิด คือ

1.1 ป่าดิบเมืองร้อน (Tropical evergreen forest) เป็นป่าที่อยู่ในเขตลมมรสุมพัดผ่านเกือบตลอดปี มีปริมาณน้ำฝนมาก แบ่งออกเป็น :

- ป่าดงดิบชื้น (Tropical rain forest) ป่าดงดิบชื้นในประเทศไทยมีการกระจายส่วนใหญ่อยู่ทางภาคใต้และภาคตะวันออกของประเทศ อาจพบในภาคอื่นบ้าง แต่ก็มีลักษณะโครงสร้างที่เป็นสังคมย่อยของสังคมป่าชนิดนี้ ป่าดงดิบชื้นขึ้นอยู่ในที่ราบหรือบนภูเขาที่ระดับความสูงไม่เกิน 600 เมตรจากระดับน้ำทะเล ในภาคใต้พบได้ตั้งแต่ตอนล่างของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ลงไปจนถึงชายเขตแดน ส่วนทางภาคตะวันออกพบในจังหวัดตราด จันทบุรี ระยอง และบางส่วนของจังหวัดชลบุรี

- ป่าดงดิบแล้ง (Dry evergreen forest) ป่าดงดิบแล้งของเมืองไทย พบกระจายตั้งแต่ตอนบนของทิวเขาถนนธงชัยจากจังหวัดชุมพรขึ้นมาทางเหนือปกคลุมลาดเขาทางทิศตะวันตกของทิวเขาตะนาวศรีไปจนถึงจังหวัดเชียงราย ส่วนซีกตะวันออกของประเทศปกคลุมตั้งแต่ทิวเขาภูพานต่อลงมามาถึงทิวเขาบรรทัด ทิวเขาพนมดงรัก ลงไปจนถึงจังหวัดระยองขึ้นไปตามทิวเขาตงพญาเย็น ทิวเขาเพชรบูรณ์ จนถึงจังหวัดเลยและน่าน นอกจากนี้ยังพบในจังหวัดสกลนคร และทางเหนือของจังหวัดหนองคายเลียบลำน้ำโขงในส่วนที่ติดต่อกับประเทศลาว ป่าชนิดนี้พบตั้งแต่ระดับความสูงจากน้ำทะเลปานกลางประมาณ 100 เมตรขึ้นไปถึง 800 เมตร

- ป่าดงดิบเขา (Hill evergreen forest) ป่าดงดิบเขาอาจพบได้ในทุกภาคของประเทศในบริเวณที่เป็นยอดเขาสูง พบตั้งแต่เขาหลวง จ.นครศรีธรรมราช เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ขึ้นไปจนถึงยอดเขาสูง ๆ ในภาคเหนือ เช่น ยอดดอยอินทนนท์ ดอยปุย และยอดดอยอื่นๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย และแม่ฮ่องสอน เป็นต้น ส่วนทางภาคตะวันออกพบได้บนยอดดอยภูหลวง ภูกระดึง ยอดเขาสูงในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ เป็นต้น

1.2 ป่าสน (Coniferous forest) ป่าชนิดนี้ถือเอาลักษณะโครงสร้างของสังคมเป็นหลักในการจำแนกโดยเฉพาะองค์ประกอบของชนิดพันธุ์ไม้ในสังคมและไม้เด่นนำ อาจเป็นสนสองใบหรือสนสามใบ

1.3 ป่าพรุหรือป่าบึง (Swamp forest) พบตามที่ราบลุ่มมีน้ำขังอยู่เสมอและตามริมฝั่งทะเลที่มีโคลนเลนทั่วๆ ไป แบ่งออกเป็น

- ป่าพรุ (Peat Swamp) เป็นสังคมป่าที่อยู่ถัดจากบริเวณสังคมป่าชายเลน โดยอาจจะเป็นพื้นที่ลุ่มที่มีการทับถมของซากพืชและอินทรีย์วัตถุที่ไม่สลายตัว และมีน้ำท่วมขังหรือขึ้นและตลอดปี จากรายงานของกองสำรวจดิน กรมพัฒนาที่ดิน (2525) พื้นที่ที่เป็นพรุพบในจังหวัดต่างๆ ดังนี้ นราธิวาส 283,350 ไร่ นครศรีธรรมราช 76,875 ไร่ ชุมพร 16,900 ไร่ สงขลา 5,545 ไร่ พัทลุง 2,786 ไร่ ปัตตานี 1,127 ไร่ และตราด 11,980 ไร่ ส่วนจังหวัดที่พบเล็กน้อย ได้แก่ สุราษฎร์ธานี ตรัง กระบี่ สตูล ระยอง จันทบุรี เชียงใหม่ (อ.พร้าว) และจังหวัดชายทะเลอื่นๆ รวมเป็นพื้นที่ 400,000 ไร่ อย่างไรก็ตาม พื้นที่ส่วนใหญ่ถูกบุกรุกทำลายระบายน้ำออกเปลี่ยนแปลงสภาพเป็นสวนมะพร้าว นาข้าว และบ่อเลี้ยงกุ้งเลี้ยงปลา คงเหลือเป็นพื้นที่กว้างใหญ่ในจังหวัดนราธิวาสเท่านั้น คือ พรุโต๊ะแดง ซึ่งยังคงเป็นป่าพรุสมบูรณ์และพบาเจาะ ซึ่งเป็นพรุเสื่อมสภาพแล้ว

- ป่าชายเลน (Mangrove swamp forest) เป็นสังคมป่าไม้บริเวณชายฝั่งทะเลในจังหวัดทางภาคใต้ กลาง และภาคตะวันออก และมีน้ำขึ้น-น้ำลงอย่างเด่นชัดในรอบวัน

1.4 ป่าชายหาด (Beach forest) แพร่กระจายอยู่ตามชายฝั่งทะเลที่เป็นดินกรวด หกรวด และหาดหิน ดินมีฤทธิ์เป็นด่าง

2. ป่าผลัดใบ (Deciduous Forest) เป็นระบบนิเวศน์ป่าชนิดที่ประกอบด้วยพันธุ์ไม้ชนิดผลัดใบหรือทั้งใบแก่ในฤดูแล้ง เพื่อจะแตกใบใหม่เมื่อเข้าสู่ฤดูฝน ยกเว้นพืชชั้นล่างจะไม่ผลัดใบ จะพบป่าชนิดนี้ตั้งแต่ระดับความสูง 50-800 เมตร เหนือระดับน้ำทะเล แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

2.1 ป่าเบญจพรรณ ลักษณะทั่วไปเป็นป่าโปร่ง พื้นที่ป่าไม้ไม่รกริบ มีไม้ไผ่ชนิดต่างๆ ขึ้นอยู่มาก มีอยู่ทั่วไปตามภาคต่างๆ ที่เป็นที่ราบ หรือตามเนินเขา พันธุ์ไม้จะผลัดใบในฤดูแล้ง การกระจายของป่าเบญจพรรณในประเทศไทย พบในภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคอีสาน ครอบคลุมต่ำลงไปจนถึงจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ตอนบน มีปรากฏที่ระดับความสูงตั้งแต่ 50 เมตร ถึง 800 เมตร หรือสูงกว่านี้ในบางจุด

2.2 ป่าแดง ป่าพะ หรือป่าเต็งรัง พบขึ้นสลับกับป่าเบญจพรรณ ลักษณะเป็นป่าโปร่ง มีต้นไม้ขนาดเล็ก และขนาดกลาง ไม้เด่นอันเป็นไม้ดัดขึ้นประกอบด้วยไม้ในวงศ์ยาง ฤดูแล้งจะผลัดใบ และมีไฟป่าเป็นประจำ ป่าเต็งรังมีถิ่นกระจายโดยกว้างๆ ซ้อนทับกันอยู่กับป่าเบญจพรรณ แต่อาจแคบกว่าเล็กน้อยทั้งนี้เนื่องจากมีปัจจัยกำหนดที่เกี่ยวข้องกับความแห้งแล้ง มีปรากฏตั้งแต่จังหวัดเพชรบุรีขึ้นไปจนถึงเหนือสุดในจังหวัดเชียงราย ป่าชนิดนี้เป็นสังคมพืชเด่นในทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนใหญ่ปรากฏสลับกันไปกับป่าเบญจพรรณ พบในพื้นที่ที่มีความแห้งแล้งจัด กักเก็บน้ำได้เลว เช่น บนสันเนิน พื้นที่ราบที่เป็นทรายจัด หรือบนดินลูกรังที่มีชั้นของลูกรังตื้น ตั้งแต่ระดับความสูงจากระดับน้ำทะเล 50-1,000 เมตร

3. ป่าหญ้า เกิดจากการทำลายสภาพพื้นที่ป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ ดินมีความเสื่อมโทรม มีฤทธิ์เป็นกรด ต้นไม้ไม่สามารถเจริญเติบโตได้ จึงมีหญ้าต่างๆ เข้าไปแทนที่ แพร่กระจายทั่วประเทศในบริเวณที่ป่าถูกทำลายและเกิดไฟป่าเป็นประจำ

2.3 ความสำคัญของป่าไม้ในประเทศไทย

ป่าไม้มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ และเป็นผู้ผลิตที่สำคัญในระบบนิเวศน์ ป่าไม้จึงมีความสำคัญและมีประโยชน์ต่อสรรพสิ่งทั้งมวล ประโยชน์ของป่าไม้แบ่งเป็น

1. ประโยชน์ทางตรง

- ให้อาหาร และผลผลิตจากป่า
- เป็นเชื้อเพลิงในการหุงต้ม
- เป็นวัตถุดิบบางชนิด ได้จากการนำไม้ไปกลั่น เช่น ลิกนิน เซลลูโลส
- เป็นอาหารแก่มนุษย์
- เป็นยารักษาโรค
- เป็นเส้นใยนำมาถักทอ เป็นเครื่องเรือนและเครื่องใช้
- เป็นชั้น น้ำมันไม้ ยางไม้
- เป็นน้ำยาฟาด ฟอกหนัง และสี
- เป็นอาหารสัตว์
- เป็นแหล่งสร้างรายได้ และแหล่งกำเนิดของอาชีพต่างๆ

2. ประโยชน์ทางอ้อม

- ช่วยปรับอุณหภูมิอากาศให้สม่ำเสมอ
- ช่วยให้ความชุ่มชื้นในอากาศสม่ำเสมอ
- ช่วยบรรเทาความแรงของลมพายุ
- ช่วยป้องกันการกัดเซาะดิน
- ช่วยป้องกันภัยอันตรายที่เกิดจากน้ำท่วม
- ช่วยให้มีน้ำไหลสม่ำเสมอตลอดปี
- เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์
- เป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ
- ให้ประโยชน์ด้านการทหาร
- ให้ประโยชน์ทางด้านสุขวิทยา

2.4 ปัญหาสิ่งแวดล้อมอันเกิดจากการลดลงอย่างรวดเร็วของพื้นที่ป่าไม้

จากสถานการณ์สิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่เกิดขึ้น ทั้งปัญหาน้ำท่วมอย่างรวดเร็วในพื้นที่ภาคใต้ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รวมทั้งภาคกลาง ล้วนแล้วแต่เกิดจากการทำลายระบบนิเวศน์ให้ขาดความสมดุล โดยเฉพาะระบบนิเวศน์ป่าไม้ การที่ปริมาณต้นไม้ในป่าลดลงจนลงนั้นก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ดังนี้

1. ดินน้ำลำธารแห้งแล้ง เกิดการขาดแคลนน้ำในหน้าแล้ง
2. ถ้าฝนตกหนักจะทำให้เกิดน้ำท่วมอย่างรุนแรง เพราะขาดการดูดซับน้ำของ

รากพืช

3. ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ ชากพืช ชากสัตว์และผิวดินถูกทำลายจากการชะไหลของน้ำ
4. สัตว์ป่าบางชนิดสูญพันธุ์บางชนิดเหลือจำนวนน้อยมาก
5. เกิดมลพิษทางอากาศ

3. แนวคิดในการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน

3.1 แนวคิดเชิงการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนเป็นฐาน

ส่วนป่าชุมชน กล่าวถึงภาพรวมของปัญหาประการหนึ่งไว้ว่า ปัญหาความเสียหายใดๆ ก็ไม่ร้ายแรงเท่ากับการสูญเสียภูมิปัญญาท้องถิ่น อันเนื่องมาจากชุมชนล่มสลาย และทำให้ผู้คนที่เคยรวมตัวกันเป็นภูมิคุ้มกันของชนบทกลายเป็นปัญหาเสียเอง ความรู้สึกเป็นชุมชนของชนบทที่เกิดจากความจำเป็นต้องรวมตัวกันกำหนดแนวทาง สร้างวิธีการดำเนินชีวิตร่วมกันในสังคมให้เกิดความสุขและดำเนินการจัดการทรัพยากร เพื่อแบ่งปันการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ยุติธรรม และทั่วถึง ทำให้เกิดประสบการณ์ในการแก้ปัญหา เป็นบทเรียนที่นำไปสู่ความเข้มแข็งของภูมิปัญญา ส่วนความล่มสลายของชุมชนเกิดจากการที่ผู้คนในชุมชนไม่มีความจำเป็นที่จะต้องไปคิดและไปร่วมทำอะไรให้แก่ส่วนรวมอีก เนื่องจากหน้าที่ดังกล่าวซึ่งเคยใช้เป็นบทเรียนของชุมชนได้ถูกเจ้าหน้าที่ปฏิบัติในอำนาจตัวแทนผู้มีอำนาจเต็มของรัฐแล้วชุมชนต่างๆ จึงเหมือนลูกคนเล็กที่ถูกบิดา มารดา และพี่เลี้ยงทำการบ้าน จนขาดความสามารถในการคิด ไม่อาจพึ่งพาตนเองได้ นอกจากคอยรับความช่วยเหลือตลอดไป

ดังนั้นแนวคิดในการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน จึงควรเห็นความสำคัญของชุมชน เนื่องจากชุมชนถือเป็นกำลังสำคัญในการจัดการทรัพยากร องค์ความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับทรัพยากร ก่อกำเนิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนและชุมชนกับธรรมชาติแวดล้อม (ยศ สันตสมบัติ. 2542 : 153) ชุมชนจึง มีศักยภาพในการจัดการทรัพยากรให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืน และสูงสุด

3.2 ชุมชนและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน

ราชบัณฑิตยสถาน (2542 : 368) ได้ให้ความหมายของชุมชนไว้ว่า ชุมชน หมายถึง หมู่ชน กลุ่มคน ที่อยู่ร่วมกันเป็นสังคมขนาดเล็ก อาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน และมีผลประโยชน์ร่วมกัน

อานันท์ กาญจนพันธ์ (2544 : 68) กล่าวถึงความเป็นชุมชนไว้ว่า หมายถึง อุดมการณ์อำนาจ หรือสิทธิของการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน และรัฐที่ผลิตซ้ำในบริบทวัฒนธรรม และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ชุมชนยังมีความหมายในลักษณะต่างๆ มากมายทั้งความหมายในด้านการปกครอง การพัฒนา ด้านวิชาการ และด้านวัฒนธรรม ความหมายที่เป็นรูปแบบของหน่วยทางสังคม และสถาบันการปกครอง เช่น ชุมชนชนบท ชุมชนเมือง และชุมชนแออัด ตลอดไปจนถึงลักษณะที่เป็นความสัมพันธ์ของกระบวนการ และแนวความคิดที่หลากหลาย เช่น องค์กรชุมชน ป่าชุมชน ผู้นำชุมชน พัฒนาชุมชน วัฒนธรรมชุมชน สิทธิชุมชน และอำนาจชุมชน เป็นต้น

อานันท์ กาญจนพันธ์ (2543 : 82) ได้ประมวลและจำแนกแนวทางการศึกษาชุมชนกับการจัดการทรัพยากรในชุมชน ออกเป็น 4 แนวทาง คือ

1. การจัดการทรัพยากรในเชิงอรรถประโยชน์ มักจะแยกศึกษาธรรมชาติเฉพาะในด้านที่เป็นรูปธรรมของความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสภาพแวดล้อมกายภาพเท่านั้น ขณะที่มองข้ามความหมายของธรรมชาติในด้านจิตใจ ด้านวัฒนธรรม และด้านสังคม

2. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติในเชิงนิเวศวัฒนธรรม มีพื้นฐานอยู่ที่วิถีคิดแบบบูรณาการอย่างเป็นองค์รวม พยายามทำความเข้าใจถึงสภาพความเป็นจริงในการอยู่ร่วมกันของระบบทั้งสอง

3. การจัดการทรัพยากรในเชิงสถาบัน การจัดการทรัพยากรส่วนรวมไม่ควรผูกขาดอยู่กับหน่วยทางสังคมเพียงหน่วยใด หน่วยหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นชุมชนท้องถิ่น หรือหน่วยงานของรัฐ แต่ควรเป็นการจัดการร่วม (Co - Management)

4. การจัดการทรัพยากรในเชิงความสัมพันธ์ของอำนาจ มีพื้นฐานความคิดว่าระบบนิเวศทางธรรมชาติ และระบบสังคมของมนุษย์นั้นสามารถอยู่ร่วมกันได้ แต่ในอีกด้านหนึ่งจะตั้งคำถามอีกด้วยว่าสาเหตุใดทำให้สังคมของมนุษย์ยังคงทำลายสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ โดยที่มุมมองทั้งสองด้านมีความสัมพันธ์ที่เกี่ยวเนื่องกันในแง่ที่เป็นเงื่อนไขซึ่งกันและกัน

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติต้องอาศัยความรู้ ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน รวมทั้งเทคนิควิธี ทั้งนี้ก็เพื่อให้การจัดการทรัพยากรต่างๆ ได้เกิดประสิทธิผลและยั่งยืน การตัดสินใจจึงต้องอาศัยหลักความเข้าใจเป็นพื้นฐานหลายประการ

วิวัฒน์ คติธรรมนิตย์ (2536 :32-34) ได้กล่าวถึงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติว่า ต้องอาศัยพื้นฐานบางประการ กล่าวคือ

1. ทรัพยากรธรรมชาติต่างก็มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงประกอบกันเป็นระบบนิเวศเดียวกัน ที่เป็นเอกภาพ นับตั้งแต่พื้นที่สูง หรือภูเขา ป่า ลงมายังพื้นที่การเกษตร ชุมชนชนบท ชนบทเมือง ตลอดไปจนถึงชายฝั่งทะเล และมหาสมุทร การจัดการทรัพยากรธรรมชาติส่วนหนึ่ง ย่อมส่งผลกระทบต่อส่วนอื่นๆ เป็นลูกโซ่ที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ รวมทั้งชีวิตและการดำรงชีวิตของประชาชนพลเมือง ซึ่งเกี่ยวข้องกับธรรมชาติแวดล้อมมาโดยตลอด การประเมินผลการศึกษาถึงผลกระทบจึงไม่อาจจำกัดอยู่แต่พื้นที่ หรือชุมชนใดชุมชนหนึ่ง หากแต่ต้องพิจารณากันอย่างกว้างขวาง ใช้เวลายาวนาน เปิดเผย โปร่งใส ต่อทุกคน ทุกฝ่ายอย่างทั่วถึง

2. ป่าและเขาเป็นจุดเริ่มต้นของทรัพยากรส่วนอื่นๆ โดยเฉพาะการเกิดขึ้นของต้นน้ำลำธารและป่าเมืองไทยก็ยังเป็นส่วนหนึ่งของป่าเขตร้อนที่อุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติและพันธุ์กรรมอันทรงค่ายิ่งต่อการดำรงชีวิต อีกทั้งต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ไม่ว่าจะเป็นด้านเกษตร และอุตสาหกรรม

3. วิถีชีวิตของคนและชุมชนเป็นรากเหง้าของภูมิปัญญาทั้งหลาย ภูมิปัญญาเหล่านี้แอบแฝงอยู่ในธรรมเนียมประเพณีปฏิบัติของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ด้านอาหารและยารักษาโรค

4. วิถีชีวิตอันมีมาในประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมเป็นเรื่องของกระบวนการชีวิตที่มีความต่อเนื่อง การพัฒนาเปลี่ยนแปลงใดๆ ก็ตาม ย่อมไม่อาจปฏิเสธชีวิตในสังคมที่มีความต่อเนื่องได้ โดยเฉพาะในชุมชนชนบท

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2539 : 235-236) ได้กล่าวถึงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติไว้อย่างน่าสนใจ สรุปได้ว่า

1. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีประสิทธิภาพ เป็นการจัดการให้เกิดมากขึ้น ใช้ได้มากที่สุดเสียแรงหรือลงทุนน้อยที่สุด

2. ให้ทุกคนได้ใช้มากที่สุด เป้าหมายหลักก็เพื่อให้ทุกคนได้ใช้ทรัพยากรร่วมกัน เป็นการจัดการทรัพยากรทุกที่ ทุกคนได้ใช้ และคนทุกคนได้ใช้ทรัพยากรร่วมกัน

3. สามารถใช้ได้อย่างยิ่งยืน เมื่อหมดเปลืองไป หรือสิ้นเปลืองไป ก็มีโอกาsongงอกเงยกลับขึ้นมาใหม่

4. เปิดโอกาสให้คนส่วนใหญ่ได้เข้าไปใช้ทรัพยากร มีการจัดแบ่งเพื่อใช้ทรัพยากร ทุกคนมีสิทธิใช้ร่วมกัน มีกฎเกณฑ์การใช้ทรัพยากรที่กระจายกันได้เป็นอย่างดี

3.3 สิทธิชุมชนในการพัฒนา

จากการที่กลุ่มชนต่างๆ ในสังคมไทยออกมาเรียกร้องสิทธิกันมากขึ้น จึงได้กำหนดสิทธิออกเป็น ดังนี้

1. สิทธิเชิงเดี่ยว เป็นการจัดแบ่งทรัพยากรออกเป็นส่วนส่วน แล้วนำไปผูกติดไว้กับหน่วยทางสังคมหน่วยใดหน่วยหนึ่ง ในฐานะเป็นผู้จัดการทรัพยากรนั้น
2. สิทธิหน้าหมู่ และสิทธิการใช้ สิทธิหน้าหมู่ หมายถึง สิทธิของส่วนรวม ซึ่งใช้จัดการและควบคุมการเข้าถึงทรัพยากรในท้องถิ่นหลายประเภทไม่ว่าจะเป็นระบบชลประทานแบบเหมืองฝาย ป่าศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้ประกอบพิธีกรรม ป่าต้นน้ำของชุมชน ป่าช้า ที่เลี้ยงสัตว์ของหมู่บ้าน และวัด เป็นต้น สิทธิการใช้ หมายถึง สิทธิเกิดขึ้นจากการกระทำ กล่าวคือ เมื่อชาวบ้านคนหนึ่ง ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างหนึ่งอย่างใดอยู่ ชาวบ้านคนนั้นก็จะมีสิทธิใช้ทรัพยากรนั้น สิทธิการใช้จะเน้นกิจกรรมที่ทำอยู่เป็นพื้นฐาน แต่ผู้ใช้จะไม่สามารถผูกขาดสิทธินั้นไว้ได้ตลอดไป เพราะสิทธิจะหมดไปเมื่อหยุดการใช้ประโยชน์ไปแล้ว ในแง่สิทธิการใช้จึงไม่ผูกติดกับกลุ่มคน หรือปัจเจกบุคคล แต่จะปรับเปลี่ยนผู้ปกครองอยู่ตลอดเวลา
3. สิทธิเชิงซ้อน หลักการของสิทธิเชิงซ้อน เป็นหลักในการจัดการสิทธิ ในลักษณะที่ซ้อนทับกันได้บนหน่วยของพื้นที่เดียวกัน หรือหน่วยของสิ่งใดสิ่งหนึ่งแล้ว

4. ภูมิปัญญาของชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรป่าไม้

ภูมิปัญญาเป็นองค์ความรู้ที่พัฒนาขึ้นในบริบททางกายภาพ และวัฒนธรรมของคนกับระบบนิเวศชุดหนึ่ง การทำให้ระบบนิเวศที่เคยเป็นอยู่เปลี่ยนแปลง เช่น การอพยพคนออกจากพื้นที่ป่า หรือพื้นที่เขตอุทยานแห่งชาติ จึงเป็นการทำลายองค์ความรู้ และภูมิปัญญาที่มีคุณค่าให้สูญหายไปอย่างไม่สามารถเรียกคืนกลับได้

ความผูกพันอย่างแนบแน่นระหว่างภูมิปัญญากับท้องถิ่น ความรู้กับระบบนิเวศ ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญไปจากความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ ซึ่งวางอยู่บนหลักการที่ว่า ความรู้มีลักษณะเป็นสากล และแยกออกจากธรรมชาติ ในทางตรงกันข้ามภูมิปัญญาท้องถิ่นพัฒนาและสืบต่อกันมาบนพื้นฐานของสัมพันธภาพอันแนบแน่นระหว่างชุมชนกับธรรมชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงไม่อาจดำรงอยู่และพัฒนาสืบต่อไปได้หากถูกตัดขาดจากรากเหง้าทั้งในด้านของธรรมชาติและวัฒนธรรม (ยศ สันตสมบัติ. 2542 : 48)

เสนห์ จามริก ; และยศ สันตสมบัติ (2536 : 42) ได้แสดงให้เห็นถึงบทบาทของกลุ่มชาติพันธุ์และชุมชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์ และรังสรรค์ความหลากหลายทางชีวภาพ โดยผ่านความเชื่อและพิธีกรรมในการอนุรักษ์ป่า ตลอดจนรูปแบบการจัดการทรัพยากรในรูปแบบอื่นๆ

ในการศึกษาภูมิปัญญาเพื่อการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในเขตพื้นที่อุทยานของชุมชนสามารถแบ่งภูมิปัญญาออกเป็นส่วนต่างๆ เพื่อกำหนดขอบเขตการศึกษาให้แคบเข้า ดังนี้

4.1 ภูมิปัญญาในการจำแนกป่า

ชุมชนที่ตั้งรกรากอยู่ในพื้นที่ราบติดกับเชิงเขาหรือตั้งรกรากในผืนป่า มักมีวิถีชีวิตอันเกิดจากประวัติศาสตร์ของการตั้งถิ่นฐาน และวัฒนธรรมของการดำรงชีวิตที่ผูกพันอยู่กับผืนป่าอย่างแนบแน่น และยังคงไว้ซึ่งจารีตประเพณีในการรักษาป่า โดยจำแนกป่าออกเป็นประเภทต่างๆ เช่น

1. ป่าต้นน้ำ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า ป่าหัวน้ำ ป่าขุนน้ำ ป่าดง มักเป็นป่าเบญจพรรณ หรือป่าดงดิบที่มีความชื้นค่อนข้างสูง เป็นแหล่งต้นน้ำ หรือน้ำซับ เป็นต้น กำเนิดของลำน้ำที่มีความจำเป็นสำหรับการทำการเกษตรมาก จึงมีกฎเกณฑ์ที่เข้มงวดต่อการรักษาป่าต้นน้ำ เช่น ไม่เข้าไปรบกวนสภาพป่าตามธรรมชาติ โดยการตัดฟันโดยเด็ดขาด แต่สามารถใช้ไม้ล้มขอนนอนไฟ เก็บหาอาหาร เก็บสมุนไพรเพื่อการบริโภคโดยห้ามนำไปขาย และสามารถนำสัตว์เลี้ยงไปปล่อยเลี้ยงในป่าได้

2. ป่าใช้สอย หรือที่เรียกกันว่า ป่าแพะ ป่าสาธารณะ ป่าหน้าหมู่บ้าน มักอยู่ไม่ไกลจากตัวชุมชน มีการกำหนดกฎเกณฑ์ การใช้ประโยชน์ในขอบเขตที่ไม่ทำลาย และใช้ประโยชน์ในสิ่งที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เช่น ไม้สร้างบ้านจะใช้ได้เฉพาะบ้านที่แยกครอบครัวใหม่ หรือสร้างได้หลังเดียวตลอดชีวิต การสร้างของส่วนรวม เช่นวัด โรงเรียน สามารถทำได้ การหาของป่าก็สามารถทำได้ ยกเว้นเพียงการตัดไม้ขายเท่านั้นที่ไม่สามารถทำได้

3. ป่าประเพณี หรือ ป่าศักดิ์สิทธิ์ มักเป็นป่าขนาดเล็ก มักซ้อนทับอยู่ในเขตป่าต้นน้ำ หรือป่าใช้สอย ซึ่งจะมีกฎที่เคร่งครัด ห้ามตัดฟันไม้ แต่สามารถเก็บเศษไม้ เลี้ยงสัตว์หาอาหาร และสมุนไพรได้ (ยศ สันตสมบัติ. 2542 : 40)

4.2 ภูมิปัญญาในการอนุรักษ์ระบบนิเวศของป่า

ภูมิปัญญาในการอนุรักษ์ระบบนิเวศของป่า ช่วยเพิ่มความหลากหลายให้กับสายพันธุ์พืชในแต่ละท้องถิ่น ปฏิสัมพันธ์ระหว่างระบบนิเวศกับวัฒนธรรมมีบทบาทสำคัญในการพัฒนา การคัดเลือก รักษา และพัฒนาสายพันธุ์ การปรับเปลี่ยนพื้นที่เพาะปลูก การใช้ไฟเทคนิคในการควบคุมน้ำ การกำจัดหญ้า และวัชพืช การปลูกพืชหลากหลายชนิดร่วมกัน ตลอดจนวิถีเทคนิคต่างๆ ที่ได้พัฒนาขึ้น ล้วนแล้วแต่มีผลต่อความหลากหลายของระบบนิเวศ

4.3 ภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์ของพืชจากป่าเพื่อสุขอนามัย

พืชจากป่าสามารถนำมาใช้ประโยชน์ทั้งด้านอาหารและยาเป็นสิ่งใช้สอยที่ได้จากธรรมชาติ เป็นส่วนหนึ่งของความรู้เชิงวัฒนธรรมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อ คุณค่า การลองปฏิบัติคัดเลือก และถ่ายทอดโดยชุมชนและสังคมเป็นเวลาต่อเนื่องกันมา ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้จากความจริงในการดำเนินชีวิตกับแผ่นดิน อาจเรียกได้ว่าเป็นปัญญาจากแผ่นดิน หรือภูมิปัญญา อันเป็นรากฐานสำคัญของการดำเนินชีวิต และการพัฒนาของลูกหลานในรุ่นต่อไป

4.4 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมในการดูแลรักษาป่า

จากงานวิจัยต่างๆ มักจะพบว่า ความเชื่อและพิธีกรรมในการดูแลรักษาป่าเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ป่าธรรมชาตินั้นคงความอุดมสมบูรณ์อยู่ได้ ชาวบ้านที่อยู่ในเขตพื้นที่ป่า มักจะมีจารีตประเพณีในการใช้ป่า กล่าวคือเป็นการจัดการทรัพยากรของชุมชนโดยสัมพันธ์เชื่อมโยงกับความเชื่อและจารีตประเพณี เช่น ความเชื่อเรื่องผีขุนน้ำในการรักษาป่าต้นน้ำ ความเชื่อเรื่องผีอารักษ์ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตอยู่ในป่า พิธีกรรมเหล่านี้เป็นวิถีคิดของมนุษย์ในการมองธรรมชาติอย่างอ่อนน้อม ทำให้สามารถรักษาป่าอยู่ได้อย่างยั่งยืน

4.5 ภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรป่าไม้

ภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ พบได้ทั่วไปในชุมชนเขตพื้นที่ป่า จากการศึกษาพบว่า ในเขตพื้นที่ป่านั้น ชาวบ้านที่อาศัยอยู่มักมีวิธีการจัดการทรัพยากรให้สอดคล้องกับธรรมชาติอย่างหลากหลาย แตกต่างกันไปตามสภาพท้องถิ่น เช่น มีการทำพิธีบวชป่า การทำพื้นที่แนวกันไฟ การปลูกไม้หลายชั้นเรือนยอด การปลูกพืชหมุนเวียน การปลูกพืชเป็นแถบ สลับกับพืชเกษตรตามแนวขวางทางลาดเขา เพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำ ทำให้พื้นที่ป่าบริเวณนั้นยังคงไว้ซึ่งความอุดมสมบูรณ์ และมีความหลากหลายทางชีวภาพ

5. อุทยานแห่งชาติเขาลง อำเภอฟาร์มลือ จังหวัดนครศรีธรรมราช

5.1 ลักษณะพื้นที่ของอำเภอฟาร์มลือ จังหวัดนครศรีธรรมราช

อำเภอฟาร์มลือ อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของตัวจังหวัด มีพื้นที่ประมาณ 290,702 ไร่ หรือประมาณ 321,499 ตารางกิโลเมตร ตั้งอยู่ในเขตเทือกเขาตอนกลาง แบ่งการปกครองออกเป็น 5 ตำบล คือ ตำบลพรหมโลก ตำบลทอนหงส์ ตำบลอินทรี ตำบลบ้านเกาะ และตำบลนาเรียง สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นพื้นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การทำนา ในตอนตะวันออกและในตอนตะวันตกเป็นที่ราบเชิงเขา โดยมีเทือกเขาหลวงเป็นพืดยาวตลอดแนว โดยที่เขตตะวันตกจะเป็นที่ราบสูงมีภูเขาสลับซับซ้อน เป็นเขตป่าที่อุดมสมบูรณ์ด้วยเหตุดังกล่าวจึงเป็น

แหล่งกำเนิดของสายน้ำหลักของจังหวัดนครศรีธรรมราช มีแหล่งท่องเที่ยวอันเกิดจากธรรมชาติหลายแห่งด้วยกัน เช่น น้ำตกพรหมโลก น้ำตกอ้ายเขียว น้ำตกพรหมพิมาน เป็นต้น

การใช้ประโยชน์ที่ดินของอำเภoprหมคีรี แบ่งเป็น พื้นที่การเพาะปลูก 51,706 ไร่ เป็นพื้นที่ป่าไม้ ภูเขา และแม่น้ำ 147,832 ไร่ ผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญเรียงตามลำดับ คือ ยางพารา ข้าว มะพร้าว ทุเรียน เงาะ กาแฟ

ตำบลพรหมโลก มีสภาพทั่วไปเป็นที่ราบเชิงเขาทิศตะวันตกติดต่อกับเทือกเขาหลวง มีน้ำตกสวยงามเหมาะสมในการส่งเสริมการท่องเที่ยว ราษฎรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตร สวนผลไม้ สวนยางพารา

ตำบลทอนหงส์ ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของที่ว่าการอำเภoprหมคีรี ห่างจากตัวอำเภอ 6 กิโลเมตร ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4016 สายนครศรีธรรมราช-นบพิตำ บริเวณด้านตะวันตกเป็นภูเขา เทือกเขานครศรีธรรมราช จากนั้นพื้นที่ค่อยๆ ลาดเทลงเรื่อยๆ จากเทือกเขาลงไปเป็นพื้นที่ราบ สภาพดินในตำบลทอนหงส์เป็นดินร่วนปนทราย ซึ่งเหมาะสำหรับการปลูกไม้ผล ทำสวนยางพารา

5.2 ลักษณะทางกายภาพของอุทยานแห่งชาติเขาหลวง

อุทยานแห่งชาติเขาหลวง จัดตั้งขึ้นตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 7 ตุลาคม 2502 ให้กำหนดป่าเขาหลวง จังหวัดนครศรีธรรมราช และป่าอื่นๆ ในท้องที่จังหวัดต่างๆ รวม 14 ป่า เป็นอุทยานแห่งชาติ กรมป่าไม้จึงได้ทำการสำรวจเบื้องต้นเกี่ยวกับสภาพพื้นที่บริเวณป่าเขาหลวง ปรากฏว่ามีสภาพป่าสมบูรณ์เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารหลายสาย ตลอดจนมีเอกลักษณ์ทางธรรมชาติที่สวยงามหลายแห่ง กรมป่าไม้จึงได้เสนอต่อคณะกรรมการอุทยานแห่งชาติ และได้มีมติในการประชุมครั้งที่ 1/2517 เมื่อวันที่ 22 มกราคม 2517 เห็นชอบในหลักการให้จัดตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติโดยได้มีพระราชกฤษฎีกา กำหนดบริเวณที่ดินป่าเขาหลวงในท้องที่ตำบลคอนตะโก ตำบลโมคลาน ตำบลหัวตะพาน ตำบลกะหรอ ตำบลนบพิตำ อำเภอท่าศาลา ตำบลเขาพระ ตำบลกะทูน ตำบลพิปูน ตำบลยางค่อม อำเภอพิปูน ตำบลละอาย ตำบลช้างกลาง อำเภอฉวาง ตำบลท่าจิ้ว อำเภอเมือง ตำบลพรหมโลก ตำบลบ้านเกาะ ตำบลอินทคีรี อำเภอพรหมคีรี และตำบลเขาแก้ว ตำบลท่าดี ตำบลคำโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช ให้เป็นอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2517 ซึ่งประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 91 ตอนที่ 216 ลงวันที่ 18 ธันวาคม 2517 นับเป็นอุทยานแห่งชาติแห่งที่ 9 ของประเทศ

อุทยานแห่งชาติเขาหลวงตั้งอยู่ตอนกลางของเทือกเขานครศรีธรรมราช มีความยาวทั้งสิ้นประมาณ 318 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 570 ตารางกิโลเมตร หรือ 356,250 ไร่ ตอนกลางประกอบด้วยเทือกเขาสูงสลับซับซ้อนทอดยาวจากเหนือจรดใต้ มีที่ราบ

ตามหุบเขาเล็กน้อย ดินบนภูเขาเป็นดินที่เกิดจากการผุสลายตัวของหินแกรนิต มียอดเขาสูงสุดคือยอดเขาหลวง สูงจากระดับน้ำทะเล 1,835 เมตร อยู่ทางทิศตะวันตกของอำเภอพรหมคีรี พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าดงดิบชื้นอันอุดมสมบูรณ์ ชุ่มชื้นเกือบตลอดปีด้วยลมฝน ทั้งจากทะเลอันดามัน และอ่าวไทย ผืนป่าที่เปรียบได้กับ " หลังกาแดนใต้ " แห่งนี้เป็นแหล่งต้นน้ำแม่น้ำสาขาของแม่น้ำตาปี แม่น้ำสายหลักของภาคใต้ รวมทั้งแม่น้ำลำคลองแทบทุกสายในจังหวัดนครศรีธรรมราช

อุทยานแห่งชาติเขาหลวง มีเอกลักษณ์ทางธรรมชาติที่สวยงามหลายแห่ง เช่น ถ้ำ น้ำตก ยอดเขา ทิวทัศน์ต่างๆ มีแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงามมากมาย เช่น น้ำตกกะโรม น้ำตกพรหมโลก น้ำตกกรุงชิง น้ำตกท่าแพ น้ำตกสวนอายุ ถ้ำแก้วสุรกานต์ ยอดเขาหลวง นอกจากนี้ยังมีการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชาวบ้านหลายหมู่บ้านรอบเขาหลวง เช่น บ้านกรุงชิง บ้านวังลุง บ้านปลายอวน บ้านอ้ายเขียว บ้านช้างกลาง บ้านคีรีวง ชุมชนเขาเหมน ชุมชนน้ำตกกะโรม เป็นต้น

ลักษณะภูมิอากาศ ด้วยเหตุที่อุทยานแห่งชาติแห่งนี้ตั้งอยู่บนคาบสมุทร จึงได้รับลมมรสุมที่พัดผ่านทะเลทั้งสองด้าน ทำให้มีฝนตกเกือบตลอดปีและมีอากาศค่อนข้างเย็น ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยต่อปี 3,500-4,000 มิลลิเมตร อุณหภูมิต่ำที่สุดประมาณ 15-17 องศาเซลเซียส ในช่วงเดือนธันวาคม และอุณหภูมิสูงสุดประมาณ 25-30 องศาเซลเซียส ในช่วงเดือนเมษายน

การเดินทางไปยังอุทยานแห่งชาติเขาหลวงเริ่มต้นจากตัวเมืองนครศรีธรรมราชไปตามถนนสายนครศรีธรรมราช - ลานสะกา ระยะทาง 30 กิโลเมตร เลี้ยวขวาเข้าไปอีกประมาณ 1.5 กิโลเมตร ก็จะถึงที่ทำการอุทยาน

5.3 พรรณไม้ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาหลวง

อุทยานแห่งชาติเขาหลวงจัดเป็นแหล่งรวมความหลากหลายของพืชพรรณ เนื่องด้วยสภาพป่าเป็นเทือกเขาสูง และมีปริมาณฝนตกชุก ทำให้ปกคลุมไปด้วยป่าดงดิบชื้นที่อุดมสมบูรณ์ มีบางแห่งปรากฏสภาพป่าพรุ นับเป็นอุทยานแห่งชาติที่มีความสำคัญที่สุดแห่งหนึ่งในภาคใต้ และของประเทศไทย ทั้งนี้เพราะความอุดมสมบูรณ์ที่หลากหลายไปด้วยพันธุ์ไม้นานาชนิด

ศ.ดร.เต็ม สมิตินันท์ เป็นนักพฤกษศาสตร์รุ่นบุกเบิกผู้เปิดพรหมแดนแห่งความรู้เกี่ยวกับพันธุ์ไม้ในป่าเขาหลวงในช่วงปี พ.ศ.2480-2500 ก่อนที่อุทยานแห่งชาติเขาหลวงจะได้รับการประกาศให้เป็นอุทยานแห่งชาติแห่งที่ 9 เมื่อปี 2517 หลังจากนั้นปี พ.ศ.2529

ดร.จารุจิตต์ นกิตะภักดิ์ และส่งศักดิ์ เย็นบุตร จากสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทยเดินทางเข้ามาสำรวจพรรณสัตว์ป่า พ.ศ.2533 - 2538 ดร.ชาลิต นิยมธรรม และวิวัฒน์ เอื้อสุวรรณ แห่งหอพรรณไม้ กรมป่าไม้ เดินทางมาสำรวจพรรณไม้ ต่อด้วยนักวิจัยอีกหลายคน ผลการสำรวจพบว่า เขาหลวงมีพืชพรรณของป่าฝนเขตร้อนอยู่มากมาย โดยมีพืชไร้ดอกจำพวกเฟิร์นกว่า 200 ชนิดที่สำคัญ คือ เฟิร์นมหาสดำ เฟิร์นที่มีพัฒนาการมาก่อนยุคไดโนเสาร์ขนาดยักษ์ที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ฟิล์มมีเฟิร์น เฟิร์นซึ่งมีใบบางที่สุดในโลก นอกจากนี้ยังมีพืชจากยุคดึกดำบรรพ์อีกหลายชนิด อาทิ พืชชั้นต่ำประเภทสาหร่าย หรือตะไคร่น้ำพวกมอสชนิดต่างๆ เอื้องสายเสริฐ หวายทะนอย ช้องนางคลี่ กุหลาบพันปีเขาหลวง กุหลาบป่าแดงเขา หญาร้างไก่ และ *Psilotum Complanatum* พืชมีท่อลำเลียงยุคเริ่มแรกซึ่งเป็น 1 ใน 2 ชนิด ของสกุลนี้ที่ยังเหลืออยู่ในโลก อีกทั้ง บัวแฉกใหญ่ (*Depteris Conjugata*) และบัวแฉกเล็ก (*Cheiropleuria Bicuspis*) ที่หายากอีกด้วย และสำหรับกล้วยไม้ป่า ก็มีการสำรวจพบกล้วยไม้พันธุ์หายากและพันธุ์ใหม่ของโลกอยู่หลายชนิด เช่น สิงโตใบพัดเขาหลวง *Liparis Bicolor* สิงโตอาจารย์เต็ม ขนดาสิงโต และกล้วยไม้บางชนิดในสกุล *Didymoplexiella* ซึ่งคาดว่าเป็นพันธุ์ใหม่ของโลก นอกจากนี้ยังพบพันธุ์ไม้มีค่าทางเศรษฐกิจและนำศึกษาค้นคว้าทางวิชาการมากมาย เช่น หลุมพอ ตะเคียน จำปา พยอม มะเกลือ ส้าน ยมหอม ดาเสื่อ และยางชนิดต่างๆ ส่วนไม้พื้นล่างประกอบด้วย เฟิร์น พืชตระกูล ขิง ข่า หวาย และเถาวัลย์หลายชนิด

สำหรับสัตว์นั้นพบสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมกว่า 100 ชนิดที่ถือเป็นสัตว์หายากใกล้สูญพันธุ์ เช่น เสือโคร่ง เสือลายเมฆ เสือผา สมเสร็จ นกไม่ต่ำกว่า 200 ชนิด เช่น นกกินปลีหางยาวเขียว นกประจำถิ่นเขาหลวง งูอีกหลากหลายชนิด เช่น งูลายสามมลายู รวมทั้งผีเสื้อที่หาได้ยาก เช่น ผีเสื้อร้อนลมมลายู เขาหลวงจึงนับเป็นแหล่งรวมความหลากหลายทางชีวภาพที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของประเทศไทยและของโลก (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.2544: 4 - 5)

6. งานวิจัยในประเทศและต่างประเทศ

6.1 งานวิจัยในประเทศ

สถาบันวิจัยและพัฒนา (2536 : 43)กล่าวว่า แทบทุกวงการกล่าวถึงปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะความเสื่อมสลายของดิน น้ำ ป่าไม้ และเรียกร้องให้มีการฟื้นฟูสภาพและอนุรักษ์ทรัพยากรเหล่านั้นไว้ การแก้ปัญหาแต่เดิมเน้นที่บทบาทของรัฐและเจ้าหน้าที่ ซึ่งพบว่า การแก้ปัญหาไม่บรรลุผลเท่าที่ควร จากประเด็นนี้เราจะสะท้อนให้เห็นว่า ผู้กำหนดนโยบาย และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการ ไม่ได้ให้ความสำคัญกับความรู้ความสามารถและภูมิปัญญาของชาวบ้าน และองค์กรชุมชน

ยศ สันตสมบัติ (2542 : 22) กล่าวว่า กลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่มในประเทศไทยมีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการพื้นที่ป่า ที่ดิน น้ำ และเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพให้กับธรรมชาติแวดล้อมในรูปแบบของป่าชุมชน

สมศักดิ์ สุขวงศ์ (2539 : 67) ได้กล่าวถึงเรื่องคนกับป่าไว้ว่า เอกสารมักเขียนไว้เสมอถึงสาเหตุของการทำลายป่า คือ คน แต่ 10 กว่าปีที่ผ่านมาเริ่มมีการบันทึกว่า คนช่วยรักษาป่าได้ และคนได้ช่วยให้ป่าฟื้นฟูกลับขึ้นมาได้ มีอยู่หลายกรณีที่คนช่วยรักษาป่า และกล่าวว่าการใช้ประโยชน์ในพื้นที่อนุรักษ์ไม่ได้ขัดกับการรักษาธรรมชาติเสมอไป

วิชัย ทรงวิวัฒนา และวันเพ็ญ คำหน้อย (2543 : 63) ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าต้นน้ำบ้านดอนมูล จังหวัดน่าน พบว่า การทำกิจกรรมของรัฐร่วมกับราษฎรในชุมชนก่อให้เกิดแนวคิดใหม่ในการจัดการป่าต้นน้ำ เพราะเมื่อราษฎรในชุมชนทราบถึงผลกระทบของการทำลายป่า และทราบถึงผลดีของการมีป่าที่อุดมสมบูรณ์ ชุมชนก็สามารถสร้างข้อตกลงเพื่อป้องกันรักษาป่าและเพิ่มพื้นที่ป่า อีกทั้งสามารถชักจูงให้ชุมชนใกล้เคียงปฏิบัติตาม

นิคม พุทธา (2543 : 37) ศึกษาการจัดการป่า การใช้ประโยชน์จากป่าโดยภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนป่าเมี่ยง ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนป่าเมี่ยงมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เอื้อประโยชน์และเกื้อกูลระหว่างทรัพยากรธรรมชาติกับการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าอย่างสมดุล โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปลูกเมี่ยงต้องอาศัยร่มเงาของต้นไม้ รากของไม้บางชนิดที่เมี่ยงสามารถนำมาเป็นอาหาร และยังเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า เป็นแหล่งปลูกพืชผักสวนครัว หรือสวนหลังบ้าน แหล่งอาหารจากป่าที่สามารถเข้าไปเก็บหาของป่านำมาประกอบอาหารและเป็นเครื่องใช้ไม้สอย และผลไม้นานาชนิด นอกจากนี้ยังพบว่าในสวนเมี่ยง และพื้นที่ป่าที่ถัดขึ้นไปจากสวนเมี่ยงยังเป็นแหล่งสมุนไพรที่ชุมชนได้เข้าไปใช้ประโยชน์ เก็บนำมาตากแห้ง เป็นยารักษาโรคให้กับสมาชิกในชุมชน โดยกลุ่มผู้แก่ผู้เฒ่าที่มีความรู้เรื่องยาสมุนไพรกับการรักษาโรค

ปราโมทย์ ผลบุญโญ (2543 : 88) ศึกษาพลังประชาชนในการจัดการทรัพยากรกรณีป่าชุมชนหนองเยาะ จังหวัดสุรินทร์ พบว่าการปลูกสวนป่ายูคาลิปตัสในป่าหนองเยาะขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ ก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชน โดยเฉพาะในด้านความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับป่า ซึ่งดั้งเดิมจะเป็นความสัมพันธ์ในเชิงการใช้ประโยชน์และพิธีกรรมความเชื่อ เช่น การมีศาลปู่ตา ชาวบ้านในชุมชนจึงร่วมกันคัดค้าน หน่วยงานเผยแพร่ข้อมูล และจัดตั้งคณะกรรมการติดตามการแก้ไข เรียกร้องให้ดำเนินการยกเลิกสวนป่ายูคาลิปตัสโดยเด็ดขาด การต่อสู้ของชาวบ้านเพื่อปกป้องรักษาทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่นที่ยาวนานนั้นชี้ให้เห็นถึงการฟื้นคืนกลับมาของไม้ธรรมชาติ แหล่งอาหารของชาวบ้าน แหล่งสมุนไพร ของป่าเป็นรูปแบบการจัดการป่าในมิติทางด้านวัฒนธรรม ความเชื่อ ซึ่งเป็นลักษณะที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตซึ่งจะนำไปสู่การจัดการทรัพยากรที่ยั่งยืน

กาญจนา ทิพย์มาก ; และคณะ (2544 : 60) ศึกษาวิถีคนรอบพรุควน เคียง จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่าชุมชนมีวิถีชีวิตที่ใกล้ชิดป่า อาชีพดั้งเดิมที่มีการพึ่งพิงทรัพยากรจากป่าพรมีทั้งเก็บหากระดูกและการจับปลา บางพื้นที่มีการรวมกลุ่มดำเนินกิจกรรมต่างๆ ทั้งด้านอาชีพ เช่น กลุ่มทอผ้า กลุ่มเสริมรายได้จากการจับปลา กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การใช้ประโยชน์จากป่าพรุของชาวบ้านไม่มีกฎเกณฑ์ที่ปฏิบัติร่วมกัน แต่ชาวบ้านเคารพในสิทธิอันพึงมีพึงได้ของการพึ่งพิงทรัพยากรเหล่านี้ มีการจัดการด้วยกลไกทางสังคมที่ซับซ้อน มีการแบ่งพื้นที่การทำมาหากิน การละเมิดหรือรุกล้ำขอบเขตพื้นที่ทำมาหากินมีน้อยมาก เพราะมีระบบตรวจสอบกันเอง

สมาคมหยาดฝน (2544 : 72) ศึกษาบทบาททรัพยากรป่าไม้กับการบรรเทาความยากจน กรณีจากป่าต้นน้ำเทือกเขาบรรทัดสู่ป่าชายเลนชุมชนในจังหวัดตรัง พบว่าชุมชนบ้านเขาหลักมีชีวิตที่ผูกพันกับป่าต้นน้ำ ทั้งในด้านอาหาร การใช้น้ำในรูปประปาภูเขาที่ทอดน้ำจากน้ำตกเข้าสู่ชุมชน มีการเข้าป่าเพื่อเก็บอาหาร สมุนไพร ผักป่าพื้นบ้าน รวมถึงการจับสัตว์น้ำ ชุมชนมีระบบการผลิตที่มีความหลากหลาย มีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบในการดำรงชีวิต การพัฒนาประเทศที่ผ่านมาไม่สามารถทำลายรากฐานวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้าน และทรัพยากรป่าต้นน้ำเขาหลักลงได้มากนัก หลายชุมชนยังสืบทอดวิถีชีวิตคนต้นน้ำ ดูแลป่า ดูแลน้ำ แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของคน ชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า ที่เกื้อกูลกันมาโดยตลอด

เพิ่มศักดิ์ มกราภิรมย์ (2544 : 17) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน และการจัดการป่า ต้องอาศัยความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิม และข้อมูลความรู้ใหม่ๆ มาประกอบการตัดสินใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับการฟื้นฟู หรือจัดตั้งป่าชุมชนขึ้นมาใหม่ การสร้างองค์ความรู้และข้อมูลที่เหมาะสม ต้องอาศัยการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน นักวิจัย และนักพัฒนา ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่น เช่น ระบบนิเวศ ชนิด และการใช้ประโยชน์พันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ ควรศึกษาและทดสอบเพื่อใช้สนับสนุนการจัดการป่าให้ดียิ่งขึ้น

เพิ่มศักดิ์ มกราภิรมย์ (2544 : 17) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน และการจัดการป่า ต้องอาศัยความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิม และข้อมูลความรู้ใหม่ๆ มาประกอบการตัดสินใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับการฟื้นฟู หรือจัดตั้งป่าชุมชนขึ้นมาใหม่ การสร้างองค์ความรู้และข้อมูลที่เหมาะสม ต้องอาศัยการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน นักวิจัย และนักพัฒนา ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่น เช่น ระบบนิเวศ ชนิด และการใช้ประโยชน์พันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ ควรศึกษาและทดสอบเพื่อใช้สนับสนุนการจัดการป่าให้ดียิ่งขึ้น

เดชา นันทพิชัย (2546 : 115) ศึกษาภูมิปัญญาพื้นบ้านชุมชนคีรีวง จังหวัด นครศรีธรรมราช พบว่า ชุมชนคีรีวงเป็นชุมชนที่อยู่ท่ามกลางธรรมชาติ ป่าเขาลำเนาไพรจึงเป็นเสมือนแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ชาวบ้านจะคอยเฝ้าสังเกตความเป็นไปของธรรมชาติ ทำให้เกิดความเข้าใจระบบนิเวศ ตระหนักถึงความสัมพันธ์และความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ว่ามีความเกี่ยวโยงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ถ้าธรรมชาติขาดความอุดมสมบูรณ์ มนุษย์ย่อมอยู่ลำบาก มนุษย์ต้องพึ่งพาธรรมชาติในการดำรงชีวิต ชาวบ้านได้ประโยชน์จากป่า จากความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรเหล่านี้ โดยมีชาวบ้านเป็นผู้ดูแลป้องกันธรรมชาติจากมนุษย์ผู้รุกราน ชาวบ้านมิได้มองธรรมชาติเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่จะต้องทำลายไม่ได้ แต่เชื่อในหลักการและเหตุผลที่ว่า หากทำลายธรรมชาติ ธรรมชาติจะกลับมาทำลายตน และนำภัยพิบัติมาสู่วิถีชีวิตชุมชน

6.2 งานวิจัยในต่างประเทศ

ดีเนเวน (Deneven, W.M. 1991:369-385) ทำการวิจัย พบว่า ภูมิทัศน์แทบทั้งหมด รวมถึงอาณาบริเวณที่เรียกว่าป่าธรรมชาติ หรือแดนเถื่อน ล้วนแล้วแต่เป็นพื้นที่ที่มีการจัดการดูแลรักษา และใช้ประโยชน์จากกลุ่มชาติพันธุ์ หรือชุมชนท้องถิ่นในบริเวณนั้นแทบทั้งสิ้น

ซัลแทน (Sultan, R. , Craig , D and Ross, H. 1997 : 79) พบว่า ในเขตอุทยานแห่งชาติหลายแห่งของออสเตรเลีย เคยเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยและทำมาหากินของชนพื้นเมืองหลายกลุ่มมาเป็นเวลานานนับเป็นหมื่นปี กลุ่มชนเหล่านี้ได้ทำการเพาะปลูก แลกเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์พืช นานาชนิด ตลอดจนทำการบริหารจัดการพื้นที่ป่า โดยจัดแบ่งออกเป็นประเภท เช่น ผืนป่าศักดิ์สิทธิ์ หรือป่าช้าของบรรพบุรุษ เพื่อปกป้องพื้นที่ซึ่งเป็นเขตต้นน้ำลำธาร หรือทำการอนุรักษ์สายพันธุ์พืชและสัตว์หลากหลายชนิดด้วยการตรากฎเกณฑ์มากมาย เพื่อจำกัดการใช้ประโยชน์เหนือทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่อนุรักษ์เหล่านั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเทคโนโลยีดั้งเดิม รวมทั้งการใช้ไฟ เป็นส่วนหนึ่งของระบบการจัดการทรัพยากรอันสลับซับซ้อน ซึ่งช่วยรักษาความสมดุลของพืชและสัตว์เอาไว้ แต่เมื่อชนพื้นเมืองถูกจำกัดบริเวณ หรือบางกรณีถูกโยกย้ายไปอยู่ในอาณานิคมนอกพื้นที่เดิม การเปลี่ยนแปลงในลักษณะเช่นนี้นำไปสู่การปรับเปลี่ยนระบบการจัดการทรัพยากร เช่น การเลิกใช้ไฟ หรือการสูญเสียแนวคิดเรื่องพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น ในหลายพื้นที่ การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างคนและชุมชนกับธรรมชาติ เช่นนี้ กลับทำให้จำนวนสัตว์เลื้อยคลานด้วยนมลดลงอย่างรวดเร็ว

เรฟคิน (Revkin , A. 1994 : 37) กล่าวว่า ป่าธรรมชาติ หรือป่าดงดิบหลายแห่ง เช่น ป่าอะเมซอน ถูกใช้ประโยชน์ และจัดการโดยกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้นมาเป็นเวลานานหลายพันปี หากเราทำการขุดเจาะผิวดินบริเวณใดบริเวณหนึ่งในผืนป่าอะเมซอน เรา มักพบว่าชั้นดินบางช่วงมีร่องรอยของเถาเถา ซึ่งเกิดจากการเผาป่าแปลงเล็กๆ เพื่อทำไร่ของ ชาวพื้นเมือง

โพซี่ (Posey,D.A. 1997 : 164) แสดงให้เห็นว่า การใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพในวัฒนธรรมของกลุ่มชนต่างๆ เป็นเรื่องของทางเลือกและการตัดสินใจ วิธีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ มิได้เป็นผลมาจากการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ เพียงอย่างเดียว ในทางตรงกันข้ามกลุ่มชนเหล่านี้ใช้ชีวิตอยู่ในภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่พวกเขามี ส่วนสร้างขึ้นในบริบทของธรรมชาติแวดล้อม

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการศึกษาค้นคว้า

1. รูปแบบของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ ใช้วิธีการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาสลวง อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช ข้อมูลบางส่วนเป็นข้อมูลเชิงปริมาณ ทำการวิเคราะห์โดยการแปลงเป็นค่าร้อยละ และบางส่วนเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้การพรรณนา เพื่อแสดงให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างมีภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในเขตอุทยานแห่งชาติอย่างไร

2. ประชากร / กลุ่มตัวอย่าง / กลุ่มที่ใช้ศึกษา

2.1 ประชากร

ประชากรกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาสลวง อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช แยกเป็น 2 ตำบล คือ ตำบลทอนหงส์ และตำบลพรหมโลก อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช แสดงดังตาราง 1 ต่อไปนี้

ตาราง 1 จำนวนครัวเรือนในเขตอุทยานแห่งชาติเขาสลวง อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช

อำเภอ	ตำบล	หมู่ที่	จำนวนครัวเรือน	รวม
พรหมคีรี	ทอนหงส์	3 , 5	436	626
	พรหมโลก	2 , 5	190	

ที่มา : เทศบาลอำเภอพรหมคีรี (2545)

2.2 กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คัดเลือกมาจากประชากรข้างต้น โดยเลือกจากประชากรซึ่งมีพื้นเพเดิมในพื้นที่ หรือตั้งถิ่นฐานในพื้นที่นานเกินกว่า 20 ปี และเป็นผู้ใช้พื้นที่ในเขตอุทยานแห่งชาติในการประกอบอาชีพ จำนวน 50 ครัวเรือน การเลือกกลุ่มตัวอย่างดำเนินการดังนี้

1. สํารวจพื้นที่และเก็บข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับจำนวนประชากรที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาหลวง อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช
2. เลือกพื้นที่เก็บตัวอย่างเป็นตำบลพรหมโลก และตำบลทอนหงส์ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช
3. เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง โดยคัดเลือกจากประชากรที่เป็นหัวหน้าครอบครัว เป็นกลุ่มคนดั้งเดิมที่มีการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่เขตอุทยานแห่งชาติเขาหลวงไม่น้อยกว่า 20 ปี และประกอบอาชีพในแนวเขตอุทยานแห่งชาติเขาหลวง ตำบลทอนหงส์ และตำบลพรหมโลก อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช
4. กำหนดจำนวนกลุ่มตัวอย่าง 50 กลุ่มตัวอย่าง จาก 82 กลุ่มตัวอย่างที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์ จากตำบลทอนหงส์ 39 กลุ่มตัวอย่าง ตำบลพรหมโลก 43 กลุ่มตัวอย่าง โดยสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง
5. สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างโดยใช้เครื่องมือวัดที่สร้างขึ้น

3. เครื่องมือและการสร้างเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูล เป็นแบบสัมภาษณ์ แบ่งเป็น 2 ตอน ดังนี้

- ตอนที่ 1 แบบสัมภาษณ์ข้อมูลส่วนตัวของกลุ่มตัวอย่าง
- ตอนที่ 2 แบบสัมภาษณ์ภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในเขตพื้นที่อุทยาน

ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

1. ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของ ผู้ที่ใช้ประโยชน์จากป่า เช่น ชนเผ่าต่างๆ ในประเทศไทย
2. ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคใต้ในส่วนของจัดการทรัพยากรป่าไม้
3. นำความรู้และข้อมูลต่างๆ มากำหนดประเด็นคำถามที่ต้องการ
4. จัดทำเครื่องมือฉบับร่าง
5. นำเครื่องมือฉบับร่างปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหา ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษา และผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอพรหมคีรี เพื่อปรับแก้ให้ครอบคลุมเนื้อหา และถูกต้อง เหมาะสมในการใช้ภาษา
6. แก้ไขเครื่องมือตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญ

7. นำแบบสัมภาษณ์ที่แก้ไขแล้วไปทดลองใช้กับกลุ่มทดลอง 20 คนที่อยู่ในพื้นที่ป่าของแนวเขตอุทยานแห่งชาติเขาลง อำเภอนาทม ก่อนนำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างจริง
8. ปรับปรุงเครื่องมือให้เหมาะสมอีกครั้งตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญ
9. จัดเก็บข้อมูลภาคสนามตามกลุ่มตัวอย่างที่กำหนด

ลักษณะแบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์ จะแบ่งเป็น 2 ตอน แต่ละตอนจะมีข้อคำถาม ดังนี้

1. ข้อคำถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบ ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ ระยะเวลาการตั้งถิ่นฐาน
2. ข้อคำถามเกี่ยวกับภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ โดยแบ่งเป็น
 - ภูมิปัญญาในการจำแนกป่า
 - ภูมิปัญญาในการอนุรักษ์ระบบนิเวศของป่า
 - ภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์ของพืชจากป่าเพื่อสุขอนามัย
 - ภูมิปัญญาเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมในการดูแลรักษาป่า
 - ภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรป่าไม้

4. วิธีดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่คัดเลือก จำนวน 50 ครัวเรือนที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาลง ตำบลทอนหงส์ และตำบลพรหมโลก อำเภอนาทม จังหวัดนครศรีธรรมราช

5. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ ตามหลักทางสถิติ และแปรผลข้อมูล โดยดำเนินการดังนี้

1. ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ เป็นคำตอบประเภทเลือกตอบ ทำการวิเคราะห์ด้วยการแจกแจงนับความถี่ แล้วคำนวณค่าเป็นร้อยละ
2. ตอนที่ 2 เป็นข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ไม่ใช่ค่าทางสถิติ แต่ให้ผู้ที่ทำการวิจัยเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้าน และกำหนดในพื้นที่เป็นผู้ตรวจสอบความถูกต้อง

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษามีปณิธานในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาลอง อำเภอยะหริ่ง จังหวัดนครศรีธรรมราชครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ ใช้วิธีการเก็บ ข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาลอง 2 ตำบล คือ ตำบลพรหมโลก หมู่ที่ 2 และ 5 และตำบลทอนหงส์ หมู่ที่ 3 และ 5 เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในแนวเขตเชื่อมต่อกับอุทยานเขาลอง และชาวบ้านในพื้นที่มีความผูกพัน และพึ่งพิงผืนป่าเขาลองในการดำรงชีวิต นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ผลเชิงคุณภาพ ดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของอุทยานแห่งชาติเขาลอง

อุทยานแห่งชาติเขาลองตั้งอยู่ตอนกลางของเทือกเขานครศรีธรรมราช มีพื้นที่ครอบคลุมอำเภอท่าศาลา อำเภอฉวาง อำเภอเมือง อำเภอพรหมคีรี อำเภอพิปูน และอำเภอลานสกา มีความยาวทั้งสิ้นประมาณ 318 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 570 ตารางกิโลเมตร หรือ 356,250 ไร่ ความสูงของยอดเขาลองวัดได้ 1,835 เมตรจากระดับน้ำทะเล พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าดงดิบชื้น (Tropical Rain Forest) อันอุดมสมบูรณ์ ชุ่มชื้นเกือบตลอดปี ด้วยลมฝน ทั้งจากทะเลอันดามัน และอ่าวไทย ผืนป่าที่เปรียบได้กับ " หลัคนาคันค้ำ " แห่งนี้เป็นแหล่งต้นน้ำแม่น้ำสาขาของแม่น้ำตาปี แม่น้ำสายหลักของภาคใต้รวมทั้งแม่น้ำลำคลองแทบทุกสายในจังหวัดนครศรีธรรมราช ผืนป่าเขาลองจัดเป็นผืนป่าที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง มีรายงานสำรวจพบเฟิร์นบนเขาลองมากกว่า 200 ชนิดจาก 670 ชนิดที่พบในประเทศไทย นับตั้งแต่ฟิล์มมีเฟิร์น ซึ่งเป็นเฟิร์นใบบางที่สุดในโลก จนถึงเฟิร์นต้น หรือมหาสดำ ซึ่งเป็นเฟิร์นขนาดใหญ่ที่มีพัฒนาการมาก่อนยุคไดโนเสาร์ นอกจากนั้นยังมีพืชพันธุ์ยุคดึกดำบรรพ์อีกหลายชนิด เช่น พืชชั้นต่ำประเภทสาหร่าย หรือตะไคร่น้ำ พวกมอสชนิดต่างๆ ข้องนางคลี่ และเฟิร์นแปลกๆ อีกมากมาย ป่าเขาลองยังเป็นแหล่งที่มีการค้นพบกล้วยไม้พันธุ์ใหม่ของโลก เช่น สิงโตอาจารย์เต็ม ขนดาสิงโต เอื้องสายเสียด เอื้องคีรีวง เป็นที่อยู่อาศัยของพืชและสัตว์หลายชนิด เช่น กุหลาบพันปีเขาลอง กุหลาบป่าแดงเขา นกกินปลีหางยาวเขียว กล้วยสามมลายู และสัตว์เลื้อยคลานด้วยนมกว่า 100 ชนิดที่ถือเป็นสัตว์หายากใกล้สูญพันธุ์ เช่น เสือโคร่ง เสือลายเมฆ เลียงผา สมเสร็จ นกไม่ต่ำกว่า 200 ชนิด เช่น นกกินปลีหางยาวเขียว นกประจำถิ่นเขาลอง รวมทั้งผีเสื้อที่หาดูได้ยาก เช่น ผีเสื้อร้อนลมมลายู

ด้วยความหลากหลายทางชีวภาพสูง ประกอบกับมีพื้นที่กว้างขวางถึง 356,250 ไร่ การดูแล จัดการผืนป่าของกรมอุทยานแห่งชาติจึงต้องอาศัยความร่วมมือจากชุมชนรอบๆ พื้นที่แนวเขตเชื่อมต่อของอุทยาน ซึ่งมีหลายหมู่บ้าน หลายอำเภอด้วยกัน

2. ข้อมูลทั่วไปของอำเภอพรมคีรี

อำเภอพรมคีรี อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของจังหวัดนครศรีธรรมราช ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 22 กิโลเมตร เดิมเป็นส่วนหนึ่งของอำเภอเมืองนครศรีธรรมราช มีเขตการปกครองแบ่งออกเป็น 3 ตำบล คือ

1. ตำบลพรหมโลก
2. ตำบลบ้านเกาะ
3. ตำบลอินคีรี

ในปี พ.ศ.2517 กระทรวงมหาดไทยได้ประกาศให้ พื้นที่ 3 ตำบลดังกล่าวเป็นกิ่งอำเภอ ตามประกาศกระทรวงมหาดไทยลงวันที่ 9 สิงหาคม 2517 เรียกว่า "กิ่งอำเภอพรมคีรี" สังกัดอำเภอเมืองนครศรีธรรมราช มีที่ทำการชั่วคราวอยู่ที่วัดพรหมโลก มีนายสมนึก จวีร์ภักดี เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอเป็นคนแรก พ.ศ. 2519 ทางกิ่งอำเภอพรมคีรีได้ขอขยายเขตการปกครองเพิ่มขึ้นอีก 1 ตำบล และได้รับอนุมัติในปี พ.ศ.2520 เป็นตำบลทอนหงส์ ในปี พ.ศ. 2524 กระทรวงมหาดไทยได้ประกาศยกฐานะกิ่งอำเภอพรมคีรีเป็นอำเภอพรมคีรีตามราชกฤษฎีกาเล่มที่ 98 ณ วันที่ 1 กรกฎาคม 2524 โดยมีนายถาวร บุญยะวันดัง รักษาการตำแหน่งนายอำเภอพรมคีรีเป็นคนแรก

อำเภอพรมคีรี มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ต่างๆ ดังนี้

- ทิศเหนือ ติดกับอำเภอท่าศาลา
- ทิศใต้ ติดกับอำเภอเมืองนครศรีธรรมราช
- ทิศตะวันออก ติดกับอำเภอเมือง และอำเภอท่าศาลา
- ทิศตะวันตก ติดกับอำเภอลานสกา และอำเภอพิปูน

ลักษณะภูมิประเทศของอำเภอพรมคีรี ครึ่งหนึ่งของพื้นที่เป็นพื้นที่ป่าไม้ ภูเขา และแม่น้ำ ซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาลง ทิศตะวันออกเป็นที่ราบลุ่ม เหมาะแก่การทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์ ทิศตะวันตกเป็นที่ราบสูง มีภูเขาสลับซับซ้อน มีลำน้ำสำคัญ 4 สาย คือ คลองนอกท่า ยาวประมาณ 20 กิโลเมตร คลองปลายอวน ยาวประมาณ 19 กิโลเมตร คลองในเขียว ยาวประมาณ 12 กิโลเมตร และคลองชุมขลุ่ย ยาวประมาณ 8 กิโลเมตร

ปัจจุบันอำเภอพรหมคีรีแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 5 ตำบล ได้แก่ ตำบลพรหมโลก ตำบลทอนหงส์ ตำบลอินคีรี ตำบลบ้านเกาะ และตำบลนาเรียง 39 หมู่บ้าน 2 เทศบาล มีประชากร 26,659 คน เป็นชาย 13,317 คน หญิง 13,342 คน มีจำนวนครัวเรือน 3,560 ครัวเรือน ประชากร 98 % นับถือศาสนาพุทธ 2 % นับถือศาสนาอิสลาม ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา ทำสวนผลไม้ ยางพารา การคมนาคมเข้าสู่อำเภอพรหมคีรีใช้เส้นทางหลวงได้หลายเส้นทางด้วยกัน คือ ทางหลวงแผ่นดินสายนคร - กิ่งนบพิตร - ท่าศาลา ทางหลวงแผ่นดินสายน้ำตกพรหมโลก ทางหลวงชนบทสายนอกท่า - ท่าแพ ทางหลวงชนบทสายในเขียว - ท่าศาลา ทางหลวงชนบทสายวัดเขาปูน - กำแพงมก ทางหลวงชนบทสายวัดดอนคา - วังลุง และทางหลวงชนบทสายน้ำตกอ้ายเขียว

3. ข้อมูลทั่วไปของประชากรกลุ่มตัวอย่าง

3.1 เพศ

ตาราง 2 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามเพศ

เพศ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ชาย	37	74
หญิง	13	37
รวม	50	100

จากตาราง 1 สรุปได้ว่า

กลุ่มตัวอย่างที่เป็นหัวหน้าครอบครัวเป็นเพศชาย 37 คน คิดเป็นร้อยละ 74 เป็นหญิง 13 คน คิดเป็นร้อยละ 26

3.2 อายุ

ตาราง 3 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามอายุ

ช่วงอายุ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
20 - 25 ปี	1	2
26 - 35 ปี	8	16
36 - 45 ปี	13	26
46 - 55 ปี	16	32
56 - 65 ปี	8	16
มากกว่า 65 ปี	4	8
รวม	50	100

จากตาราง 3 สรุปได้ว่า กลุ่มตัวอย่างอายุ 46 - 55 ปี มีจำนวนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 32 รองลงมา คือ อายุ 36 - 45 คิดเป็นร้อยละ 26 อายุ 26 - 35 ปี และอายุ 56 - 65 ปี คิดเป็นร้อยละ 16 อายุมากกว่า 66 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 8 และอายุ 20 - 25 ปี มีจำนวนน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 2

3.3 ระดับการศึกษา

ตาราง 4 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ประถมศึกษา	30	60
มัธยมศึกษา	7	14
อาชีวศึกษา (ปวช.)	7	14
อนุปริญญา (ปวส.)	1	2
ปริญญาตรี	2	4
ไม่ได้รับการศึกษา	3	6
รวม	50	100

จากตาราง 4 สรุปได้ว่า ระดับการศึกษาของประชากรที่เป็นหัวหน้าครอบครัว แบ่งเป็นระดับประถมศึกษา มีจำนวนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 60 รองลงมา คือ ระดับมัธยมศึกษา และระดับอาชีวศึกษา (ปวช.) คิดเป็นร้อยละ 14 เท่ากัน ระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 4 ไม่ได้รับการศึกษา คิดเป็นร้อยละ 6 และน้อยที่สุดคือ ระดับอนุปริญญา (ปวส.) คิดเป็นร้อยละ 2

3.4 อาชีพ

ตาราง 5 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามอาชีพ

อาชีพ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ทำไร่ ทำสวน	40	80
ค้าขาย	7	14
รับราชการ	3	6
รวม	50	100

จากตาราง 5 สรุปได้ว่า อาชีพทำสวน มีจำนวนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 80 รองลงมา คืออาชีพค้าขาย คิดเป็นร้อยละ 14 และอาชีพรับราชการ มีจำนวนน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 6

3.5 รายได้โดยเฉลี่ยต่อเดือน

ตาราง 6 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามรายได้เฉลี่ยต่อเดือน

รายได้	จำนวน (คน)	ร้อยละ
3,000 - 5,000 บาท	18	36
5,001 - 10,000 บาท	29	58
10,001 - 15,000 บาท	3	6
รวม	50	100

จากตาราง 6 สรุปได้ว่า รายได้ของประชากรโดยเฉลี่ยต่อเดือนอยู่ในช่วง 5,001 - 10,000 บาท มีจำนวนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 58 รองลงมา คือ 3,000 - 5,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 36 และ 10,001 - 15,000 บาท มีจำนวนน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 6

3.6 ระยะเวลาการตั้งถิ่นฐาน

ตาราง 7 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามระยะเวลาการตั้งถิ่นฐาน

ระยะเวลาการตั้งถิ่นฐาน	จำนวน (คน)	ร้อยละ
20 - 30 ปี	19	38
31 - 40 ปี	14	28
41 - 50 ปี	5	10
51 ปีขึ้นไป	12	24
รวม	50	100

จากตาราง 7 สรุปได้ว่า ระยะเวลาการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มตัวอย่าง เนื่องจากการกำหนดกลุ่มตัวอย่างที่เป็นหัวหน้าครอบครัว ใช้คนในพื้นที่หรือแต่งงานแล้วเข้ามาปักหลักฐานในพื้นที่เป็นระยะเวลานานมากกว่า 20 ปีขึ้นไป กลุ่มตัวอย่างที่มีระยะเวลาการตั้งถิ่นฐาน 20 - 30 ปี มีจำนวนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 38 รองลงมา คือ ระยะเวลา 31 - 40 ปี คิดเป็นร้อยละ 28 ระยะเวลา 51 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 24 ระยะเวลา 41 - 50 ปี มีจำนวนน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 10

4. ภูมิปัญญาในการจำแนกป่าของชาวบ้านในเขตอุทยานแห่งชาติเขาสลวง

ชาวบ้านในเขตอุทยานแห่งชาติเขาสลวงมีวิธีการในการแบ่งพื้นที่ป่าออกเป็นส่วนๆ บริเวณที่มีความลาดชันน้อย หรือบริเวณเชิงเขา หรือดินเขาของชาวบ้านจะเป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านใช้ในการทำมาหากิน โดยการปลูกไม้ผล และพืชไร่สลับกับพืชป่า บริเวณกลางเขาหรือที่ที่มีความลาดชันสูงชาวบ้านจะไม่เข้าไปทำการเพาะปลูก แต่จะใช้ในการหาของป่าพวกหน่อไม้ เห็ด กลอย สะตอ ลูกเนียง ลูกเหริ่ง ฯลฯ ที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ รวมทั้งเก็บพืชสมุนไพรมาทำยารักษา การเข้าหาของป่าจะมีการจอง พื้นที่เก็บ เช่น ถ้าจองต้นทุเรียนที่กำลังตกลูก ก็จะถางโค่นต้นเอาไว้เป็นการประกาศให้รู้ว่าทุเรียนต้นนี้มีเจ้าของแล้ว ผู้อื่นห้ามมาเก็บเอาไป ถ้ามีปัญหากันกำนันหรือผู้ใหญ่บ้านจะเป็นคนไกล่เกลี่ยให้ยอมความหรือประนีประนอมกัน ดังนั้นการเข้าไปหาของป่าจะต้องบอกกำนันหรือผู้ใหญ่บ้านก่อนเข้าไปใช้ประโยชน์ กำนันและผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้กำหนดกฎการใช้ ของหายากหรือของหวงห้าม ห้ามหยิบฉวย เก็บ ถ้าไม่เชื่อจะถูกปรับหรือคาดโทษจากชุมชน และในการเข้าหาของป่าห้ามพกพาอาวุธขึ้นไปโดยเด็ดขาด เว้นแต่มีดพร้า หน้ำไม้ ส่วนพื้นที่ป่าต้นน้ำหรือหัวเขา จัดเป็นที่อยู่ของเจ้าป่าเจ้าเขามักใช้ทำพิธีกรรม

ของสิ่งต่างๆ ห้ามทำกิจกรรมใดๆ ทั้งสิ้นเว้นแต่การร่อนน้ำมาใช้ ถ้าจำเป็น แต่ต้องมีพิธีขอโดยนำ
รูป เทียน หมาก พลุ ไปวางใต้ต้นไม้ใหญ่ที่เชื่อกันว่ามีเจ้าป่าเจ้าเขาอาศัยอยู่ แล้วให้บอกขอ
การขอไม่มีกฎเกณฑ์หรือคำพูดที่แน่นอน แล้วแต่คนคนนั้นจะพูดขอ ตัวอย่างเช่น เจ้าป่าเจ้าเขา
เหอ ลูกช้างเดือตร้อนอีขอต่อน้ำไปรดน้ำต้นไม้เรียนหน่อย ขอให้ปีนี้เรียนลูกตก แล้วลูกช้างจะหา
หมู ไก่มาเลี้ยงถวาย

5. ภูมิปัญญาในการอนุรักษ์ระบบนิเวศป่าในเขตอุทยานแห่งชาติเขาลวง

ในการอนุรักษ์ระบบนิเวศของป่าในพื้นที่ที่ชาวบ้านเข้าไปทำสวนทำไร่ นั้น จะทำเป็น
สวนสมรม หรือสวนที่มีการปลูกไม้ผลหลายชนิดปะปนกัน เช่น ปลูกสะตอ ลูกเหวี่ยง ลูกเนียง
มังคุด เงาะ ขนุน จำปาตะ หมาก ลางสาต ลองกอง ทุเรียนทั้งพันธุ์พื้นเมือง และพันธุ์หมอนทอง
หรือชะนี ส่วนพืชระดับล่างจะปลูกพริก ขมิ้น ข่า กะทือ บอน พ่าโหม (กระพังโหม) ต้นหมรุย
ต้นทำมัง ฯลฯ ปล่อยให้ขึ้นเองและผสมเกสรเองตามธรรมชาติ บางครั้งจะได้ผลไม้ที่มี
รสชาติดี ทุเรียนพันธุ์พื้นเมืองก็จะเนื้อหนาขึ้น ทุเรียนพันธุ์ก็จะหวานอร่อย เนื้อนุ่ม และทนทาน
ต่อการเกิดโรคได้ด้วย การปลูกสวนสมรมจะปลูกพืชในพื้นที่ว่างสลับกับพืชในป่า ทำให้ป่ามี
โครงสร้างหลายชั้นเรือนยอด หญ้าและวัชพืชไม่ขึ้นสูง จึงไม่ต้องใช้สารเคมี และยาฆ่าแมลง มี
การสาน " กลน " จัดเป็นภูมิปัญญาในการป้องกันการทำลายผลไม้จากแมลงวันทอง โดยใช้ใบ
มะพร้าวมาสานเป็นรูปทรงยาวรี นำไปครอบผลที่กำลังโต กลนนี้มักใช้กับไม้ผลพวกขนุน หรือ
จำปาตะ หรือผลไม้ที่เป็นผลเดี่ยว เมื่อผลมีขนาดโตขึ้น ก็สามารถขยายกลนให้เพิ่มตามขนาด
ของผล โดยแก้ปมใบมะพร้าวที่ผูกรวมกันไว้ด้านล่างของกลน การใส่ปุ๋ยหรือให้ปุ๋ยแก่พืชที่ปลูก
จะใช้ปุ๋ยมูลสัตว์ หรือปุ๋ยหมักที่ทำเอง แต่ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะถางหญ้าที่ขึ้นในพื้นที่และกลบไว้
ตามโคนต้นไม้เผา ให้เน่าเปื่อยสลายตามธรรมชาติเป็นปุ๋ยต่อไป หญ้าพวกนี้จะสลายเร็วมาก
เนื่องจากในพื้นที่ป่ามีความชื้นค่อนข้างสูง อีกทั้งภาคใต้ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมทั้งจาก
อันดามันและอ่าวไทยทำให้การสลายตัวของซากพืชซากสัตว์สูง ชาวบ้านจึงไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย
ในการซื้อปุ๋ยเคมี หรือยาฆ่าแมลง ในส่วนของการให้น้ำกับพืชนั้นในช่วงที่แล้งจัดจะมีการจัดสรร
น้ำให้กับสวนต่างๆ อย่างเท่าเทียม มีการเลือกประธานน้ำ ซึ่งเป็นคนที่ชาวบ้านให้ความเคารพ
นับถือ เรียก นายหัวคอยดูแลจัดสรรปันส่วน จะทำการต่อน้ำจากภูเขาลงมา เรียกประปาภูเขา
มีการขอทางสาธารณะระหว่างที่ไร่นาเพื่อเป็นทางส่งระบายน้ำ เรียก ทางหมอน ห้ามผู้ใดกักกัน
หรือถือครองแต่เนื่องจากทางภาคใต้มักมีน้ำไหลจากป่าตลอดปี อีกทั้งความชุ่มชื้นของป่า
ค่อนข้างสูงจึงไม่มีปัญหาเรื่องการแย่งน้ำเพื่อการเพาะปลูก ส่วนในเขตพื้นที่ป่าที่ใช้เพื่อสาธารณ
ประโยชน์จะห้ามตัด เลื้อย ฟันแมแต่ต้นไม้ที่ตาย หรือยืนต้นตายก็ห้ามย้ายออกจากพื้นที่จะ
ปล่อยให้เน่าสลายและทดแทนกันเองตามธรรมชาติ

6. ภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์ของพืชจากป่าสำหรับสุขภาพอนามัย

ภูมิปัญญาในการใช้พืชจากป่าเพื่อสุขภาพอนามัยนั้น ใช้วิธีการถ่ายทอดโดยการบอกกล่าวความรู้ที่สั่งสมมาจากบรรพบุรุษสู่ลูกหลาน มีผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับสมุนไพรในแต่ละหมู่บ้าน เรียกว่า หมอยา ชาวบ้านจะมีความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรพื้นฐาน เลือกใช้เฉพาะพืชที่รู้จักเท่านั้น ปัจจุบันมีชมรมสมุนไพรถ่ายทอดความรู้ให้กับคนทั่วไปเกี่ยวกับพืชสมุนไพร และการบำบัดรักษาโดยใช้พืชสมุนไพร ในการหาพืชสมุนไพร หรือใช้พืชจากป่ามาบำบัดรักษานั้นจะมีความเชื่อในการเก็บ วิธีการเก็บ เวลาในการเก็บ วิธีการปรุง และการกินต่างกันไป เช่น

เก็บตามฤดู ได้แก่

- ฤดูร้อน เก็บรากและแก่น
- ฤดูฝน เก็บใบลูก และดอก
- ฤดูหนาว เก็บเปลือกกระพี้ และเนื้อไม้

เก็บตามทิศทั้งสี่ โดยถือตัวผู้เก็บเกี่ยวเป็นศูนย์กลาง ได้แก่

- วันอาทิตย์ และวันอังคาร เก็บทางทิศตะวันออก
- วันพุธ และวันศุกร์ เก็บทางทิศใต้
- วันจันทร์ และวันเสาร์ เก็บทางทิศตะวันตก
- วันพฤหัสบดี เก็บทางทิศเหนือ

เก็บตามวันและเวลา

- วันอาทิตย์ เข้าเก็บต้น สายเก็บใบ เทียงเก็บราก เย็นเก็บเปลือก
- วันจันทร์ เข้าเก็บใบ สายเก็บแก่น เทียงเก็บต้น เย็นเก็บเปลือก
- วันอังคาร เข้าเก็บใบ สายเก็บเปลือก เทียงเก็บต้น เย็นเก็บราก
- วันพุธ เข้าเก็บราก สายเก็บเปลือก เทียงเก็บต้น เย็นเก็บแก่น
- วันพฤหัสบดี เข้าเก็บแก่น สายเก็บใบ เทียงเก็บราก เย็นเก็บเปลือก
- วันศุกร์ เข้าเก็บใบ สายเก็บราก เทียงเก็บเปลือก เย็นเก็บต้น
- วันเสาร์ เข้าเก็บราก สายเก็บต้น เทียงเก็บเปลือก เย็นเก็บใบ เป็นต้น

ในด้านการเก็บรักษาพืชสมุนไพรนั้นใช้การตากแห้ง แต่จะไม่ตากให้โดดเด่นโดยตรง จะตากในที่ร่ม อากาศถ่ายเทสะดวก เพื่อรักษาสรรพคุณทางยา บางชนิดก็นำมาดองเหล้า หรือ กินสดนอกจากนี้ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับการเลือกเก็บ การปรุง เช่นต้นหนุมานประสานกาย หรือ สังกะสีนั้นให้เก็บเฉพาะใบที่มีแฉก 7 แฉก ต้ม 1 ครั้งต้องใช้ใบ 7 ใบ และเวลาต้มนั้นต้องหงาย ใบขึ้นเสมอ หรือห้ามผู้หญิงมีประจำเดือนเก็บพืชสมุนไพร หรือห้ามโก่งโค้งเก็บพืชสมุนไพร จะไม่หลังรักษาไม่หาย เป็นต้น ความเชื่อเหล่านี้หากมองลึกลงไปจะพบว่าเป็นความเชื่อที่มีรากฐานแห่งภูมิปัญญาแฝงเร้นอยู่

7. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมในการดูแลรักษาป่าในเขตอุทยานแห่งชาติเขาลง

ชาวบ้านในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาลงมีความเชื่อและพิธีกรรมในการดูแลรักษาป่า โดยมีจารีตประเพณีในการใช้ป่า จะมีการทำพิธีขอก่อนตัดไม้ใหญ่ เนื่องจากเชื่อว่าไม้ใหญ่หรือพญาไม้เป็นที่สถิตของเทพ พญาไม้ หรือเจ้าป่า เจ้าเขา มีจิตวิญญาณที่จะลบหลู่หรือล่วงละเมิดไม่ได้ ดังนั้นไม้ใหญ่จะนิยมนำมาทำเป็นเสาบ้าน หรือเรือ และจะต้องอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นให้ติดตามไปด้วย การขอไม้ทำโดยการนำไม้ที่โค้งงอ หรือมีขอไปเกี่ยวไว้ที่ต้นไม้ นั้น จากนั้นจะวางเครื่องเซ่นไหว้ประกอบด้วย รูป เทียน ข้าวสวย เนื้อหมู ไก่ ไข่ต้ม หมาก พลุ ใส่ใบไม้วางไว้ แล้วทำพิธีขอไม้โดยการกล่าวอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นไปอยู่ด้วยกัน คอยปกป้องรักษาและปกป้องอันตราย เมื่อขอเสร็จแล้วก็จะอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์รับของเซ่นไหว้ รอนธูป ไหม้หมตจึงลงมือตัดไม้นั้น หากไม่ขอก่อนทำการตัดจะทำให้มีอันเป็นไป พิธีกรรมนี้จะทำเฉพาะการตัดไม้ใหญ่เพื่อขอสร้างบ้าน หรือเรือเท่านั้น ปัจจุบันนี้พิธีกรรมเหล่านี้พบเห็นยากมาก เนื่องจากชาวบ้านไม่เข้าไปตัดไม้ในป่าแล้ว การหาไม้สร้างบ้านนิยมหาไม้ที่มีในเรือสวนปลายนาของตนเอง ส่วนการเข้าหาของป่านั้นชาวบ้านที่จะเข้าหาของป่าจะต้องทำพิธีที่เชิงเขา เครื่องไหว้ที่ใช้ประกอบด้วย รูป เทียน หมาก พลุ ใช้การเรียกสิ่งศักดิ์สิทธิ์แบบรวมไม่เจาะจง ถ้าการหาของป่านั้นจะต้องค้างแรมในป่า ต้องหุงหาอาหารกิน ก็จะต้องนำอาหารที่หุงหรือหาได้นั้นใส่ใบไม้วางไว้ใต้โคนไม้ใหญ่ แล้วเอ่ยชื่อเรียกสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้มารับของเซ่นไหว้นั้น ถ้าไม่ทำก็จะหาของป่าไม่ได้ เหมือนมีผีบังไว้ให้มองไม่เห็น ในหมู่ที่ 5 บ้านปลายอวน ตำบลพรหมโลกและหมู่ที่ 5 ตำบลทอนหงส์จะมีการทำพิธีกรรมที่แสดงให้เห็นว่าเคารพแก่ป่าที่ตนใช้ประโยชน์อยู่อย่างชัดเจน มีพ่อครู หรือครูหมอทำพิธีที่เกี่ยวข้องกับป่า มีการบวชป่าโดยการนำจิวไปหมั้ไม้ใหญ่ในวันที่ 5 ธันวาคมของทุกปี อันเป็นวันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช มหาราช เพื่อปลุกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าไว้ให้เป็นแหล่งพึ่งพิงและอาศัยอย่างยั่งยืน

8. ภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาลง

ภูมิปัญญาของการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาลงในส่วนของเทคนิคการป้องกันไฟป่านั้น จากการสอบถามชาวบ้านบอกว่าพื้นที่ป่าเขาลงมีความชุ่มชื้นสูงมาก ไม่เคยเกิดไฟป่า ก็เลยไม่มีมาตรการป้องกันไฟป่า แต่ในปีไหนที่ร้อนมาก ฝนทิ้งช่วงนานชาวบ้านจะเข้าไปถางหญ้าในสวนสมรมที่ปลูกไว้บริเวณเชิงเขา แล้วพอกโคนต้นไม้ไว้ก่อนรดน้ำ เพื่อให้หญ้านั้นเก็บความชื้นไว้ให้ต้นไม้ ภูมิปัญญานี้ทำให้ไม่มีไฟป่าเกิดขึ้นเนื่องจาก

ไม่มีเชื้อเพลิงให้เผาไหม้ อีกทั้งชาวบ้านไม่เผาป่าเพื่อเอาพื้นที่มาทำการเกษตร ปัญหาไฟป่าจึงไม่เกิดขึ้น สำหรับเทคนิคในการเลือกตัด และปลูกไม้ทดแทนนั้นจะเลือกตัดเฉพาะไม้ที่มีขนาดใหญ่ และเลือกชนิดของไม้ตามการใช้ประโยชน์ เช่นถ้าจะนำมาทำเสาเรือนก็จะใช้ไม้ตำเสา หรือ ไม้กันเกรา เนื่องจากแข็งแรงทนทาน แต่จะไม่ใช้ในการทำคาน ช่อ เนื่องจากมีด้ามรับน้ำหนักได้ไม่ดี ส่วนไม้ปูพื้นเรือนนั้นนิยมใช้ไม้ยาง ไม้เคี่ยม ฝาไม้นิยมใช้ไม้แดง เนื่องจากให้สีแดงสวย ไม้ต้องทาสีก็ได้ การปลูกทดแทนนั้นถือว่าตัดไม้ชนิดใดก็ต้องปลูกไม้นั้นทดแทน ถ้าหาไม้ชนิดเดียวกันปลูกทดแทนไม่ได้ ก็จะปล่อยทิ้งไว้ตามธรรมชาติให้ขึ้นทดแทนกันเอง จะไม่นำพืชชนิดอื่นมาปลูกทดแทนโดยเด็ดขาด การดูแลและจัดการทรัพยากรป่าไม้นั้นเป็นหน้าที่ของคนในชุมชนที่ร่วมกันสอดส่องดูแลและทำกิจกรรมป่าร่วมกัน มีการจัดทัวร์อนุรักษ์ให้กับผู้ที่ต้องการไปศึกษาสภาพป่าเขาหลวง โดยที่ผู้ชายในหมู่บ้านเป็นผู้นำทาง ผู้หญิงเป็นผู้ดูแลเรื่องเสบียงอาหาร จัดตั้งเป็นชมรมทัวร์อนุรักษ์ป่าเขาหลวง ชาวบ้านจะเป็นตัวอย่างที่ดีในการไม่เก็บหรือนำของป่าลงมา เพราะฉะนั้นนักท่องเที่ยวก็ไม่เก็บหรือนำของป่ากลับลงมา

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

1. สรุปผล

การศึกษาภูมิปัญญาชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาลง อำเภอพรมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช กำหนดความมุ่งหมายของการศึกษา เพื่อศึกษาภูมิปัญญาในการจำแนกป่าของชาวบ้านในเขตอุทยานแห่งชาติเขาลง ภูมิปัญญาในการอนุรักษ์ระบบนิเวศของป่าในเขตอุทยานแห่งชาติเขาลง ภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์ของพืชจากป่าสำหรับสุขภาพอนามัยในเขตอุทยานแห่งชาติเขาลง ภูมิปัญญาเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมในการดูแลรักษาป่าในเขตอุทยานแห่งชาติเขาลง และภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาลง โดยสุ่มตัวอย่างประชากรที่อยู่ในแนวเขตอุทยานแห่งชาติเขาลงในตำบลพรหมโลก และตำบลทอนหงส์เลือกเฉพาะผู้ที่ป็นหัวหน้าครอบครัว จำนวน 50 คน โดยใช้แบบสัมภาษณ์ภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ แบ่งแบบสัมภาษณ์ออกเป็น 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 เป็นข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ และระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐาน

ตอนที่ 2 เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับภูมิปัญญาในการจำแนกป่า ภูมิปัญญาในการอนุรักษ์ระบบนิเวศของป่า ภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์ของพืชจากป่าเพื่อสุขภาพอนามัย ภูมิปัญญาเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมในการดูแลรักษาป่า และภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรป่าไม้

หลังจากได้ข้อมูลแล้วนำมารวบรวม วิเคราะห์ นำเสนอผลการวิจัยโดยการพรรณนาผลการวิจัยสรุปได้ ดังนี้

1. ภูมิปัญญาในการจำแนกป่าของชาวบ้านในเขตอุทยานแห่งชาติเขาลง ชาวบ้านแบ่งป่าออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ดินเขา กลางเขา และหัวเขา โดยที่บริเวณดินเขาชาวบ้านจะปลูกไม้ผล และไม้พื้นล่างแซมพื้นที่ป่าที่ว่าง ทำให้มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง มีผลผลิตเก็บขายได้เกือบตลอดปี โดยไม่ต้องลงทุนใช้ปุ๋ยเคมี หรือยาฆ่าแมลง เนื่องจากมีการควบคุมกันเองตามธรรมชาติ บริเวณกลางเขาชาวบ้านจะเก็บไว้เป็นป่าส่วนรวม หรือป่าสาธารณะประโยชน์ ไม่มีการจับจองเป็นเจ้าของ แต่สามารถจองเพื่อเก็บเกี่ยวผลเป็นบางครั้งได้ ชาวบ้านสามารถเข้าไปหาของป่าได้โดยได้รับอนุญาตจากกำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน มีข้อห้ามคือห้ามพกพาอาวุธเข้าไป และห้ามนำของหายาก ห้ามล่าสัตว์สงวนหรือคุ้มครองโดยเด็ดขาด ส่วนป่าหัวเขาจัดเป็นป่าศักดิ์สิทธิ์ ห้ามทำกิจกรรมใดๆ ในบริเวณนั้น เนื่องจากเป็นที่สิงสถิตของเทพ นางไม้ พญาไม้ เจ้าป่าเจ้าเขา หรือผีไม้ ดังนั้นจึงเป็นที่ที่ห้ามใช้ประโยชน์ นอกจากร่อนนำมาใช้ ซึ่งจะ

ต้องมีพิธีกรรมในการขอน้ำมาใช้ บริเวณนี้ถ้าไม่มีเหตุจำเป็นต้องผ่าน ชาวบ้านจะไม่ผ่านเข้าไป ถ้าจำเป็นต้องผ่านก็就会有การบอกกล่าวให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์รับรู้ ไม่เช่นนั้นเชื่อว่าจะมีอันเป็นไป

2. ภูมิปัญญาในการอนุรักษ์ระบบนิเวศของป่า ชาวบ้านในแนวเขตพื้นที่ป่าจะไม่โค่นไม้ เผา หรือนำเครื่องจักรกล สารเคมี ปุ๋ยเคมี และยาฆ่าแมลงไปใช้ในพื้นที่ป่า มีการสาน " กลน " ซึ่งเป็นภูมิปัญญาในการป้องกันการทำลายผลไม้จากแมลงวันทอง โดยใช้ใบมะพร้าวมาสานเป็นรูปทรงยาวรี กลนนี้มักใช้กับไม้ผลพวกขนุน หรือจำปาตะ มีการปลูกไม้ผลหลายชนิด แซมกับพืชในป่าเพื่ออาศัยร่มเงา และความชุ่มชื้นจากพื้นป่า เรียกว่าสวนสมรม เป็นสวนที่ไม่ต้องลงทุนสูง และให้ผลผลิตที่เก็บเกี่ยวขายได้ทั้งปี ส่วนพืชชั้นล่างก็ปลูกพวกพืชไร่ เช่น ขิง ข่า บอน มะเขือ กะเพรา ฯลฯ การให้น้ำแก่พืชจะให้เฉพาะช่วงที่แล้งจัดเท่านั้น หญ้าและวัชพืชใช้มีดพรวนและกลบไว้บริเวณโคนต้นไม้เผา หรือนำออกนอกพื้นที่ มีการปลูกพืชหลากหลายชนิด ผสมกัน ทำให้มีโครงสร้างเรือนยอดหลายชั้น วัชพืชและหญ้าจึงเจริญเติบโตได้น้อย

3. ภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์ของพืชจากป่าเพื่อสุขภาพอนามัย การแพทย์แผนโบราณ มีหลักการว่า คนมีสุขภาพดีเมื่อร่างกายมีความสมดุลระหว่างธาตุทั้ง 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ คนเจ็บป่วยได้เพราะธาตุขาดความสมดุล ชาวบ้านในตำบลพรหมโลก และทอนหงส์มีการเข้าป่าหาพืชสมุนไพร ที่ช่วยปรับสมดุลให้กับธาตุทั้ง 4 นั้น ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความรู้ในการเลือกใช้พืชจากป่าเพื่อปรับสมดุลของร่างกาย รู้ว่าพืชชนิดใดช่วยในการปรับธาตุใด เสริมธาตุใด โดยมีการถ่ายทอดความรู้ของพืชจากป่าอย่างต่อเนื่องจากรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่ง มีการตั้งชมรมสมุนไพรเพื่อเผยแพร่ความรู้ให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้มากขึ้น มีเทคนิคในการจัดเก็บและรักษาพืชจากป่าโดยการตากแห้ง ดองเหล้า ต้ม หรือกินสด แล้วแต่ชนิดของพืชนั้นๆ ภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์ของพืชจากป่าเพื่อสุขภาพอนามัยนี้มักเกี่ยวข้องกับความเชื่ออย่างแยกออกจากกันได้ยาก แต่ก็ป็นรากฐานแห่งภูมิปัญญาของกลุ่มชนนั้นๆ

4. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมในการดูแลรักษาป่า ชาวบ้านในแนวเขตอุทยานแห่งชาติเขาหลวงมีความเคารพธรรมชาติ เชื่อว่ามีเทพมีเจ้าสถิตอยู่ในดิน น้ำ ป่าเขา สถานที่ทุกแห่งจะทำอะไรต้องขออนุญาตและทำด้วยความเคารพและพอดีพองาม ชาวบ้านรู้คุณธรรมชาติที่ได้ให้ชีวิตแก่ตน พิธีกรรมต่างๆ ล้วนแสดงออกถึงแนวคิดดังกล่าว มีความเชื่อในเรื่องของเจ้าป่าเจ้าเขา ผีไม้ หรือเทพ หรือพญาไม้ ก่อให้เกิดจารีตประเพณีในการใช้ป่า นั่นคือก่อนเข้าไปหาของป่า หรือการนำของป่าออกจากป่าต้องมีการขอทุกครั้ง การทำพิธีขอ จะวางเครื่องไหว้ตามที่สามารถจัดหาได้บริเวณเชิงเขาแล้วอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์มารับเครื่องเซ่นไหว้นั้น จากนั้นจึงจะเข้าไปหาของป่า และถ้าจำเป็นต้องค้างคืนในป่าก็ต้องบอกให้เจ้าป่าเจ้าเขารับทราบ ต้องวางอาหารที่หาได้ในใบไม้และเรียกให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์มารับไป ถ้าไม่ทำจะทำให้หาของป่าไม่ได้หรือบางครั้งอาจทำให้หลงป่าหรือมีอันเป็นไปได้ ในบางพื้นที่มีการทำพิธีกรรมที่แสดงให้เห็นว่า

มีความเคารพแก่ป่าที่ตนใช้ประโยชน์อยู่ เช่น มีพิธีบวชป่า นำจิ๋วไปห่มรอบต้นไม้ใหญ่ ต้นไม้ใหญ่ต้นไหนที่ผ่านพิธีกรรมบวชป่าแล้ว ห้ามไปตัด ถาง หรือฟันโดยเด็ดขาด

5. ภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ชาวบ้านในเขตอุทยานแห่งชาติ เขาหลวงจะไม่ตัดไม้ถางป่าเพื่อเพิ่มพื้นที่การเพาะปลูก การตัดไม้จะเลือกตัดเฉพาะที่จำเป็น โดยมีหลักเกณฑ์ว่าไม่ตัดไม้อ่อน ทำให้ต้นไม้ในป่าขึ้นแทนที่ถูกตัดไปได้ตลอดเวลา มักขอไม้เพื่อสร้างบ้านมากกว่าประโยชน์อื่น และจะเลือกไม้ตามลักษณะการใช้ประโยชน์ เมื่อตัดไม้แล้ว จะทำการปลูกทดแทน โดยปลูกพืชชนิดเดียวกับพืชที่ตนขอไป ถ้าไม่มีก็จะปล่อยให้ทดแทนกันเองตามธรรมชาติ ไม้ที่ล้มตาย หรือยืนต้นตายก็จะไม่ตัด ถาง เลื่อย หรือนำออกนอกพื้นที่ แต่จะปล่อยให้สลายไปเองตามธรรมชาติ คืนกลับเป็นแร่ธาตุให้กับดินต่อไป นอกจากนี้ชาวบ้านยังเผยแพร่ความรู้ในการอนุรักษ์ป่าเขาหลวงให้กับนักท่องเที่ยวด้วย โดยการจัดทัวร์อนุรักษ์ป่าเขาหลวง ให้นักท่องเที่ยวได้เห็นวิถีการใช้ชีวิตร่วมกับป่า

2. อภิปรายผล

จากการศึกษาภูมิปัญญาของชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาหลวงของชาวบ้านที่อยู่ในแนวเขตอุทยาน ผู้วิจัยพบว่าชาวบ้านที่อยู่ในป่ามีความผูกพัน และเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับป่าอย่างเอื้อประโยชน์ต่อกัน มีภูมิปัญญาที่ส่งสมกันมา สอนให้มีการใช้ประโยชน์จากป่าเพื่อการยังชีพ ไม่ใช่เพื่อสร้างรายได้ในรูปแบบเศรษฐกิจ ชาวบ้านจะไม่ตัดไม้เพียงเพื่อต้องการขยายพื้นที่เพาะปลูก แต่จะตัดไม้ก็เพื่อประโยชน์ใช้สอย เขาตระหนักว่าป่ามีคุณค่ามากกว่าเนื้อไม้ เพราะป่าสร้างความอุดมสมบูรณ์ ทำให้มีน้ำใช้ มีผลผลิตจากป่าที่เก็บเกี่ยวได้ตลอดปี สอดคล้องกับงานวิจัยของสมศักดิ์ สุขวงศ์ (2543 : 8) ที่กล่าวว่า โดยวิถีทางชีวิตดั้งเดิมของคนรอบป่า เป็นชีวิตที่พึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติ รายได้นอกภาคเกษตรของเขามาจากป่า มาจากเก็บหาของป่า ประโยชน์จากป่าส่วนใหญ่เป็นผลผลิตที่ไม่ใช่เนื้อไม้ เช่นเดียวกับงานวิจัยของदारार्दन วีระพงษ์ (2543 : 44) ที่พบว่า ชาวบ้านเขตป่าสงวนแห่งชาติ บุณฑริกสามารถพึ่งพาป่าได้ทั้งอาหาร ยา และนำผลผลิตจากป่ามาสร้างรายได้ โดยไม่ต้องทำลายป่า ดังนั้นการจัดการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประสิทธิผลสูงสุด จึงต้องอาศัยความร่วมมือของคนที่ผูกพันกับป่า ไม่ใช่นโยบายของรัฐเพียงอย่างเดียว รัฐควรส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ด้านการจัดการทรัพยากรให้แก่ชุมชน เพื่อเสริมสร้างให้ชุมชนเข้มแข็งสามารถพึ่งพิงตนเองได้

3. ข้อเสนอแนะ

1. ภูมิปัญญาของชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในยุคปัจจุบันไม่ได้มีการถ่ายทอดหรือสืบทอดแนวการปฏิบัติอย่างชัดเจน เด็กรุ่นใหม่ไม่เห็นความสำคัญ ไม่รู้ที่มา และไม่ทราบแนวการปฏิบัติที่ถือเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของบรรพบุรุษ จึงควรมีการถ่ายทอดหรือบันทึกไว้ให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ และได้ภูมิใจในความฉลาดของบรรพบุรุษในการปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

2. การจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนควรมีการสอดแทรกภูมิปัญญาของชุมชนนั้นๆ โดยจัดกิจกรรมจากแหล่งเรียนรู้ที่มี ให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ตรง ถ้าสอนภูมิปัญญาในการจัดการป่า ก็ควรใช้ป่าเป็นแหล่งเรียนรู้ให้นักเรียนได้สัมผัสกับสภาพจริงมากกว่าการเรียนรู้ในตำรา หรือบทเรียน

3. ชุมชนควรมีการวางแผนการทำงาน หรือวางแผนการจัดการทรัพยากรร่วมกัน สร้างแนวปฏิบัติในการใช้ทรัพยากรให้เท่าเทียมกัน จัดกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมร่วมกัน ให้ทุกคนมีส่วนร่วมให้มากที่สุด ไม่ควรถือเป็นหน้าที่ของผู้เฒ่า เพราะการสร้างชุมชนให้เข้มแข็งต้องเกิดจากความร่วมมือร่วมใจของทุกคนในชุมชน

4. ควรมีการประสานงานกันระหว่างหน่วยงานของภาครัฐและเอกชน กับชุมชนในการจัดการทรัพยากร ชุมชนเป็นผู้ปฏิบัติ รัฐและเอกชนเป็นผู้สนับสนุนด้านวิชาการ งบประมาณ สร้างกระบวนการติดตามและตรวจสอบร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ

5. ควรมีการสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ การศึกษาวิจัยร่วมกันทั้งภาครัฐ เอกชน สถาบันวิชาการ และชุมชน จัดการปฏิบัติการในการจัดการป่าอย่างยั่งยืนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และขยายความรู้แลกเปลี่ยนผลการเรียนรู้เป็นเครือข่ายร่วมกัน

4. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาภูมิปัญญาของชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมในด้านอื่นๆ เพิ่มเติม
2. ควรมีการวิจัยสำรวจความคิดเห็น สำรวจเจตคติของชาวบ้านที่มีต่อการนำภูมิปัญญาของ บรรพบุรุษมาใช้ในสภาพสังคมปัจจุบัน

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมป่าไม้ .(2541). สถิติการป่าไม้ของประเทศไทย. ส่วนศูนย์ข้อมูลกลาง สำนักสารนิเทศ .
กรมป่าไม้. กรุงเทพฯ.
- กรมพัฒนาที่ดิน. (2525). รายงานการใช้ประโยชน์ที่ดิน. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
กรุงเทพฯ.
- กรมวิชาการ. (2539). ภูมิปัญญาท้องถิ่นและหลักสูตรที่พึงประสงค์. โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว
กรุงเทพฯ ฯ.
- กาญจนา ทิพย์มาก และคณะ. (2543). วิถึคนรอบพสุควนเครัง . รายงานการสัมมนาวิชาการ
บทบาททรัพยากรป่าไม้กับการบรรเทาความยากจน. ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชน
แห่งภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก. กรุงเทพฯ.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2544). อุทยานแห่งชาติเขาหลวง . บริษัท แพลน โมทีฟ จำกัด.
กรุงเทพฯ.
- คำณวน นวลสนอง. (2541). ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ . สถาบัน
ทักษิณคดีศึกษา . มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- ดารารัตน์ วีระพงษ์. (2543). เสี่ยงจากคนเคียงป่าบุณฑริก . รายงานการสัมมนาวิชาการ
บทบาททรัพยากรป่าไม้กับการบรรเทาความยากจน. ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชน
แห่งภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก. กรุงเทพฯ.
- เดชา นันทพิชัย. (2546). " ภูมิปัญญาพื้นบ้านชุมชนคีรีวง : รากฐานแห่งการพึ่งพาตนเอง " ใน
ภูมิปัญญาพื้นบ้านสืบสานพัฒนาไทย. งานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมทบวงมหาวิทยาลัย.
มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์.
- ธวัช ปุณโณทก. (2531). ภูมิปัญญาชาวบ้านอีสาน ทศนคติของอาจารย์ปรีชา พินทอง ใน
ทิศทางหมู่บ้านไทย . มูลนิธิหมู่บ้าน . กรุงเทพฯ .
- นิธิ เอียวศรีวงศ์ . (2539). สังคมไทยในกระแสการเปลี่ยนแปลง . คณะกรรมการเผยแพร่และ
ส่งเสริมงานพัฒนา (พสพ.) กรุงเทพฯ.

- นิคม พุทธา. (2543). การจัดการป่า การใช้ประโยชน์จากป่าโดยภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน
ป่าเมี่ยง. รายงานการสัมมนาวิชาการบทบาททรัพยากรป่าไม้กับการบรรเทาความ
ยากจน. ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก. กรุงเทพฯ.
- ประเวศ วะสี. (2530). การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา. ชุมชนพัฒนา . กรุงเทพฯ .
- _____. (2534). ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท .
บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด . กรุงเทพฯ .
- ปราโมทย์ ผลภิญโญ. (2543). จากสวนป่าสู่การฟื้นกลับมาของธรรมชาติ : บทพิสูจน์พลัง
ประชาชนในการจัดการทรัพยากร กรณีป่าชุมชนหนองเยาะ จังหวัดสุรินทร์. รายงาน
การสัมมนาวิชาการเชิงปฏิบัติการ. ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชีย
และแปซิฟิก. กรุงเทพฯ.
- พนิตนาฏ ลัคนาโฆษิต. (2534). " ภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้ในด้านโภชนาการและการใช้
สมุนไพรกลางบ้าน " ในพัฒนาการทางวัฒนธรรม : กรณีทักษิณ . โรงพิมพ์จุรัสกา
ลาดพร้าว. กรุงเทพฯ.
- เพ็ญศักดิ์ มกรภิรมย์. (2544). เอกสารประกอบการฝึกอบรมด้านวนศาสตร์ชุมชน . ศูนย์ฝึก
อบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. กรุงเทพฯ.
- ยศ สันตสมบัติ. (2536). ความหลากหลายทางชีวภาพกับทรัพยากรพันธุกรรม . สถาบันชุมชน
ท้องถิ่นพัฒนา . กรุงเทพฯ .
- _____. (2542). ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน . ภาควิชาสังคมวิทยาและ
มานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ .
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน . กรุงเทพมหานคร.
- วิชัย ทรงวัฒนาและวันเพ็ญ คำน้อย. (2543). ชุมชนกับการจัดการป่าต้นน้ำ:กรณีบ้านดอนมูล.
รายงานการสัมมนาวิชาการเชิงปฏิบัติการ. ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาค
เอเชียและแปซิฟิก. กรุงเทพฯ.

- วิวัฒน์ คติธรรมนิตย์. (2536). *สิทธิชุมชน : การกระจายอำนาจจัดการทรัพยากร*. สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา . กรุงเทพฯ.
- สถาบันวิจัยและพัฒนา. (2536). *การจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน*. สถาบันวิจัยและพัฒนา. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สมศักดิ์ สุขวงศ์. (2544). *ป่ากับปากท้องคนจน . รายงานการสัมมนาวิชาการบทบาททรัพยากรป่าไม้กับการบรรเทาความยากจน*. ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก. กรุงเทพฯ.
- สมาคมหยาดฝน. (2543). *จากป่าต้นน้ำเทือกเขาบรรทัดสู่ป่าชายเลนชุมชนในจังหวัดตรัง . รายงานการสัมมนาวิชาการบทบาททรัพยากรป่าไม้กับการบรรเทาความยากจน*. ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก. กรุงเทพฯ.
- สามารถ จันทรสุรีย์. (2536). "ภูมิปัญญาชาวบ้าน"ในภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท. บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด . กรุงเทพฯ .
- สารานุกรม. (2538). *สารานุกรมสำหรับเยาวชนไทย โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่มที่ 19*. กรุงเทพฯ.
- สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2544). *โครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมภาคใต้กับการพัฒนา*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) กรุงเทพฯ.
- _____. (2546). "เนื้อแท้เจ้าคือพวงภูมิปัญญา : ถึงต่างชื่อต่างภาษา กลิ่น กลีบเสน่ห์หายอมคือกัน " ในภูมิปัญญาพื้นบ้านสืบสานพัฒนาไทย. งานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมทววมหาวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์.
- เสน่ห์ จามริก และคณะ. (2536). *ป่าชุมชนในประเทศไทย : แนวทางการพัฒนา เล่ม 1 ป่าฝนเขตร้อนกับภาพรวมของป่าชุมชนในประเทศ*. สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา. กรุงเทพฯ.

เสรี พงศ์พิศ. (2529). *คืนสู่รากเหง้า . เทียนวรรณ . กรุงเทพฯ.*

———. (2533). *"วัฒนธรรมกับการพัฒนา" ใน ภูมิปัญญาชาวบ้าน . โรงพิมพ์คุรุสภา
ลาดพร้าว. กรุงเทพฯ.*

อบเชย แก้วสุข. (2543). *รายงานผลการดำเนินงานประชุมปฏิบัติการถ่ายทอดความรู้ของ
ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการเผยแพร่ความรู้ของสื่อมวลชน . ศูนย์การศึกษานอก
โรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ . อุบลราชธานี.*

อานันท์ กาญจนพันธ์. (2543). *สิทธิในการเข้าถึงทรัพยากร . สำนักงานการสนับสนุนการวิจัย.
กรุงเทพฯ.*

เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2542). *ภูมิปัญญาชาวบ้าน : วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ - แก้ปัญหา
ชาวบ้านไทย . มูลนิธิภูมิปัญญา . กรุงเทพฯ.*

Deneven , W.M. (1991). " The Prestine Myth : The Landscape of The Americans 1942 " Annals of the Association of American Geographers 82:369-385.

Posey , D.A. (1997). " The Kayapo " in Indigenous Peoples and Sustainability : Cases
and Action. Utrecht : IUCN and International Books.

Revkin, A. (1994). The Burning Season. New York : penguin. Rivers , W.H.R.

Sultan ,R. , Craig ,D . and Ross, H. (1997). " Aboriginal Joint Management of Australian
National Park : Uluru - Kata Tjuta , " in Posey , D.A. and Duttfield , G. (eds) ,
Indigenous Peoples and Sustainability : Cases and Action. Utrecht : IUCN and
International Books.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

รายนามผู้เชี่ยวชาญในการตรวจเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

รายนามผู้เชี่ยวชาญในการแนะนำ ตรวจสอบ และแก้ไขเครื่องมือ การทำสารนิพนธ์

ประกอบด้วย

1. นายกนิษฐ์ สีสมอ่อน
เจ้าพนักงานป่าไม้ 5 กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพรรณพืช
2. อาจารย์วราภรณ์ ศิลปสิทธิ์
อาจารย์ 1 ระดับ 5 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
โรงเรียนวิสุทธิศ สำนักงานเขตดินแดง กรุงเทพมหานคร
3. นายวิจิต คีรีเพชร
อดีตกำนันตำบลพรหมโลก

ภาคผนวก ข

ข้อมูลพื้นฐานของประชากรกลุ่มตัวอย่าง

ข้อมูลพื้นฐานของประชากรกลุ่มตัวอย่าง ปี พ.ศ.2547
อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช

ลำดับที่	เพศ	อายุ	ระดับการศึกษา	อาชีพ	รายได้ (บาท/เดือน)	ระยะเวลา การตั้งถิ่นฐาน
1	ชาย	56	ป.4	ทำสวน	5,500	56 ปี
2	ชาย	43	ม.3	ทำสวน	6,000	32 ปี
3	ชาย	39	ป.6	ค้าขาย	7,000	24 ปี
4	ชาย	47	ป.ว.ช.	ทำสวน	8,500	47 ปี
5	ชาย	69	ป.4	ทำสวน	4,800	51 ปี
6	ชาย	34	ป.ว.ช	รับราชการ	7,280	34 ปี
7	ชาย	58	ป.4	ทำสวน	5,000	58 ปี
8	ชาย	49	ป.6	ทำสวน	6,000	29 ปี
9	ชาย	54	ป.5	ทำสวน	6,500	54 ปี
10	ชาย	28	ม.6	ทำสวน	7,000	28 ปี
11	ชาย	31	ปริญญาตรี	ทำสวน	15,000	31 ปี
12	ชาย	72	ป.1	ทำสวน	3,000	72 ปี
13	ชาย	43	ม.3	ทำสวน	4,500	21 ปี
14	ชาย	36	ป.ว.ส	ค้าขาย	8,000	36 ปี
15	ชาย	54	ป.4	ทำสวน	7,500	24 ปี
16	ชาย	50	ป.4	ทำสวน	6,500	29 ปี
17	ชาย	62	ป.4	ทำสวน	5,800	62 ปี
18	ชาย	74	ไม่ได้เรียน	ทำสวน	4,500	59 ปี
19	ชาย	36	ป.ว.ช.	ทำสวน	5,000	21 ปี
20	ชาย	26	ม.6	ทำสวน	7,500	26 ปี
21	ชาย	35	ป.ว.ช.	ทำสวน	6,400	35 ปี
22	ชาย	33	ปริญญาตรี	รับราชการ	11,120	33 ปี
23	ชาย	48	ม.6	ทำสวน	8,000	26 ปี
24	ชาย	37	ป.ว.ช.	ทำสวน	6,000	37 ปี
25	ชาย	54	ป.3	ทำสวน	5,000	54 ปี
26	ชาย	39	ป.6	ทำสวน	6,000	39 ปี
27	ชาย	48	ป.4	ทำสวน	8,500	23 ปี
28	ชาย	52	ป.2	ทำสวน	6,000	47 ปี
29	ชาย	41	ป.4	ทำสวน	5,000	23 ปี
30	ชาย	39	ม.3	ทำสวน	7,500	39 ปี

ลำดับที่	เพศ	อายุ	ระดับการศึกษา	อาชีพ	รายได้ (บาท/เดือน)	ระยะเวลา การตั้งถิ่นฐาน
31	ชาย	28	ป.ว.ช.	ทำสวน	10,200	28 ปี
32	ชาย	39	ป.ว.ช.	รับราชการ	8,230	39 ปี
33	ชาย	44	ป.4	ทำสวน	5,000	20 ปี
34	ชาย	62	ป.4	ทำสวน	4,200	42 ปี
35	ชาย	27	ป.6	ทำสวน	4,000	27 ปี
36	ชาย	25	ม.3	ทำสวน	5,800	25 ปี
37	ชาย	46	ป.4	ค้าขาย	4,500	46 ปี
38	หญิง	38	ป.4	ทำสวน	5,000	38 ปี
39	หญิง	49	ป.3	ทำสวน	7,500	23 ปี
40	หญิง	70	ไม่ได้เรียน	ทำสวน	6,400	70 ปี
41	หญิง	39	ป.4	ค้าขาย	5,000	21 ปี
42	หญิง	56	ป.2	ทำสวน	6,000	39 ปี
43	หญิง	48	ป.4	ทำสวน	6,500	29 ปี
44	หญิง	54	ไม่ได้เรียน	ทำสวน	3,000	54 ปี
45	หญิง	61	ป.3	ทำสวน	4,100	43 ปี
46	หญิง	59	ป.4	ทำสวน	4,600	31 ปี
47	หญิง	57	ป.4	ค้าขาย	7,000	57 ปี
48	หญิง	47	ป.5	ทำสวน	5,200	24 ปี
49	หญิง	50	ป.4	ทำสวน	4,700	34 ปี
50	หญิง	53	ป.4	ค้าขาย	6,500	53 ปี

ภาคผนวก ค

ภาพประกอบ

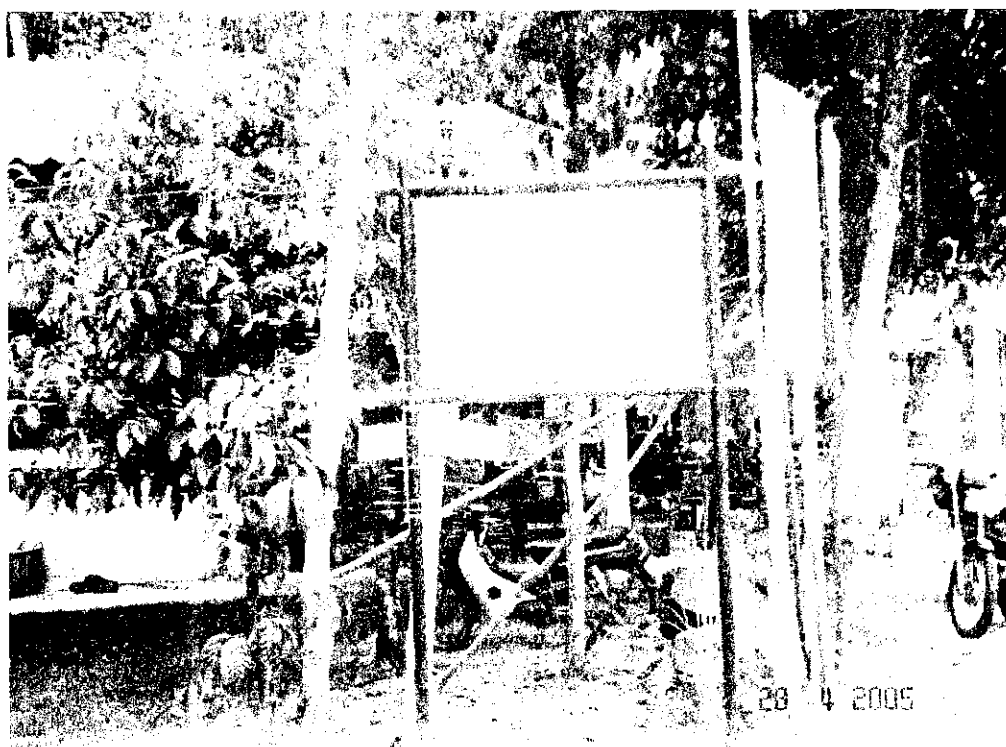
ทิวทัศน์สองข้างทางขณะเข้าสู่หมู่บ้าน

ลักษณะที่พบได้ทั่วไปในอำเภอพรหมคีรี

เส้นทางเข้าหมู่บ้านตำบลทอนหงส์

ป้ายปากทางเข้าหมู่บ้านปลายอวน ตำบลพรหมโลก

สัมภาษณ์ชาวบ้านตำบลทอนหงส์

สัมภาษณ์ชาวบ้านบ้านปลายอวน ตำบลพรหมโลก

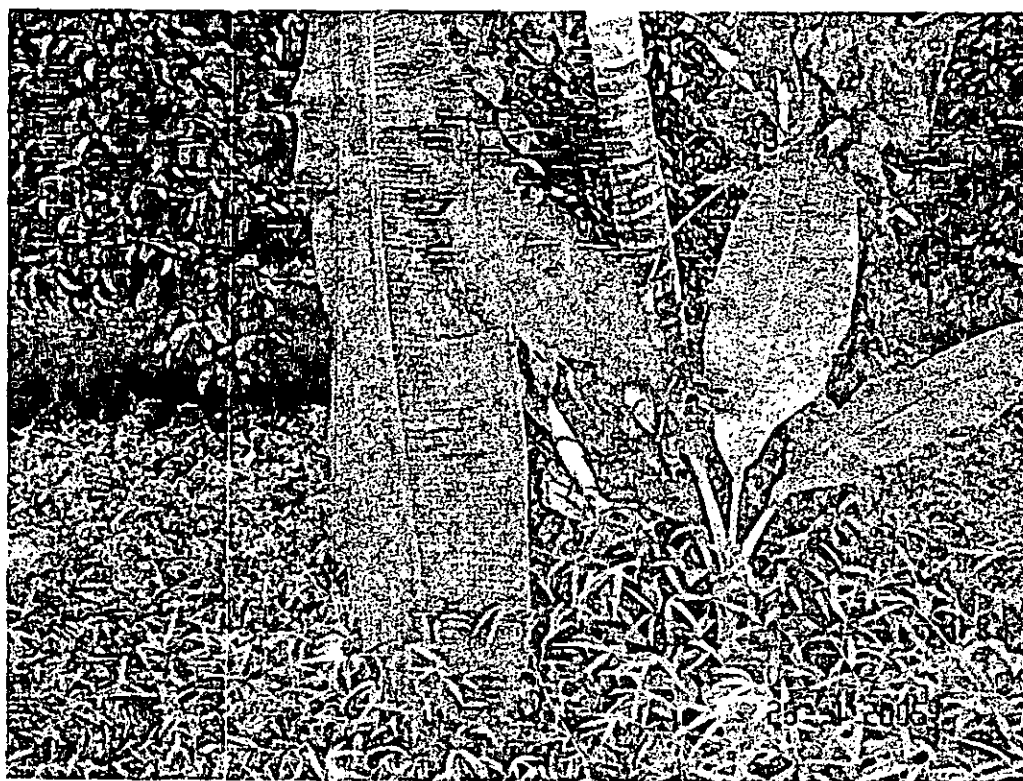

13 4 2015

สวนสมรม บริเวณป่าดินเขาของชาวบ้าน

สวนสมรม หลากหลายพืชพรรณนานาชนิด

ไม้ชั้นล่างที่พบเห็นทั่วไป

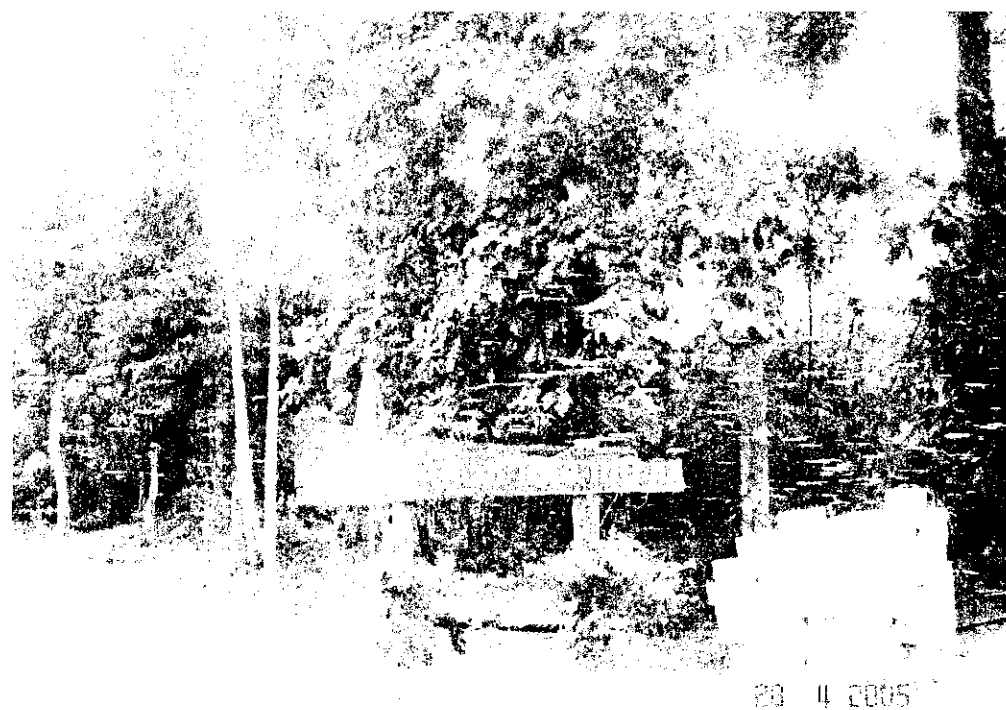
พืชสมุนไพร ยารักษาโรคที่หาได้ง่าย

ป่าสาธารณะประโยชน์ของชาวบ้าน ไม่มีผู้ใดถือสิทธิ์ครอบครอง

บ้านชาวบ้านในแนวเขตเชื่อมต่ออุทยานแห่งชาติเขาลวง

แนวเขตพื้นที่เชื่อมต่อของอุทยานแห่งชาติเขาลวง

การนิมนต์พระมาทำพิธีกรรม เพื่อผืนป่า

ศาลาหลวง ที่เคารพเช่นไหว้ของชาวบ้านก่อนเข้าป่า

บ hanyอดเขาต้นกำเเนิดของแม่น้ำลำธารหลายสาย

ทางหมอน ทางสาธารณะที่ใช้ในการส่งน้ำจากภูเขา

28 4 2005

ลำน้ำสายหลักแห่งชีวิตชาวพรหมคีรี

เส้นทางน้ำเพื่อการเกษตรหล่อเลี้ยงพืชผล

“ กัลน ” ภูมิปัญญาในการป้องกันแมลงวันทองทำลายผลไม้

การนำ “กัลน” มาห่อผลไม้ ภูมิปัญญาที่ช่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ภาคผนวก ง

แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง ภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาหลวง
อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราชสถานที่สัมภาษณ์.....วันที่สัมภาษณ์.....
ภาษา.....**ตอนที่ 1 :** แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัว

1. เพศ

☐ ชาย☐ หญิง

2. อายุ

☐ 15 - 25 ปี☐ 26 - 35 ปี☐ 36 - 45 ปี☐ 46 - 55 ปี☐ 56 - 65 ปี☐ 66 ปีขึ้นไป

3. ระดับการศึกษา

☐ ประถมศึกษา☐ มัธยมศึกษา☐ อาชีวศึกษา / อนุปริญญา☐ปริญญาตรี☐ ปริญญาโท☐ ปริญญาเอก☐ อื่นๆ

4. อาชีพ

☐ ค้าขาย☐ เกษตรกร☐ งานสำนักงาน เช่น ข้าราชการ พนักงานบริษัท☐ อื่นๆ

5. รายได้

☐ ต่ำกว่า 2,500 บาท / เดือน☐ 2,500 - 5,000 บาท / เดือน☐ 5,001 - 10,000 บาท / เดือน☐ 10,001 - 15,000 บาท / เดือน☐ มากกว่า 15,000 บาท / เดือน

6. ระยะเวลาการตั้งถิ่นฐาน

- () ต่ำกว่า 10 ปี
 () 11 - 20 ปี
 () 21 - 30 ปี
 () 31 - 40 ปี
 () มากกว่า 40 ปี

ตอนที่ 2 : ภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรป่าไม้

ภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรป่าไม้	การจัดกระทำ		รายละเอียด
	ไม่มี	มี	
<u>ภูมิปัญญาในการจำแนกป่า</u> - มีเทคนิคการจำแนกป่าออกเป็นประเภทต่างๆ			
- มีกฎเกณฑ์ที่เข้มงวดต่อการรักษาป่าต้นน้ำ			
- มีกฎเกณฑ์ในการกำหนดขอบเขตการใช้ประโยชน์จากป่าใช้สอย ป่าสาธารณะ			
- มีกฎที่เคร่งครัดต่อป่าประเพณีหรือป่าศักดิ์สิทธิ์			
- อื่นๆ			

ภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรป่าไม้	การจัดกระทำ		รายละเอียด
	ไม่มี	มี	
ภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์ของพืชจากป่าเพื่อ สุขภาพ - มีความรู้ในการเลือกใช้พืชจากป่าเพื่อสุขภาพ			
- มีการถ่ายทอดความรู้เรื่องประโยชน์ของพืช อย่างต่อเนื่อง			
- มีเทคนิคในการจัดเก็บและรักษาพืชจากป่า			
- มีคติความเชื่อในการนำพืชมาใช้ประโยชน์			
- อื่นๆ			

ภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรป่าไม้	การจัดกระทำ		รายละเอียด
	ไม่มี	มี	
ภูมิปัญญาเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมในการ ดูแลรักษาป่า - มีจารีตประเพณีในการใช้ป่า			
- มีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในป่า			
- มีการทำพิธีกรรมที่แสดงให้เห็นว่าเคารพแก่ป่า ที่ตนใช้ประโยชน์อยู่			
- อื่นๆ			

ภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรป่าไม้	การจัดกระทำ		รายละเอียด
	ไม่มี	มี	
<u>ภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรป่าไม้</u> - มีเทคนิคการป้องกันการเกิดไฟป่า			
- มีเทคนิคในการเลือกตัด และปลูกไม้ทดแทน			
- มีการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่อย่าง สมดุล			
- อื่นๆ			

ภาคผนวก จ

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ	นางสาวสิริพรรณ ทองปัสโน
วันเดือนปีเกิด	30 มิถุนายน 2514
สถานที่เกิด	จังหวัดนครศรีธรรมราช
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	209/49 ถนนมิตรไมตรี แขวงดินแดง เขตดินแดง กรุงเทพมหานคร 10400
ตำแหน่งหน้าที่การงานในปัจจุบัน	อาจารย์ 1 ระดับ 5
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	โรงเรียนวิสุทธิศ สำนักงานเขตดินแดง กรุงเทพมหานคร
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ.2528	มัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนศรีธรรมราชศึกษา จังหวัดนครศรีธรรมราช
พ.ศ.2531	มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนกัลยาณีศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช
พ.ศ.2535	วท.บ (วิทยาศาสตร์ทั่วไป) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
พ.ศ.2548	กศ.ม การมัธยม (การสอนสิ่งแวดล้อม) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร